

Kohtute aastaraamat

2006

Keeletoimetaja: Mihkel Metslaid

Fotod: Meelis Lokk ja Malev Toom

Küljendus ja kujundus: Peeter Paasmäe, AS Kirjastus Elmatar

Trükk: Greif OÜ

Sisukord

Hea lugeja!

Märt Rask

5

1. Arengud ja uuendused kohtusüsteemis

Kohtusüsteemi arengu põhimõtete kommentaarid
Kohtute tööpiirkondade ühendamine – kas eesmärgid saavutati?
Kohtupraktika analüüs: tutvustus, töö praegu, tulevikuplaanid

Gea Suumann
Timo Ligi
Tanel Kask

2. Õigusarengud

Tsiviilkohtumenetluse arengusuunad – kohtu juhtiva rolli tõhustamine ja menetlusosalise käsutusõiguse laienemine
Halduskohtumenetluse seadustiku uusversiooni ettevalmistamisest
Esimene aasta maksekäsu kiirmenetlust
«Hea ühingujuhtimise tava» ja õigusemõistmine

Andra Pärsimägi
Ivo Pilving
Kairit Kirsipuu
Margit Vutt

3. Ülevaade kohtunikonnast, kohtute tööst ja rahastamisest

Eesti kohtunikond: kujunemine ja tänane päev
2006. aasta kohtustatistika
Kohtute 2005.–2007. aasta eelarved

Piret Raadom, Tiia Kotkas
Timo Ligi
Margus Sarapuu, Piret Raadom

4. Välissuhtlus

Ülevaade kohtuid ühendavatest rahvusvahelistest organisatsioonidest ja Eesti osalusest nendes

Gea Suumann

Euroopa Ühenduste Esimese Astme Kohus (ühe kohtuniku kogemus)

Külliki Jürimäe

5. Suhtlus avalikkusega

Kohtud ja avalikkus – avaliku arvamuse uuringu tulemustest edasi
«Ja ta liigub siiski!» Kohtute meediasuhtlus muutub samm-sammult vabamaks ning avatumaks

Eveli Kuklane, Mailin Aasmäe

Eveli Kuklane

6. Vaade enda sisse

Kohtuesimeeste sõnavõtt

Pavel Gontšarov, Donald Kiidjärv,
Helve Särgava

Siis ja praegu – mõtteid jagavad endised kohtunikud

Tiiu Jervan, Maie Kram,
Poigo Nuuma, Peeter Küttis
Marelle Leppik

Kas kohtufolkloor on olemas? Jah, on!

Hea lugeja!

Hoiad käes esimest Eesti kohtusüsteemi aastaraamatut. Miks alles esimest, kui vargsi käivad ettevalmistused oma riikluse 90. juubeli tähistamiseks, ja miks üldse aastaraamat tänapäeva moodsas elektroonilises maailmas? Neile küsimustele polegi nii lihtne vastata.

Kõigile neile, kes väidavad, et kohtutelt ootab ühiskond eelkõige lahendeid ja muu ei ole tähtis, tahaksin mainida, et tähtis on ka see, kuidas need lahendid sünnivad, kuidas õigusemõistmine toimib. Riigikohtu lahendeid on aasta-aastalt raamatuks köidetud ja need on kõigile kättesaadavad. Ometi on kõvakaaneline lahendite kogu, vaatamata oma rangele kujundusele ja süsteemsele ülesehitusele, või just tänu sellele, omandamas juristkonna hulgas käsiraamatu rolli ja muutumas töökabineti sisekujunduselementiks. Elektroonilised otsingusüsteemid on käepärasemad, sest Riigikohtu lahendil on väärtus mitte konkreetse aasta tähenduses, vaid asja sisu ja õigussüsteemi seisukohalt.

Aastaraamatu eesmärgiks ei ole kohtulahendite kogumiku asendamine. Aastaraamat peaks kajastama just läinud aasta õigusemõistmise töid ja tegemisi, probleeme ja nende lahendusi. 2006. aasta märksõnadeks kujunesid uue tsiviilkohtumenetluse ja kriminaalkohtumenetluse seadustiku juurdumine, maksekäsu kiirmenetlus, suurte kohtutööpiirkondade teke. Mõtteid tulevikust kajastab visioon uuest halduskohtumenetluse seadustikust. Ilmselt

MART RASK
Riigikohtu esimees 2007

avaldub aastaraamatute väärtus alles siis, kui saame lehitseada kümnet või enamat järjestikku väljaantud aastaraamatut, et objektiivselt hinnata lähiminevikku ja teha mõtestatud tulevikuprognose.

Eesti kohtusüsteemil puuduvad nii õigusemõistmise ajalookäsitlus läbi erinevate perioodide kui ka juured, millest jõudu ja iseolemise julgust ammutada. Tsiteeriksin Eesti Vabariigi esimese Riigikohtu esimehe Kaarel Partsi 5. augusti 1940. a ametist lahkumise päevakäsku nr 251, milles ta tänas kõiki kohtutöötajaid ausa teenistuse eest ja muu hulgas mainis järgmist: «Töö on Nõukogude Vabariikide Liidus, kuhu meie oleme astunud, suurimas aus ja lugupidamises. Töökal Eesti rahval ei saa siin puuduma väärikas koht. Selle võitmiseks aidaku ka kohtutegelased kaasa.» Kaarel Partsi viimasest päevakäsust arusaamiseks on tarvis tunda olustikku, milles see on antud. Olustik seletab, kuid ei põhjenda.

Õiglast õigust saab mõista oma juuri tunnetades, mitte režiimi teenides. Ainult aastaraamatute väljaandmisega õigusemõistmisele tunnetuslikke juuri alla ei kasvata, kuid lähiminevikku lühikeselt distantsilt vaatlemata, seda talletamata ei teki kollektiivset mäluksildu, mida järgmised põlvkonnad saaksid õigusemõistmise üldistes huvides kasutada.

Algus on tehtud.

GEA SUUMANN
Analüütik, Riigikohus
Kohtusüsteemi arengupõhimõtete väljatöötamise töögrupi liige

Kohtusüsteemi arengu põhimõtete kommentaarid

Eessõna

Kohtute arengu seisukohalt oli kindlasti 2006. a suursündmuseks see, et kohtunikud mõtestasid ja sõnastasid kohtusüsteemi arengu põhimõtted. Diskussioon kohtusüsteemi arengusuundade üle kulmineerus 2007. aasta veebruaris, mil arengupõhimõtted said suure heakskiidu osaliseks kohtunike täiskogul. Siinkohal avaldame veelkord suurt tänu arengupõhimõtete väljatöötamise taga seisnud töögrupile koosseisus Märt Rask, Indrek Koolmeister, Igor Amann, Ago Kutsar, Pavel Gontšarov, Donald Kiidjärv, Villem Lapimaa, Helve Särgava, Meelis Eerik, Evi Kool, Kersti Kerstna-Vaks ja Timo Ligi.

Ka kohtute aastaraamat ei lähe kohtusüsteemi arengu põhimõtetest vaikides mööda. Esimest korda avaldatakse kohtunike täiskogul vastuvõetud arengupõhimõtted trükis. Samuti saavad sõna arengupõhimõtete eri peatükide väljatöötamise eest vastutanud töögrupi liikmed, kes kommenteerivad arengupõhimõtete saamislugu, selgitavad heakskiidetud põhimõtteid ning tutvustavad peamisi arutluse all olnud ja ülesjäänud küsimusi. Seletuskiri annab kõrvalseisjale ja järeltulevatele põlvedele pildi olnud diskussioonidest arengupõhimõtete koostamisel ja vastuvõtmisel.

Enne kohtunike täiskogul toimunud hääletamist arutati kohtusüsteemi arengu põhimõtteid läbi töögrupis, kuhu kuulusid erinevate kohtuastmete ja Justiitsministeeriumi esindajad.

Kohtunike täiskogul oli kohtusüsteemi arengupõhimõtete teemabloki moderaatoriks riigikohtunik Indrek Koolmeister. Arutelu aitasid vedada Tallinna Ringkonnakohtu esimees Igor Amann ja Tartu Maakohtu kohtunik Kersti Kerstna-Vaks.

Kohtusüsteemi struktuuriline areng

AGO KUTSAR

Meie täiskogul heakskiidu saanud kohtusüsteemi arengusuunad on aastate pikkuste diskussioonide, kui mitte öelda võitluste võidukas tulemus. Saatus on millegipärast tahtnud nii, et olen nendes dispuutides algusest peale osalenud ja sellepärast võtan õiguse öelda, et täiskogul kavandatu kinnistab põhiseadusega määratud võimude lahususe põhimõtteid.

Kohtusüsteemi arengusuundade väljatöötamisel oli ehk kõige keerulisem määrata, milline on selle dokumendi üldistusaste. Diskussioonide käigus tuli üsna tihti ette olukordi, kui avastasime, et vaidleme üksikute ja väga konkreetsete küsimuste üle, mille käsitlemine arengusuundades väljub selle dokumendi raamidest. Paraku ei suutnud me olla päris järjekindlad ja selle tõttu on mõningaid küsimusi arengusuundades käsitletud konkreetsemalt, mõningaid üldisemalt.

1. detsembril 2006 toimunud kohtusüsteemi arengu komisjoni esimesel kokkusaamisel määrati mind kureerima kohtusüsteemi struktuurilise arengu teemat. Töögruppi kuulusid Helve Särjaga ja Donald Kiidjärv, aktiivset kaastööd tegi Kersti Kerstna-Vaks. 5. detsembril saatsin kõi-

gile kolmele palve, et saaksin 20. detsembriks nende arvamused ja mõtted selle teema kohta. Sain kõigilt väga põhjalikud ja asjalikud arvamused.

Me töötasime läbi lisaks täiskogul heakskiidetud kohtusüsteemi arengu põhimõtete teises osas käsitletud teemadele veel küsimused, mis puudutasid kohtumaju, omavalitsust ja õigusteenistust. Komisjonis toimunud arutlused ja dispuudid viisid sellele tulemusele, mis esitati täiskogule heakskiitmiseks.

Vähemusse jäänuna aktsepteerin täiskogul kohtusüsteemi arengu põhimõtetesse tehtud parandusi, ometi tahan märkida järgmist:

- pidasime oluliseks, et kohtusüsteemi põhiseadusliku ülesande paremaks täitmiseks tuleb kohtusüsteem vabastada õigusemõistmisega või selle vahetu tagamisega mitteseotud kohustustest ning konkretiseerisime need (kinnistus- ja registritoimingud, kriminaalhooldustegevus). Täiskogule otsustas sellise konkretiseerimise ära jätta. Loodan, et see ei too arengupõhimõtete realiseerimisel kaasa vaidlusi teemal, millised on «õigusemõistmisega või selle vahetu tagamisega mitteseotud kohustused»;

ARHIIV

Hääletamine kohtunike täiskogul.

- minu kindel arusaam on see, et kohtu esimees on eelkõige kohtunik ja alles siis kohtu esimees. See tähendab, et viimane on kohtunik, kellele on pandud täiendavad kohustused ja talle makstakse selle eest lisatasu. Võtta sellistelt kohtunikelt ära õigus kandideerida täiskogul haldamise nõukoja liikmeks ja ülejäänud täiskogu liikmetelt võtta õigus nende kandidatuure esitada on minu jaoks küsitav. Pigem tulnuks uskuda kohtunikkonna tarkust ja mitte kavandada takistusi selle realiseerimiseks. Avaldan sellist arvamust mitte kui kohtu esimees, vaid kui kohtunik, kes on haldamisnõukoja liige selle moodustamisest;
- täiskogu otsustas, et kohtusüsteemi omavalitsuslik juhtimine peab arenema selliselt, et kohtudirektor ei saa ametisse nimetada teatud kohtuteenistujaid (konsultant, nõunik, kohtunikuabi) ning ei valva ka teenistuslikult nende järele. Sellise juhtimismudeli realiseerimisel võiks siiski kaaluda ja leida võimalusi, mis annaksid kohtu esimehele õiguse teatud juhtudel delegeerida direktorile sellised õigused.

Olen rõõmus, et täiskogu sellise üksmeelega kohtusüsteemi arengu põhimõtted heaks kiitis ja jään lootusrikkalt ootama nende põhimõtete realiseerimist.

Kohtusüsteemi eelarve kujunemise alused

TIMO LIGI

Rahastamisküsimused olid üheks põhjuseks, mille tõttu kohtusüsteemi arengukava üldse 2006. a alguses koostama asuti. Seni pole kohtusüsteem tervikuna eelarveläbirääkimistel osalenud kolmanda võimuharu tasemele kohaselt, konkureerides vahendite saamisel vanglasüsteemi ja prokuratuuriga. Majandusarengu seisukohalt heal aastal toob see kaasa suurema eelarvekasvu, kehvemal aastal on justiitsminister sunnitud tõsisemalt kaaluma, mis on poliitiliselt suurem prioriteet. Samas on selge, et raha hulk riigieelarves arengupõhimõtete vastuvõtmisest ei suurene, muudatus puudutab eelkõige kohtusüsteemi vajaduste selgemat ja põhjendatumat väljatoomist.

Selleks tuleb aga kohtusüsteemil endal teha ära väga suur töö. Punkt 14 sätestab: «Eelarve kujundamisel on kohtunikel kaalukas roll oma esinduskogude kaudu.» Sel-

les punktis nimetatud esinduskogu on eelkõige KHN, kes peab kinnitama kohtuhaldusametuse poolt väljatöötatud eelarve kujunemise meetodika, mille alusel peetakse läbirääkimisi täitevvõimuga. Meetodika eesmärgiks peab olema võimalikult konkreetsete ja ka täitevvõimu jaoks arusaadavate põhjenduste kasutamine eelarveläbirääkimistel. Täitevvõim peab saama aru, miks kohtusüsteem vajab täiendavaid ressursse. Olgugi et punkt 14 toob peamise argumendina välja «sõltumatu toimimise», olen ma kindel, et sellest argumendist ei piisa. Lisaks sõltumatusel peab kohtusüsteem toimima ka efektiivselt ning selles on vaja täitevvõimu veenda. Kohtusüsteem ei saa toimida nagu riik riigis. Nii näiteks toimub ka kohtusüsteemi eelarve planeerimine vähemalt kolmeks aastaks ette (p 15), arvestades riigieelarve strateegilist planeerimist.

Kohtuasutuste vahel eelarvete jagunemise otsuse teeb samuti KHN kohtuhaldusametuse peadirektori ettepanekul. Punktis 16 nimetatud eelarvete jagunemise meetodika saab põhinema seni Justiitsministeeriumi kohtute osakonna kasutatud põhimõtetel, mille eesmärgiks on sarnaselt eelarve kujunemise põhimõtetes sätestatule vahendite proportsionaalne jaotamine, lähtudes töökoormusest.

Oluline on punktis 17 sätestatud põhimõte, et lisaks kohtunikele tagavad kohtusüsteemi usaldusväärse ja efektiivse toimimise kohtuametnikud. Mitte üldsegi alaväärtustades kohtunike palga keskmise palgaga seotuse vajalikkust, on selge, et sellest ei piisa. Ka kohtuametnike töötasustamine peab tõstma kohtuteenistuse ausse ning looma kvaliteetse ja püsiva kaadri. Sellest võib iga kohtunik, terve kohtusüsteem ning kogu riik. Seda põhimõtet tuleks järgida kõigi kohtusüsteemi arengu põhimõtete rakendamisel!

Kohtusüsteemi juhtimine

VILLEM LAPIMAA

Eesti kohtunike täiskogu on kohtusüsteemi kõrgem omavalitsuskogu, mis nimetab ametisse kohtute haldamise nõukoja kohtunikest liikmed, moodustab kohtunike omavalitsusorganid ja määrab kohtusüsteemi arengusuunad. Kohtunike täiskogu (töögrupis kaaluti alternatiivina ka suupärasemat nimetust Eesti kohtunike kogu) on kohtusüsteemi omavalitsusorgan, kes langetab kohtusüsteemi puudutavad üldist laadi otsused.

ARHIIV

9. veebruaril 2007. aastal Pärnu Kontserdimajas toimunud kohtunike täiskogul valiti vastavalt liikmeid ja asendusliikmeid kohtunikeksamikomisjoni, kohtunikuabi eksamikomisjoni, kohtute haldamise nõukotta, kohtunike koolitusnõukogusse ja notari distriiplinaarsüüteo tuvastamise komisjoni.

Arvestades organi liikmete suurt arvu, ei ole põhjendatud anda täiskogu pädevusse jooksivaid haldusotsuseid, nt eelarvemenetluses. Täiskogu määrab kohtunikest liikmed teistesse omavalitsusorganitesse (kohtute haldamise nõukoda, eksamikomisjon, koolitusnõukogu) ja kutsuvad tagasi, mis tähendab, et määratud liikmed on täiskogus ees aruandekohustuslikud.

Kohtute haldamise nõukoda muutub senisest kooskõlastusorganist kohtusüsteemi peamiseks juhtimisorga-

ARHIIV

Enne valima asumist näitasid Riigikohtu pressiesindaja Mailin Aasmäe ja Riigikohtu personalijuht Piret Raadom valijatele, et valimiskast on tühi.

niks. Kohtute haldamise nõukojade alluvuses on kohtuhaldusasutus, kes tsentraalselt tagab kohtutööks vajalikud töötingimused ja tugiteenused (nt raamatupidamine, infosüsteemid, kinnisvarahaldus). Kohtute haldamise nõukojal on keskne roll kohtusüsteemi eelarve kujundamisel. Arengustrateegia aruteludes ei jõutud üheste järeldesteni küsimuses, milline organ kinnitab kohtuhaldusalased õigusaktid (praegu justiitsminister), kuid ilmselt on ka siin kohaseim anda õigusaktide kehtestamise pädevus kohtute haldamise nõukojale.

Arengustrateegia arutelude erinevates etappides oldi ühel meelel selles, et kohtute haldamise nõukoda peab liikmete poolt olema piisavalt laia esindatusega, kuid otustav hääle peaks olema kohtunikel. Liikmete arv ja täpne jaotus riigivõimuharude vahel jäeti lahtiseks ja seadusandja määrata. Küll ei olnud vaidlust selles, et kohtute haldamise nõukojade esimees on ametikohajärgselt Riigikohtu esimees ning justiitsminister on nõukojas igal juhul esindatud. Diskussiooni tekitas küsimus, kas kohtute esimehed võiksid kuuluda kohtute haldamise nõukojade koosseisu. Toetava argumentina toodi peamiselt välja asjaolu, et igal kohtunikul on õigus kandideerida omavalitsusorganisse; vastuarvumendina aga asjaolu, et nõukojade liikmete hulka ei tohiks kuuluda ametiisik, kelle tegevuse üle nõukoda järele valvab. Lõpliku lahenduse sai küsimus täiskogul, kus kohtunike enamus hääletas selle poolt, et esimese ja teise astme kohtute esimehed ei või kuuluda kohtute haldamise nõukotta, kuid võivad sõnaõigusega osa võtta kohtute haldamise nõukojade istungist.

Väga selgelt kirjutati arengustrateegiasse sisse põhimõtte, mille kohaselt on kohtul üks juht – kohtu esimees. Kohtudirektori ametisse nimetamise õigus on kohtu esimehel, kes saab teha valiku kohtuhaldusasutuse peadirektori pakutud kandidaatide hulgast. Kohtudirektor allub kohtu esimehele, mitte ei konkureeri esimehega juhtimis- ja haldamisalaste otsuste langetamisel. Selline mudel ei tähenda tagasimeenikut aega, kus kohtu esimehe ülesandeks oli kõikvõimalike käskkirjade koostamine ja muu tehniline töö. Kohtuasutuse asjaajamise (eeskätt majandusküsimustes) tagab kohtudirektor, aga seda kohtu esimehe kontrolli all. Arusaamatuste vältimiseks kirjutas kohtunike täiskogu arengustrateegiasse selgesõnalise põhimõtte, et nõunik, kohtunikuabi ja konsultant alluvad kohtu esimehele. Kohtu üldkogu on samuti oluline omavalitsusorgan, kes otsustab seadusega tema pädevusse antud küsimusi (nt tööjaotusplaani kinnitamine), kuid ei sekku kohtu igapäevasesse juhtimisse.

Personaliarvestus ja -areng

MEELIS EERIK

Vaadeldav peatükk väljendab kohtunikukonna soovi lahendada kohtusüsteemis nii pikemat aega eksisteerinud kui ka viimasel ajal tekkinud probleeme. Pikemaajalistest probleemidest võiks ära tuua näiteks kohtuteenistujate piisavuse ja kohtuniku konkursi kestuse, viimasel ajal tekkinud probleemide osas võiks nimetada osalise töökoormusega töötamise võimatust ja kohtunikukoha täitmata jätmist.

Praegusel ajal kuulub probleemide ringi kahtlemata ka mõni aeg tagasi toimunud kohtute institutsionaalne reform, mille üheks eesmärgiks oli kohtusüsteemi siseselt vaadelduna ka kohtunike koormuse ühtlustamine. Julgen arvata, et selle reformi edukuse hindamine seisab meil veel ees. Arengupõhimõtete kohaselt kohtunikukohtade jaotus riigisiselt ja kohtusiseselt vastab kohtusüsteemi omavalitsuslikule mudelile, andes kohtunikele võimaluse tulevikus ise otsustada analoogiliste muutuste tegemise vajalikkuse ja viisi üle. Kohtunikukohtade üldise optimaalse säilimise garantiina võib vaadelda seda, et nii riigikohtunike arv kui ka kohtunike ametikohtade üldarv sätestatakse seaduses, mis peaks tagama tasakaalustatud lahenduse.

Kohtunikule ei ole vähetähtis tema abipersonali suurus ja kvalifikatsioon. Arengupõhimõtetes rõhutatakse, et kohtuteenistujate arv peab olema õigusemõistmiseks piisav, ning arendatakse seadusandluses juba kajastatud suundi, mille kohaselt suureneb ka kohtuteenistuja iseseisev otsustusruum ja sellega seonduv vastutus. Redaktsioonikomisjonis tekkis vaidlus, kas kohtuteenistujatele tuleks kohaldada avaliku teenistuse sätteid või mitte. Täiskogu poolt vastuvõetud sõnastuse kohaselt tuleb kohtuteenistujate teenistussuhe reguleerida avaliku teenistuse erisätetega. Seda seisukohta põhjendati redaktsioonikomisjonis argumentidega, et erisätetega regulatsioon on paindlikum ja vastab paremini kohtusüsteemi huvidele ning elu on näidanud, et eriregulatsioonide areng Eesti õiguses on olnud kiirem kui avaliku teenistuse oma.

Kohtuteenistujate suurem iseseisvus menetluslike otsuste tegemisel, kõrge kvalifikatsioon ja suurenenud vastutus annavad aga võimaluse nende kohtnikuks saamiseks paindlikumas korras. Siinkohal tuleb rõhutada, et eraldi seisvaks väärtuseks tuleb pidada ka sellise kandidaadi isikuomaduste põhjalikuma hindamise võimalust. Isiklikult toetan seisukohta, mis kumab ka arengupõhimõtetest läbi, et senisest suuremat tähelepanu tuleks pöörata kohtuni-

kukandidaadi heale kutsealasele tasemele, omalt poolt liiksaksin ka isikuomaduste hindamise aspekti ning tähelepanu pööramise kohtunikuna töötamise kolmele esimesele aastale. Samas peab ettevalmistusteenistuse kestus olema mõistlik ning kohtunikukoht tuleb täita lühima võimaliku aja jooksul, nagu põhimõtted ka kajastavad. Välistamaks aga olukordi, kus kohtuniku konkurs jääd üldse välja kuulutamata, kuulutab konkursi välja Riigikohtu esimees.

Viimase aja probleeme arvestades on vajalik anda kohtunikule (näiteks lapsehoolduspuhkusel olevale kohtunikule) võimalus töötada osalise tööajaga, reguleerida kohtuniku asendamine ja asenduskohtuniku staatus ning stažeerimine kõrgemas kohtus, mida arengupõhimõtted ka kajastavad. Samas ei pääse me tulevikus ei üle ega ümber arengupõhimõtetes kajastamata ühest kohtust teise üleviimise põhimõtete selgeksrääkimise vajadusest.

Kohtusüsteemi arengu põhimõtted

KOHTUNIKE TÄISKOGU 9. VEEBRUARI 2007. A OTSUS

I Üldsätted

1. Eesti kohtusüsteem on põhiseaduslik institutsioon, mis võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõttele tuginedes on oma tegevuses sõltumatu.
2. Kohtusüsteem toimib iseseisva võimuna ja kannab seadustega määratud alustel ja korras vastutust õigusemõistmise toimimise eest.
3. Kohtusüsteem peab tagama ausa ja objektiivse õigusemõistmise, isikute vaba juurdepääsu õigusemõistmisele ja nende õiguste kaitse, samuti kohtuasjade lahendamise mõistliku aja jooksul.
4. Põhiväärtusi järgiva ja korralduslikult toimiva kohtusüsteemi arengu tagamiseks on oluline korrastada kohtusüsteemi ülesandeid ja struktuuri, arendada kohtusüsteemi rahastamist ja kohtuhaldust, süvendada selle enesekorralduslikku alget ning edendada kohtusüsteemi personalipoliitikat ja koolitust.

Nende ülesannete täitmiseks on Eesti kohtunikud 2007. a täiskogul vastu võtnud käesolevad kohtusüsteemi arengu põhimõtted.

II Kohtusüsteemi struktuuriline areng

5. Põhiseaduslik kolmeastmeline kohtusüsteem, mis sisaldab endas nii üldkohtuid, halduskohtuid kui ka Riigikohtut, mis on ühtlasi põhiseadusliku järelevalve kohus, vastab Eesti õigusemõistmise vajadustele. Kohtusüsteemil on piisavalt arenguvõimalusi tõhusa õigusemõistmise tagamiseks.
6. Kohtusüsteemi põhiseaduslik ülesanne on õigusemõistmine. Selle ülesande paremaks täitmiseks tuleb kohtusüsteem vabastada õigusemõistmisega või selle vahetu tagamisega mitteseotud kohustustest ning eraldada kohtusüsteemist ka vastavad struktuuriüksused.
7. Võimude lahususe põhimõtte edasiarendamiseks tuleb kohtute haldamine lahutada täitevvõimust. Kohtute haldamise ja arengu tagamiseks tuleb moodustada iseseisev kohtuhaldusamet, mis on nii õiguslikult kui ka organisatsiooniliselt ühte kohtusüsteemi osa ja allutatud kohtusüsteemi juhtimismudelile.

III Kohtusüsteemi omavalitsuslik juhtimine

8. Kohtusüsteemi juhtimine toimib enesekorralduse põhimõttel, mis realiseerub Eesti kohtunike täiskogu, kohtute haldamise nõukoja, Riigikohtu esimehe, kohtuesimehe, kohtu üldkogu, kohtuhaldusametuse peadirektori ja kohtudirektori tegevuse kaudu.
9. Eesti kohtunike täiskogu on kohtusüsteemi kõrgem omavalitsuskogu, mis nimetab ametisse kohtute haldamise nõukoja kohtunikest liikmed, moodustab kohtunike omavalitsusorganid ja määrab kohtusüsteemi arengusuunad.
10. Kohtute haldamise nõukoda on kohtusüsteemi kolleegiaalne juhtimisorgan, mis nimetab ametisse kohtuesimehe ja kohtuhaldusametuse peadirektori. Kohtute haldamise nõukoda:
 - 10.1. kinnitab kohtusüsteemi eelarve eelnõu;
 - 10.2. otsustab eelarvevahendite kohtusüsteemisisese jaotuse;
 - 10.3. kinnitab kohtuhaldusametuse põhimääruse ja valvab kohtuhaldusametuse üle;

- 10.4. lahendab muid tema pädevusse antud õigusemõistmise tagamise küsimusi.
11. Kohtute haldamise nõukojas on kohtunikel enamus. Kohtute haldamise nõukoda juhib ametikoha järgi Riigikohtu esimees ning selle tehnilise teenindamise tagab kohtuhaldusamet. Justiitsminister on kohtute haldamise nõukojas esindatud. Esimese ja teise astme kohtute esimehed ei või kuuluda kohtute haldamise nõukotta, kuid võivad sõnaõigusega osa võtta kohtute haldamise nõukojas istungist.
12. Kohut juhib kohtuesimees, kes vastutab õigusemõistmise korra kohase toimimise eest kohtute haldamise nõukojas. Kohtuesimees nimetab kohtuhaldusametuse peadirektori ettepanekul ametisse kohtudirektori ja valvab teenistuslikult tema järele. Kohtudirektor nimetab ametisse kohtuteenistujad, v.a. konsultandi, nõuniku ja kohtunikuabi, ja valvab teenistuslikult nende järele. Üldkogu on nõuandev kogu, kellel on seadusest tulenev otsustuspädevus.
13. Kohtuhaldusametust juhib peadirektor, kes on aruandekohustuslik kohtute haldamise nõukojas ees ja tagab selle otsuste täitmise. Kohtuhaldusamet tagab kohtutes õigusemõistmise korra kohaseks toimimiseks vajalikud töötingimused.

IV Kohtusüsteemi eelarve kujunemise alused

14. Kohtusüsteemi kui põhiseadusliku institutsiooni ainaks finantseerimise allikaks on riigieelarve eraldised, mis peavad looma piisava tagatise sõltumatu õigusemõistmise toimimiseks. Eelarve kujundamisel on kohtunikel kaalukas roll oma esinduskogude kaudu. Vabariigi Valitsuse ja kohtusüsteemi vahelised erimeelsused kohtusüsteemi eelarve eelnõus kirjutatakse riigieelarve seaduseelnõu seletuskirja ja lahendatakse Riigikogus. Riigieelarve menetluses esindab kohtusüsteemi Riigikohtu esimees.
15. Justiitshalduse eelarvest lahutatud kohtusüsteemi eelarve peab kujunema kogu õigusemõistmise süsteemi stabiilseks koondelarveks, mille prioriteetsed arengusuunad nähakse ette vähemalt kolmeks aastaks. Va-

bariigi Valitsuse ja kohtusüsteemi vaheliste eelarveläbirääkimiste aluseks on kohtute haldamise nõukojas otsus. Kohtute haldamise nõukoda kinnitab eelarve kujundamise meetoodika, võttes arvesse saabunud kohtuasjade arvu ja keerukust, muudatusi kohtutele pandud ülesannetes ja muid kohtusüsteemi vajadusi mõjutavaid asjaolusid.

16. Kohtute vahel jaotatakse eelarve kohtute haldamise nõukojas kinnitatud kohtusüsteemi eelarve kujundamise meetoodika alusel, mis välistab eelarveressursi eba-proportsionaalse jaotumise ning loob eelduse kohtunike ja kohtuametnike töökoormuse optimeerimiseks. Iga-aastase kohtutevahelise eelarve jaotuse esitab kohtute haldamise nõukojale kinnitamiseks kohtuhaldusametuse peadirektor, kes vastutab eelarvehandite sihipärase kasutamise eest.
17. Seaduses sätestatud kohtunike palga ja sotsiaalsete tagatiste süsteem on õigusemõistmise sõltumatuse põhilise tagatis. Kohtusüsteemi usaldusväärse ja efektiivse toimimise tagavad ka kohtuametnikele esitatavad kõrged nõudmised nende isikuomadustele, haridusele ja kvalifikatsioonile. Kohtuteenistujate palgasüsteem peab soodustama kestvat ja kvaliteetset teenistussuhet.

V Personaliarvestus ja -areng

18. Riigikohtunike arv ja kohtunike ametikohtade üldarv sätestatakse seaduses. Kohtunike ametikohtade jaotuse erinevate kohtute vahel kinnitab kohtute haldamise nõukoda, kuulanud ära kohtuesimehe ja kohtuhaldusametuse peadirektori arvamused. Kohtusisese kohtunike ametikohtade jaotuse otsustab kohtuesimees, kuulanud ära kohtu üldkogu arvamuse. Kohtusisese kohtuteenistujate ametikohtade loetelu ja jaotuse kinnitab kohtuesimees kohtudirektori ettepanekul. Kohtuteenistujate arv peab olema õigusemõistmiseks piisav.
19. Kohtuteenistuja teenistussuhe tuleb reguleerida avaliku teenistuse erisätetega, mis arvestavad õigusemõistmise erisustega ning on suunatud kohtuhalduse tõhusale toimimisele.
20. Kohtunikuabi, nõunik ja konsultant on erineva kvalifi-

katsiooni ja pädevusega kohtuteenistujad, kes toetavad õigusemõistmist. Nende staatus ja kvalifikatsiooninõuded peavad võimaldama neile senisest suurema vastutuse panemist õigusemõistmisel ning looma eeldused kohtunikuks saamiseks paindlikumas korras.

21. Kohtuniku ettevalmistamine peab toimuma mõistliku aja jooksul ja kindlustama kohtunikuks saaja hea kutsealase taseme. Täitmata kohtunikukoht täidetakse lühima võimaliku aja jooksul.
22. Kohtunikule tuleb anda osalise töökoormusega töötamise võimalus. Esimese või teise astme kohtunik võib tähtajaliselt, kohtuniku staatust säilitades, töötada kõr-

gema astme kohtu nõunikuna. Reguleerida tuleb kohtuniku asendamine ja asenduskohtuniku staatus, sh pensioneerunud kohtuniku kaasamine kohtu töösse.

23. Vabale kohtunikukohale kuulutab konkursi välja Riigikohtu esimees. Kohtusüsteemi personaliarvestust peab ja personaliarendusega tegeleb ning kohtunike ja kohtuteenistujate koolitust korraldab kohtuhaldusamet. Kohtuteenistuja ametikoha täitmist korraldab kohtudirektor. Kohtunike koolitus toimub kohtunike koolituse strateegia ning täiskogu poolt valitud koolitusnõukogu heakskiidetud iga-aastase koolitusprogrammi alusel.

TIMO LIGI
Justiitsministeeriumi
lepinguline konsultant

Kohtute tööpiirkondade ühendamine – kas eesmärgid saavutati?

Kohtute tööpiirkondade ühendamise eesmärgiks oli kohtunike töökoormuse ühtlustamine ja eelduste loomine spetsialiseerumiseks, mis aitaks kaasa lahendite kvaliteedi paranemisele. Tööpiirkondade ühendamisest on möödas veidi üle aasta, kohtutel on olnud veidi aega uue olukorraga kohaneda ning on paras aeg hinnata, kuidas on läinud eesmärkide saavutamine.

1. Koormuste ühtlustumine

2005. ja 2006. a olid saanud kohtuasjade koguarvult suhteliselt ligilähedased, mistõttu on võimalik (olguigi et suhteliselt lühikesel ajateljel) analüüsida, kuidas jaotus saanud asjade arv erinevate kohtute ja kohtumajade vahel. Tsviilasju saabus 2005. a ühe tsviilikohtuniku kohta kõige rohkem toonasessse Tallinna Linnakohtusse (877,2) ja kõige vähem asju Saare Maakohtusse (177,8) – vahe on 4,9 korda. Kui võrrelda neid andmeid 2006. aastaga, mil toonased maa- ja linnakohtud ühendati suuremateks maakohtuteks, siis oli sama näitaja 1,7 korda¹ ehk koormused olid oluliselt ühtlasemalt jaotunud.² Oluline indi-

¹ Enim saabus tsviilasju ühe kohtuniku kohta Viru Maakohtusse (464,7) ja kõige vähem Pärnu Maakohtusse (278,1).

² Arvestama peab siin siiski ka seda, et 2005. a oli erandlik, kuna Tallinna LK koormuse tegid erakordselt suureks saanud masshagid. Samas oli koormatuima ja kõige vähem koor-

muud koormused 2005. a nende kohtute vahel, mis alates 1. jaanuarist 2006. a ühe maakohtu moodustasid, võrrelduna 2006. a koormuste jagunemisega. Alljärgnev tabel annab ülevaate sellest, kui suur oli koormatuima ja kõige vähem koormatud kohtu erinevus 2005. a tulevase ühendkohtu piirkonnas ja kui suur oli erinevus 2006. a loodud ühendkohtu erinevate kohtumajade vahel.

Tsviilasjad	2005	2006
Harju MK	2,0	1,1
Pärnu MK	3,2	1,8
Tartu MK	1,8	1,3
Viru MK	2,2	1,7

Igas maakohtus on koormuste erinevus võrreldes reformieelse aastaga vähenenud.

Kriminaalasju saabus 2005. aastal ühe kriminaalkohtuniku kohta enim Rapla Maakohtusse (221 asja) ja kõige vähem Lääne Maakohtusse (91,5) – vahe on 2,4 korda. 2006. aastal oli sama näitaja 1,08³ ehk jällegi olid koor-

matud kohtu erinevus suur ka Tallinna Linnakohtu arvestamata – nt Ida-Viru Maakohtusse saabus ühe tsviilikohtuniku kohta 680 asja, vahe Saare Maakohtuga 3,8 korda.

³ Jätkuvalt oli kõige suurema koormusega Tartu Maakohtus (184,8) ja väikseima koormusega Viru Maakohtus (170,8).

sed ühtlasemalt jaotunud. Järgnev tabel näitab maakohtute erinevusi 2005. ja 2006. aastal.

Kriminaalasjad	2005	2006
Harju MK	1,0	1,1
Pärnu MK	2,4	1,8
Tartu MK	1,5	1,6
Viru MK	1,7	1,3

Kriminaalasjade puhul pole statistiline pilt niivõrd roosiline kui tsiviilasjade puhul, näiteks Harju ja Tartu maakohtutes on koormuste erinevus isegi veidi suurenenud. Siiski on positiivne, et suurimate erinevustega maakohtutes (Pärnu ja Viru) on koormuste erinevused oluliselt vähenenud.

Halduskohtute puhul oli 2005. a koormatuim kohus Tallinna Halduskohus (148,3 asja) ja väikseima koormusega Pärnu Halduskohus (76 asja) – koormuste erinevus 1,95 korda. 2006. aastal oli sama näitaja 1,15 korda.⁴ Halduskohtute erinevusi kajastab järgnev tabel.

Haldusasjad	2005	2006
Tallinna HK	1,95	1,08
Tartu HK	1,05	1,04

Ka haldusasjade puhul on koormuste erinevused vähenenud, seda eriti Tallinna Halduskohtu sisesealt.

Seega saab statistilise analüüsi kokkuvõtteks öelda, et koormuste erinevused olid 2006. aastal maa- ja halduskohtute vahel väiksemad kui reformieelsel 2005. aastal. Olen kindel, et paljud lugejatest ühmvavad nüüd «Ah, need ju ainult numbrid!» või «Statistika – suurim vale!». Osaliselt on neil loomulikult õigus – näiteks sõltub saabunud asjade arv ja koormuste ühtlus väga paljudest teguritest, mis ei pruugi üldsegi olla seotud tööpiirkondade ühendamise reformiga. Siiski sooviksin siin ära tuua mõned näiteid selle kohta, et ka kohtute endi tegevusel ja koormuste ühtlustumisel on väga selge seos.

Tsiviilasjades oli 2005. a Viru Maakohtu sisesealt koormuste erinevus 2,2 korda – Ida-Viru Maakohtusse saabus 680 tsiviiliasja ühe tsiviilkohtuniku kohta ja Lääne-Viru Maakohtusse 315,5 asja. Esiteks spetsialiseerus 2006. a üks endine Ida-Viru MK (nüüdse Kohtla-Järve kohtumaja)

⁴ Suurima koormusega Tallinna Halduskohus (107 asja ühe halduskohtuniku kohta) ja väikseima koormusega Tartu Halduskohus (93 asja).

Pärnu Maakohtus töötab 22 kohtunikku, kes jagunevad Pärnu, Paide, Kuressaare, Haapsalu ja Rapla kohtumajade vahel. Pärnu kohtumajas on kümme, mujal kohtumajades kolm kohtunikku. Fotol on Pärnu Maakohtu Kuressaare kohtumaja.

kriminaalkohtunik ümber tsiviilasjade lahendamisele. Teiseks suunati üks kohtunik Rakvere kohtumajast (endine Lääne-Viru MK) ümber Jõhvi kohtumajaja (endine Ida-Viru MK) tsiviilasju lahendama. Kuigi jätkuvalt on koormuste erinevus Jõhvi ja Rakvere kohtumajade vahel suhteliselt suur (1,7 korda), oleks see ilma vastavaid abinõusid rakendamata oluliselt suurem – 2,1 korda.

Kriminaalasjades on samuti aidanud koormusi ühtlustada kohtusisene ressursi ümber jaotamine (nt jällegi Viru Maakohus). 2007. aastast on tuua positiivne algatus Tartu Maakohtust, kus kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise regulatsiooni muudatuste tõttu oleks märkimisväärselt suurenenud Tartu kohtumaja kriminaalkohtunike koormus vabastamisajade läbivaatamisel (Tartu vangla paikneb just Tartu kohtumaja teeninduspiirkonnas). Koormuse ühtlustamise eesmärgil olid teiste Tartu MK kohtumajade kriminaalkohtunikud nõus arutama nende endi süüdimõistetud kinnipeetavate vabastamisasju ise, vähendades seeläbi Tartu kohtumaja kohtunike koormust.

Halduskohtunike koormuste ühtlustamiseks suunati Tallinna Halduskohtu sisesealt Tallinna kohtumajast Pärnu kohtumajaja lahendamiseks kinnipeetavate kaebused, mille tulemusel praktiliselt ühtlustus kahe kohtumaja koormus ja see aitas kaasa Tallinna Halduskohtu jäägi vähenemisele üle 200 asja võrra.

2. Spetsialiseerumine

Kui koormuste statistilisel ühtlustumisel võib möödunud aastat suhteliselt edukaks pidada, siis spetsialiseerumi-

Pärnu Maakohtu Paide kohtumaja.

se kontekstis edu ei saavutatud. Kohtunikega vesteldes ja kohtunikevahelisi diskussioone jälgides on selgunud, et suurimaks takistuseks on kohtuasjade hindamissüsteemi puudumine. Seetõttu ei soovi kohtunikud ise spetsialiseeruda asjadele, mis on teadaolevalt mahukamad (nt pankrotiasjad) ega soovi ka teistel lasta spetsialiseeruda asjadele, mis on vähem mahukad. Tegelikult ei ole hindamissüsteemi puudumine ainult spetsialiseerumist takistav tegur – ka koormuste ühtlustumisest rääkides peame möönma, et seni kuni vastavat süsteemi pole, ei saa me täie kindlusega väita, kas 2006. a koormused ühtlustusid või mitte. Jah, andmeid analüüsid võime väita, et pigem toimus möödunud aastal ühtlustumine, kuid 100% kindlusega seda väita ei saa. Samuti takistab hindamissüsteemi puudumine asjade suunamist teise kohtumajja koormuste ühtlustamise eesmärgil – nt lepingust tulenevate teenuste osutamiseiga seotud võlaõigusvaidlused. On teada, et tegemist pole keeruliste vaidlustega, ja seetõttu ei ole suurema koormusega kohtumajja kohtunikud üldjuhul nõus neid suunama vähem koormatud kohtumajja kohtunikele, kuna statistiliselt on iga tsiviilasi võrdse kaaluga ja kergeid asju ära andes teeb kohtunik «statistilist kahju» iseendale. Vaidlustamata hindamissüsteemi vajadust, on selge, et selline suhtumine peab samuti muutuma, et koormused saaks realselt ühtlustuda. Justiitsministeerium loodab 2007. a lõpuks esitleda kohtuasjade hindamissüsteemi, mis peaks looma tulevikus eeldused nii spetsialiseerumise laiemaks kasutamiseks kui ka koormuste ühtlustamiseks.

3. Muu

Lisaks numbritele, graafikutele, tabelitele, protsentidele ja mediaanidele omas tööpiirkondade ühendamise reform ka

1. Arengud ja uuendused kohtusüsteemis

Pärnu Maakohtu Pärnu kohtumaja.

palju laialdasemat mõju. Esiteks on tehtud ära palju tööd, mille tulemusi otseselt numbriga mõõta ei saa – nt seda, et Rakvere kohtumaja tõlgid abistasid Kohtla-Järve kohtumaja tõlke ning Jõhvi kohtumaja tõlgid Narva kohtumaja tõlke. Narva kohtumaja kordnikud omakorda sõitsid suviti Rakvere kohtumaja vakantsete kordnikekohtade tõttu Rakverre tööle, ühitades selle edukalt maksekäsmenetluse dokumentide edastamisega Narvast ja Jõhvist Rakvere kohtumajja lahendamiseks. Jõhvi kohtumaja arhivaarid korrastasid ka teiste Viru MK kohtumajade arhiive ja korraldasid toimikute üleandmise maa-arhiivi. Töökorralduse

ühtlustamine on omaette väärtus, see aitab võtta erinevates kohtutes kasutusele parimaid praktikaid ning parandada õigusemõistmise teenust. Oluline on ka see, et inimene, kes pöördub kohtusse Võrus, saab samasuguse teeninduse osaliseks kui inimene, kes teeb seda Narvas.

Kohtusüsteemisiselt pean veel olulisemaks üht muudatust, mida nagu ei oskakski ühelt haldusstruktuuri reformilt oodata. Nimelt on tööpiirkondade ühendamise tulemusel kohtutel senisest enam võimalik iseseisvalt probleeme lahendada ja oma elu korraldada, ka selle eest vastutada. Kui varem toimus suhtlus ministeeriumi ning 16 maakohtu ja 4 halduskohtu vahel, siis nüüd on tasandeid rohkem. Kuigi kohtumaja tasandilt vaadatuna võib see tunduda bürokraatlikkuse suurendamisena, et lisaks ministeeriumile on ka kohtuasutuse kui terviku tasand, näitab see tegelikult seda, mis kohtute omavalitsus peaks olema. On palju küsi-

musi, mille lahendamiseks pole vaja pöörduda ministeeriumi poole, kuna suuremal kohtuasutusel on võimalusi need ka kohapeal lahendada. Sellise suhtumise süvendamine on hindamatu väärtus, kui kohtusüsteem tõepoolest soovib tulevikus iseseisvalt oma elu korraldama hakata.

Kokkuvõttes olen ma veendunud, et toimunud reform oli samm õiges suunas nii seatud eesmärkide täitmisel kui ka muus. Sõltumata statistikast, on kohtud 2006. a teinud palju koormuste ühtlustamiseks. Loodetavasti aitab loodav kohtuasjade hindamissüsteem anda tõe ka spetsialiseerumise süvenemisele. Suurimat rahulolu valmistab see, et kohtud ise on asunud oma elu aktiivselt korraldama. Katsumused ja õnnestumised sellel teel annavad aimu, mida tulevik võib tuua.

TANEL KASK
Analüütik, Riigikohus

Kohtupraktika analüüs: tutvustus, töö praegu, tulevikuplaanid

Alates 1. jaanuarist 2006. a töötavad Riigikohtus kohtupraktika analüütikud. Sellega pani Riigikohus aluse kohtupraktika süstemaatilisele analüüsimisele, mida seni pole Eestis teadaolevalt tehtud. Analüütiline tegevus on siamaani põhiliselt taandunud kohute tegevuse statistilisele analüüsimisele. Kogutud on kohtute tööd iseloomustavaid arvnäitajaid, mille alusel on hinnatud näiteks kohtute töökoormust ja õigusemõistmise maksumust, tehtud ettepanekuid kohute tööpiirkondade ning kohtunike arvu kohta. Samuti on kogutud kohtuasja menetlust iseloomustavaid arvnäitajaid. Kohtulahendite sisuga on seni põhiliselt tegeletud Riigikohtus, kus on koostatud Riigikohtu lahenditele märksõnu ning annotatsioone. Alates 2003. aastast on seda tööd laiendatud ka ringkonnakohtute otsustele. Riigikohtu lahendite kogumiku jaoks on Riigikohtu nõunikud koostanud ülevaateartikleid kohtupraktikast. Mõningast ülevaadet Riigikohtu praktikast pakub ka SA Eesti Õiguskeskuse andmebaas Digesta, mis on oma põhiolemuselt siiski jäänud Riigikohtu lahendite omavaheliste seoste väljatoomise tasemele. Vajadus kohtupraktika õigusliku analüüsi järele on aga järjest kasvanud. Esmakordselt väljendas Riigikohtu esimees Märt Rask vajadust kohtupraktika analüüsi järele 11. veebruaril 2005. a kohtunike täiskogul peetud ettekandes.¹ 2006. aastal oli Riigikohtu õigusteabe

osakonnas täidetud kaks analüütiku ametikohta, tulevikus on plaanis nende arvu suurendada. Analüütikute tööülesanne on õiguslik (sisuline) analüüs, sest selle järele on kõige suurem vajadus.

Kohtupraktika analüüsi eesmärgiks on abistada kohtunikku ja muuta õigusemõistmine efektiivsemaks.

Analüüsi erinevad võimalused

Kohtulahendeid võib analüüsida nii sisulisest (s.t õiguslikust), keelelisest kui ka vormilisest aspektist.

Kohtulahendite sisuline analüüs võimaldab:

- saavutada õiguse (seaduste) ühetaoline kohaldamine (selgitada välja, miks kohtud õigust üht- või teistmoodi kohaldanud on; selgitada välja, kuidas erinevad kohtud samas õiguslikus küsimuses kohtuasju lahendavad; tuua välja õigusemõistmise üldised tendentsid);
- teha järeldusi jõustunud õigusaktide mõju kohta;
- teha vajadusel ettepanekuid õigusaktide muutmiseks;
- anda märku võimalikest kohtunike koolitusvajadustest.

Analüüse on võimalik koostada nii üksikute õiguseduutute kui ka õigusvaldkondade lõikes nii lühemate kui

¹ Kättesaadav Internetis Riigikohtu kodulehel: <http://www.nc.ee/?id=68>.

ka pikemate perioodide kohta. Kohtupraktika analüüs aitab kaasa seaduste ühetaolisele kohaldamisele. Õiguskord paneb Riigikohtule kohustuse seista hea seaduste ühetaolise kohaldamise eest. Põhiseaduse² § 149 kohaselt on Riigikohus riigi kõrgeim kohus. Vastavalt kohtute seaduse³ § 27 lg-le 3 esitab Riigikohtu esimees kord aastas Riigikogule ülevaate kohtukorralduse, õigusemõistmise ja seaduste ühetaolise kohaldamise kohta. Menetlusseaduste kohaselt on üheks aluseks kohtuasja menetlusse võtmisel vajadus kujundada ühtset kohtupraktikat. Kriminaalmenetluse seadustiku⁴ § 349 lg 4 p 2 kohaselt võetakse kassatsioon menetlusse, kui vähemalt üks riigikohtunik leiab, et kassatsioonis vaidlustatakse materiaaloiguse kohaldamise õigsust või taotletakse ringkonnakohtu otsuse tühistamist kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumise tõttu ja Riigikohtu otsus on oluline seaduse ühetaolise kohaldamise seisukohalt. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku⁵ § 379 lg 3 p 3 kohaselt võtab Riigikohus kassatsioonkaebuse menetlusse, kui kassatsioonkaebuse lahendamisel on põhimõtteline tähendus õiguskindluse tagamiseks ja ühtse kohtupraktika kujundamiseks või õiguse edasiarenduseks. Halduskohtumenetluse seadustiku⁶ § 60 lg 1 p 1 kohaselt võtab Riigikohus kaebuse menetlusse, kui kassatsioonkaebuse lahendamisel on põhimõtteline tähendus õiguskindluse tagamiseks, ühtse kohtupraktika kujundamiseks või õiguse edasiarenduseks. Riigikohtu aspektist vaadatud on analüüsi vaja kohtuasjadele menetluslubade andmisel, suunamaks kohtupraktikat. Kohtunikul on vaja teavet, kuidas ühes või teises situatsioonis seadust kohaldatakse. Kui Riigikohtul on ülevaade esimese ja teise astme kohtutes enim probleeme tekitavatest õiguslikest küsimustest, aitab see otsustada ka kohtuasjade menetlusse võtmise võimalikkuse üle.

Riigikohtusse jõuab vaid väike osa kohtuasjadest, suurem osa jääb esimesse ja teise astmesse. Vajalik on kõigi kolme kohtuastme praktika analüüs. Kohtuasjade hulka võib piltlikult kujutada püramiidi kujul, kus tipus on Riigi-

2 *Eesti Vabariigi põhiseadus. Vastu võetud 28.06.1992. a, avaldatud RT 1992, 26, 349; RT I 2003, 64, 429.*

3 *Kohtute seadus. Vastu võetud 19.06.2002. a, avaldatud RT I 2002, 64, 390; RT I 2006, 61, 456.*

4 *Kriminaalmenetluse seadustik. Vastu võetud 12.02.2003. a, avaldatud RT I 2003, 27, 166; RT I 2006, 48, 360.*

5 *Tsiviilkohtumenetluse seadustik. Vastu võetud 20.04.2005. a, avaldatud RT I 2005, 26, 197; RT I 2006, 61, 457.*

6 *Halduskohtumenetluse seadustik. Vastu võetud 25.02.1999. a, avaldatud RT I 1999, 31, 425; RT I 2006, 61, 457.*

kohtu lahendid, keskel ringkonnakohtus läbivaadatud lahendid ning kõige alumise osa ja ühtlasi ka kõige suurema osa moodustavad esimese astme kohtu lahendid. Ringkonnakohtul on samuti vajadus omada ülevaadet nii esimese astme kohtute praktikast kui ka ringkonnakohtute võrdlevast praktikast. Teatud juhtudel võib jääda ringkonnakohus kohtuasjale viimaseks instantsiks. Paljudel juhtudel ei saa määruskaebusmenetluses tehtud ringkonnakohtu määruste peale Riigikohtule edasikaebust esitada. Nendel juhtudel, mil ringkonnakohus jääb kõrgemaks kohtuastmeks, peab ringkonnakohus hea seisma selle eest, et kohtupraktika oleks ühtne.

Kohtupraktika analüüs võib lisaks kohtusüsteemile olla abiks ka seadusandjale, aidates kaasa seaduste paremaks muutumisele. Analüüs aitab teha järeldusi jõustunud õigusaktide mõju kohta, vajadusel teha ka ettepanekuid õigusaktide muutmiseks. Kui 1990. aastaid ilmestas vajadus luua kiiresti ja võimalikult palju uusi seaduseid, siis hetkel on olukord muutunud. Uute seaduste juurdekasv pole enam nii tormiline. Suurem osa olulisematest seadustest on olemas ja neil on tekkinud ka oma rakenduspraktika. Seaduse valmimisperiood saab nüüd pikem olla, ka seadusemuudatusi saab põhjalikumalt ette valmistada. Muutunud olukorras kerkib esile vajadus analüüsi järele. Selleks, et tänases situatsioonis edasi minna, on seaduste plahvatusliku kasvu asemel vaja kujunenud olukorra analüüsi. Analüüs aitab selgitada, kuidas seaduseid rakendatakse, kas seadus täidab oma eesmärgi, millised on kitsaskohad, kas oleks vaja midagi paremaks muuta. Tagasiside seadusloomesse saab toimuda diskussioonivormis.

Kohtulahendite analüüsil on väljund ka kohtunike koolituse tarbeks, seda peamiselt koolitusvajaduse väljaselgitamise näol. Koostatavatest analüüsides võib esile kerki- da teemasid, mida saab silmas pidada kohtunike koolitusprogrammi koostamisel.

Kohtulahendite keeleline ja vormiline analüüs võimaldab:

- tuua välja erinevused kohtulahendite vormistamisel erinevates kohtutes ning teha ettepanekuid lahendite vormi ühtlustamiseks;
- parandada lahendite ülesehituse loogilisust, argumenteeritust ja arusaadavust.

Analüüs eeldab andmebaase

Kohtupraktika analüüs eeldab andmebaaside olemasolu. Alates 1. jaanuarist kantakse kõik Eesti kohtute tehtud lahendid kohtute infosüsteemi (KIS), seega on KIS analüütiku peamine töövahend. Kuni sinnamaani on kohtulahendite sisestatud KOLA andmebaasi, mis paraku polnud täielik. Kohtute seaduse § 34 lg 1 kohaselt on kohtute infosüsteem justiitsministri asutatav riigiasutuse andmekogu, mille eesmärk on kohtute töö korraldamine, statistika kogumine, kohtulahendite kogumine, süstematiseerimine ning kohtutele ja avalikkusele kättesaadavaks tegemine. Kohtute infosüsteemi põhimääruse⁷ § 2 p 7 kohaselt on kohtute infosüsteem õigusemõistmise elektrooniline töokeskkond, mille asutamise eesmärk on võimaldada kohtulahendite sisulist analüüsimist ja süstematiseerimist märksõnastiku, annotatsioonide ja otsingumootori abil.

Analüüsimiseks on vajalik, et KIS sisaldaks kõiki kohtulahendite ja võimalikult palju muud lahendiga kaasnevat relevantset infot, mis hõlbustab lahendite hulgas õiguslikest probleemidest tulenevalt valiku tegemist (märksõnastik, annotatsioon). KIS-i abil peab olema võimalik kohtulahendite erinevatel alustel süstematiseerida (menetluste kaupa, liikide kaupa, lahendi tulemuse kaupa, kohtute kaupa). Riigikohus teeb Justiitsministeeriumi kohtute osakonnaga koostööd KIS-i arendamisel. Hetkel on suuremate arendustöödest käsil KIS-i Riigikohtu funktsionaalsuse loomine.

Kohtupraktika analüüsi ja KIS-iga seondub KIS-i andmete täielikkuse ja kvaliteedi küsimus. Kuna kohtupraktika analüüs tugineb valdavalt KIS-i kantud andmetele, siis täielikud ja kvaliteetsed andmed on üheks analüüsi edu pandiks. Igal KIS-i tehtud kandel on oma kindel eesmärk, miks seda KIS-i kantakse. Näiteks lahendi tulemuse või tühistamise põhjuse korrektne märkimine võimaldab kohtulahendite kerge vaevaga erinevate tühistamiste põhjuste alusel välja sorteerida. See omakorda võimaldab hakata rutem süvitsi uurima näiteks menetlusõiguse olulise rikkumise tõttu tühistatud lahenditeid. Arvukad selekteerimise võimalused kergendavad tehnilist tööd ja jätavad rohkem aega, tegelemaks sisuliste teemadega.

⁷ *Justiitsministri 15. veebruari 2006. a määrus nr 5. Avaldatud RTL 2006, 18, 317.*

Töö aluseks on aastane tööplaan

Kohtupraktika analüüs eeldab uurimisteemade olemasolu. Analüütikute töö aluseks on tööplaan, mis koostatakse reeglina ühe aasta kohta. Tööplaanis olevad teemad, nende mahud ja saavutatavad eesmärgid on seni sündinud koostöös Riigikohtu kolleegiumitega. Tulevikus pole välisstatud, et uuritavaid teemasid pakuvad välja ka esimese või teise astme kohtunikud.

Analüütikute töö on juba vilja kandnud. 2006. a lõpus valmis esimene suurem analüüs esimese astme kohtute lahendite tühistamise põhjuste kohta ringkonnakohtu lahendite põhjal. Analüüsi põhieesmärgiks oli uurida ringkonnakohtute 2005. aastal tehtud lahendite põhjal seda, kui paljudel juhtudel esimese astme kohtu lahend tühistatakse ja kui paljudel juhtudel jääb see jõusse ning millised on peamised tühistamise põhjused. See analüüs oli üheks aruteluteemaks Pärnus toimunud 2007. a kohtunike täiskogul. Analüüsi eesmärgiks ei olnud uurida ringkonnakohtute lahendite edasikaebamist kassatsiooni korras ega nende läbivaatamise tulemusi Riigikohtus, sest uuritava aja kohta puudus usaldusväärne andmebaas, mis võimaldaks jälgida konkreetsete kohtuasjade liikumist ühest kohtuastmest teise. Usaldusväärse ja kõiki kolme kohtuastet hõlmava andmebaasi olemasolu lubaks teha veel põhjalikumalt analüüsi. Tööjõuressursi lisandumisel ja KIS-i arendes saab tulevikus keskenduda põhjalikumalt kitsamatele uurimisteemadele, mis saavad kohtupraktika analüüsi pärisosaks. Kitsamatele valdkondadele keskendudes on võimalik minna analüüsiga süvitsi, mis omakorda lubab teha palju tõsikindlamaid järeldusi. Analüüsitegevuse arendamiseks on vajalik minimaalselt nelja analüütiku olemasolu, kes keskenduksid vastavalt karistusõigusele, eraõigusele, haldusõigusele ja põhiseaduslikkuse järelevalvele. Analüütikute arv sõltub paljuski sellest, millised eesmärgid kohtupraktika analüüsile seada, kuid analüütikute suurem hulk tuleb analüüsi kvaliteedile kindlasti kasuks. Samuti võimaldaks rohkemate analüütikute olemasolu spetsialiseerumist. Olemuslikult võib kohtupraktika analüüsimine olla vägagi laiapõhjaline ja süvitsi minev uurimistegevus.

ANDRA PÄRSIMÄGI
Tartu Ringkonnakohtu kohtunik

Tsiviilkohtumenetluse arengusuunad – kohtu juhtiva rolli tõhustamine ja menetlusosalise käsitlusõiguse laienemine

Sissejuhatus

1. jaanuaril 2006 jõustunud tsiviilkohtumenetluse seadustik¹ ei muuda tsiviilasijade läbivaatamise üldiseid põhimõtteid, vaid on loogiliseks tulemiks tsiviilmenetluse reformile, mis algas 1993. aastal vastu võetud ja jätkus 1998. aastal muudetud seadustikuga.

Vaieldamatult on praegu kehtiv seadustik mahukam kui varasemad. Oluliselt on täiendatud mitmete institutioonide – kättetoimetamine, menetluskulud, menetlusabi, hagi menetlus, määruskaebused, erinevad kohtuotsuste liigid, vahekohtumenetlus – regulatsioone.

Seadustiku koostamisel lähtuti senisest kohtupraktikast ja arvestati eraõiguse arengut. Tuleb siiski tõdeda, et ei ole võimalik saavutada olukorda, kus menetlusnormid on üheselt selged ja piisavad kõigi menetlusküsimuste lahendamiseks, seetõttu toimub rakendamine alati tõlgendamise kaudu.²

Seadustik on kehtinud üle aasta ning rakendajad on

¹ *Tsiviilkohtumenetluse seadustik. Vastu võetud 20.04.2005. a, avaldatud RT I 2005, 26, 197; RT I 2006, 61, 457. Easpidi seadustik või TsMS.*

² *Vt nt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 3. oktoobri 2006. a lahend asjas nr 3-2-1-79-06, p 10; tsiviilkolleegiumi 14. juuni 2006. a lahend asjas nr 3-2-1-62-06, p 12.*

tõstatanud küsimuse, kas tsiviilkohtupidamine ei ole mitte ülereguleeritud? Oskamata praegu veel sellele lõpliku vastust anda, tuleb tunnistada, et seadustik sisaldab arvukalt sätteid, mis pikivad kogu menetluse kulgemise täis menetlusosaliste võimalikke sekkumisi ning kohustavad kohut iga reageeringu kohta menetlusdokumenti vormistama. See on lõiv, mida tuleb maksta, et tagada menetlusosalistele reaalne osalus neid puudutavates menetluslikes otsustustes.

Käesolevas artiklis sissejuhatatud teemad peaksid siiski kinnitama, et kehtiva seadustiku sätted loovad paremad eeldused võrreldes varasemate regulatsioonidega selleks, et tsiviilasija menetlemine kohtus toimuks õigesti, optimaalse ja ettenähtava aja jooksul,³ väikeste kuludega ning et kohtumenetlus tervikuna oleks usaldusväärne ja aitaks kaasa õigusselgusele.

³ *Euroopa Nõukogu kohtute efektiivsust hindava komisjoni (CEPEJ) (2004) 19 REV 2 raamprogrammi sissejuhatus p 2 kohaselt tuleb kohtusüsteemidele anda uus eesmärk – see on iga kohtuasja menetlemine optimaalse ja ettenähtava aja jooksul. Sissejuhatus punktis 3 on selgitatud järgmist: «Me oleme harjunud viitama Euroopa inimõiguste konventsiooni artikli 6 lõikes 1 sätestatud «mõistliku aja» mõistele. Kuid see normatiiv on «alumine piir» (mis eristab konventsiooni rikkumist mitterikkumisest) ning selle saavutamist ei tohiks pidada küllaldaseks tulemuseks».*

Nende eelduste realiseerimine ei ole lihtne, selleks tuleb leida tasakaal kohtu juhtiva rolli ja menetlusosalise käsutusõiguse vahel.

Kahjuks ei ole meil õigusteoreetilises dimensioonis tsiviilkohtumenetluse diskursust arendatud ja artikli kirjutamisel olid seadustiku kõrval pea ainsaks allikaks kohtulahendid, ennekõike Riigikohtu lahendid, millele alljärgnevalt valitud teemade avamise juures ka korduvalt viidatakse.

Kas tsiviilkohtumenetlus prevaleerib teiste menetluste üle?

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku rakendamise ulatus ei piirdu tsiviilkohtupidamisega, kuna seadustiku normid on väga mitmete seaduste kaudu otse kohaldatavad.⁴

Tsiviilkohtumenetluse sätete kohaldamine teistes, sh haldusmenetlustes viitab võimalikule menetluste ühisosale.

On huvitav, et kohtupraktika ei toeta ühtset tõlgendust vahel ka olulistest küsimustes. Siinkohal kaks näidet – tähtaegade järgimine ja kulude kindlaksmääramine –, kus tsiviil- ja halduskohtumenetluses kohtute tõlgendused lahknevad.

Andmata hinnangut tsiviil- või halduskohtumenetluses seni kujunenud praktika õiguspärasusele, tuleb märkida, et erinev praktika ei ole alati põhjendatud ja Riigikohus võiks sagedamini anda küsimuse üle otsustamise erikogule (TsMS § 19).

Arvan, et kuna tsiviilkohtumenetluse tähtaegade sätetele viitavad erinevad seadused ja tähtaja järgimisest tulenevad õiguslikud tagajärjed, siis võiks tähtaja järgimine olla ühtviisi tõlgendatav nii tsiviilkäibes kui ka erinevates menetlustes. Kahjuks on tsiviil- ja halduskohtumenetluses tähtaja järgimise kriteeriumid erinevad. Tsiviilkohtumenetluses käibiva tõlgenduse kohaselt peab TsMS § 62 lg-s 2 sätestatud tähtaja järgimiseks menetlusdokument olema jõudnud tähtaja viimaseks päevaks kohtusse (vähemalt elektrooniliselt või faksi teel (TsMS § 335))⁵, kuid Riigikoh-

4 Nt täitemenetluse seadustik, riigi õigusabi seadus, pankrotiseadus, põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seadus, haldusmenetluse seadus, kohtutäituri seadus, geograafilise tähtsuse kaitse seadus, halduskohtumenetluse seadustik, mittetullundusühingute seadus. Kättesaadavad Internetis: <https://www.riigiteataja.ee/ert/ert.jsp>.

5 Vt nt Tartu Ringkonnakohtu 8. märtsi 2006. a määrus nr 2-04-688 ja Riigikohtu 10. mai 2006. a keeldumine menetlusloa andmisest samas asjas, reg nr 7-1-2-198-06.

tu halduskolleegium leiab, et nimetatud tõlgendus ei ole kohaldatav halduskohtus ja TsMS § 62 lg-t 2 tuleb halduskohtumenetluses sisustada selliselt, et tähtaja järgimiseks on piisav tähtaja viimasel päeval enne 24.00 menetlusdokumendi sideasutusele edastamine.⁶

Erinev on ka menetluskulude kindlaksmääramine, kus Riigikohtu tsiviilkolleegium lähtub eeldusest, et õigusteenus on tasuline ja kulude hüvitamiseks ei pea tõendama, et kulud on realselt kantud, seega kuludokumentiks saab olla ka õigusteenuse osutamise arve.⁷ Riigikohtu halduskolleegium aga leiab, et teise poole kasuks on võimalik välja mõista vaid kulud, mille eest isik on juba tasunud.⁸

Kas õigussuhte kujundamisel enne kohtumenetlust tuleks arvestada menetlusnormidega?

Enamik vaidlusi lõppeb isikliku konflikti staadiumis, kus tsiviilkohtu õigusemõistmise vahendust ei kasutata. Siiski on kohane soovitada, et iga isik peaks toimima tsiviilkäibes viisil, et võimaliku hilisema kohtuvaidluse korral oleks tal võimalik tsiviilkohtupidamises lubatavate tõenditega oma väiteid tõendada.

Võlaõiguslikku vm lepingut sõlmides, eriti tüüptingimustega lepingute puhul on mõistlik arvestada võimalusega, et samas lepingus võidakse sõlmida tõendamise kokkulepe, millega võib muuta tavapärasest tõendamiskoormust ja piiritleda (ka piirata, näiteks välistada kahju suuruse tõendamisel tunnistajate ütlused) asjaolude tõendamiseks lubatavad tõendid (TsMS § 230 lg 1 teine lause, § 238 lg 2).

Menetlusnormid lubavad enne vaidlust taotleda kohtu abi tõendite kogumiseks, täpsemalt ekspertiisi määramiseks, et tuvastada eseme seisund või väärtus, puuduse põhjus, puuduse kõrvaldamiseks vajalikud kulud või abinõud. Tuvastamist saab taotleda ka juhul, kui tuvastamine aitaks ilmselt vältida kohtuvaidlust (TsMS § 244). Kui hiljem siiski kohtuvaidluseni jõutakse, saab eeltõendamismenetluses ko-

6 Vt Riigikohtu halduskolleegiumi 27. septembri 2006. a lahend asjas nr 3-3-1-67-06, p 19.

7 Tegemist oli menetlusega, kus tuli kohaldada enne 1. septembrit 2006 kehtinud TsMS-i. Vt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 1. novembri 2006. a lahend asjas nr 3-2-1-98-06, p 15. Kehtiva TsMS-i rakendamise kohta analoogset Riigikohtu lahendit ei ole.

8 Vt Riigikohtu halduskolleegiumi 12. oktoobri 2006. a lahend asjas nr 3-3-1-48-06, p 17.

gutud tõenditele menetluses tugineda (TsMS § 249).

TsMS sätestab täpse menetlusdokumentide kättetoimetamise regulatsiooni, mida võib ka menetlusväliste dokumentide edastamisel järgida. Oluline on juriidilisele isikule dokumendi kättetoimetamise võimalus seaduslikule esindajale (TsMS § 318 lg 2) või äriruumis töötavale isikule kättetoimetamisega (TsMS § 232 lg 2).

Kohtumenetluse väliselt saab tahteavalduse kätte toimetada notari (NotS § 29 lg 1 p 6) ja kohtutäituri (TMS §-d 212, 213) vahendusel.

Samuti saab väljaspool menetlust taotleda riigi õigusabi õigusnõustamiseks või õigusdokumendi koostamiseks (RÕAS § 4 lg 3 p-d 8 ja 9).

Tsiviilõigusliku suhte tekkimisel, kujundamisel, lõpetamisel, veelgi enam aga vaidluse tekkimisel on otstarbekas ka kohtuväliselt arvestada menetluse põhimõtete ja reeglitega, mis suunavad pooli kohtuvälisele kokkuleppele ja kui see ei õnnestu, siis lihtsustavad isikul kohtumenetluses oma faktiväidete tõendamist.

Mida tuleb arvesse võtta kohtusse pöördumise otsustamisel?

Kas kohtumenetluses osalemine eeldab esindust?

Menetluse regulatsioonist ei tulene maa- ja ringkonnakohtus esinduse kohustuslikkust (TsMS § 217 lg 1). Erandiks on Riigikohus, kus hagimenetluses saab menetlustoiminguid teha vaid vandeadvokaadi vahendusel (TsMS § 218 lg 3).

Advokaatidele on seadustiku sätetest tulenevalt antud teatud usalduse krediit (TsMS § 226 lg 1, § 321 lg 3, § 337, § 347 lg 5 jt), mis põhineb advokaadi kutsealasel eetikal, konfidentsiaalsusel ja vastutusel ning Eesti Advokatuuri senisel tegevusel ja mis mõneti piirab teiste juristide menetluses esindajana osalemist.

Nõuande konfidentsiaalsuse seadusliku garantii puudumine ja Riigikohtus esindamise piirang on tekitanud vastuseisu ettevõttejuristide seas.⁹

9 Eesti Juristide Liit on Euroopa Firmajuristide Assotsiatsiooni (European Company Lawyers Association (ECLA)) liige, ühendus asutati eesmärgiga tugevdada ettevõttejuristi seisundit, eelkõige tagada ettevõttejuristi nõuande konfidentsiaalsus samaselt advokaatidega (inglise keeles legal privilege). Samuti toetab ECLA ettevõttejuristi positsiooni kindlustamist (nt anda õigus esindada oma tööandjat kõrgemas kohtus – praegu on see paljudes liikmesriikides ainult advokaatide õigus). Kättesaadav Internetis: <http://www.juristideliit.ee/>; <http://www.ecla.org>.

Seadustik lubab menetluses kasutada lisaks esindajale ka nõustajat. Nõustaja instituudi eesmärgiks ei ole võimaldada menetluses osaleda lepingulise esindaja nõuetele (TsMS § 218) mittevastaval «menetlusspetsialistil», vaid anda erialateadmisi (mitte õigusküsimustes) omavale asjatundjale või poole usaldusisikule võimalus menetlusosalist toetada. Nõustaja ei saa teha menetlustoiminguid ega esitada taotlusi (TsMS § 228).

Millised on prognoositavad menetluskulud, millest sõltub kulu suurus?

Menetluskulude koosseisu kuuluva kolme olulisema kuluartikli – riigilõivu (TsMS § 139), kautsjoni (TsMS §-d 140, 141, 142) ja õigusabikulude¹⁰ (TsMS § 175) – suurus sõltub vahetult tsiviilasja hinnast (TsMS § 122 jj). Kaudsemalt on tsiviilasja hinnaga seotud ka tagatiste suurus (TsMS §-d 194, 196).

Teades tsiviilasja hinda, on võimalik täpselt prognoosida riigilõivu ja lepingu alusel osutatud õigusabi eest makstava tasu suurus, mille vastaspool peab hüvitama või mis tuleb hüvitada menetluse kaotuse korral vastaspoolele. Menetlusosalise enda esindaja õigusabi tasu on nn sisesuhte küsimus, mida seadustik ei reguleeri.

Huvitav on aga see, et oluliselt keerukam on prognoosida riigi õigusabi korras määratud advokaadi tasumäära,¹¹ kusjuures hagi rahuldamise korral võib lepingulist esindust kasutanud hageja saada advokaadi kulude katteks vastaspoolelt hüvitust oluliselt väiksemas summas, kui kostja peaks tasuma riigile õigusabikulude katteks, kui hageja oleks kasutanud riigi õigusabi.

Kuni 1. jaanuarini 2006 puudus ühtne kohtupraktika selles osas, kas riigilõivuseaduse¹² alusel hagi esitamisel riigilõivu tasumisest vabastatud hageja peab selle menetluse kaotuse korral riigituludesse tasuma. Praegu kehtiva RLS § 22 lg 1 kohaselt ei võeta riigilõivu toimingutelt, milleks on lõikes üks toodud hagide ja kaebuste läbivaatamine. Ni-

10 Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrus nr 306 «Lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad». Kättesaadav Internetis: <https://www.riigiteataja.ee/ert/ert.jsp>.

11 Justiitsministri 26. jaanuari 2005. a määrus nr 2 «Riigi õigusabi osutamise eest makstava tasu arvestamise alused, maksmise kord ja tasumäärad ning riigi õigusabi kulude hüvitamise ulatus ja kord». Kättesaadav Internetis: <https://www.riigiteataja.ee/ert/ert.jsp>.

12 Riigilõivuseadus. Vastu võetud 07.12.2006. a, avaldatud RT I 2006, 58, 439; RT I 2007, 10, 47. Edaspidi RLS.

metatud sätestest tuleneb, et näiteks palga ja elatiste nõuete läbivaatamine on riigilõivuvaba, seega puudub alus ka hagi rahuldamise korral kostjalt riigilõivu välja mõista.¹³ Teine on olukord juhtudel, kui menetlusosaline on riigilõivu tasumisest vabastatud menetlusabi andmise korras TsMS-i alusel. Siis peab kaotajalt riigilõivu riigitulusesse sisse nõudma (TsMS § 179 lg-d 2, 3). Samuti sätestab RLS § 22 lg 2 alused, kus riigilõivu tasumisest on vabastatud üksnes taotluse või avalduse esitaja.

Igale isikule peab olema tagatud juurdepääs õigusemõistmisele, kuid tuleb tunnistada, et menetluskulud kujutavad siin piirangut. Tagamaks, et piirang oleks lubatav ja ei muutuks juurdepääsu takistavaks, on menetluses reeglid menetlusabi taotlemiseks.

Menetluskulude kandmiseks on võimalus taotleda riigipoolset menetlusabi, sh menetlusabi korras määratud advokaadi õigusabi eest tasumisest vabastamist (TsMS § 180).

TsMS sätestab abi andmise tingimused (§ 181), sh peab olema piisav alus eeldada, et kavandatav menetluses osalemine on edukas ja ei ole ilmselt pahatahtlik, seejärel kontrollitakse ega ei esine füüsilisele isikule (§ 182) või juuriidilisele isikule (§ 183) menetlusabi andmise piiranguid ja kui eeldused on täidetud ja piiranguid ei ole, siis hinnatakse taotleja majanduslikku seisundit¹⁴ (§ 186), millest sõltub konkreetse taotleja abi saamise ulatus, määr ja tingimused (§ 180).

Kuidas määratleda kohtualluvus?

Õigus asja menetlemisele seadusega määratud kohtu alluvuse järgi tuleneb Eesti Vabariigi põhiseaduse¹⁵ §-st 24.

Kui varasematel aastatel piirdusid kohtualluvuse küsimused valikute tegemisega üldise, alternatiivse ja erandliku alluvuse vahel, siis viimaste aastate tsiviilkäibe areng ja piiriülesed suhted on päevakorda tõstnud ka rahvusvahelise kohtualluvuse aktuaalsuse.

Euroopa Liidus reguleerivad kohtualluvust mitmed määrused ja direktiivid, mida on arvestatud ka TsMS-is (§-

13 RLS § 22(1) Riigilõivu ei võeta järgmiste toimingute eest: 1) palga nõudmise, tööle või teenistusse ennistamise, töölepingu lõpetamise või teenistusest vabastamise aluse formuleeringu muutmise hagi või kaebuse läbivaatamine; 2) elatise nõudmise hagi ja lapse elatise nõudes maksekäsu kiirmenetluse avalduse läbivaatamine (RT I 2006, 58, 439; 2007, 4, 19).

14 Vt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13. novembri 2006. a lahend asjas nr 3-2-1-106-06, p-d 13, 14, 15, 16.

15 Eesti Vabariigi põhiseadus. Vastu võetud 28.06.1992. a, avaldatud RT 1992, 26, 349; RT I 2003, 64, 429.

d 70, 90, 91, 92, 619 jt). Samal ajal kõlavad väited, et riigid soosivad oma kodanike pöördumist oma riigi kohtu poole – kodakondsuse, vara asukoha, kostja ajutise viibimiskoha vm alusel. Analoogilisi sätteid, mida tinglikult saab lugeda ülemääraseks kohtualluvuseks, sisaldab ka TsMS (§-d 83, 84, 86).

Võimalus pöörduda samaaegselt erinevate riikide kohtute poole on kaasa toonud nn foorumijahi, kus otsitakse erinevatest riikidest soodsamat kohtualluvust.

Euroopa tsiviilõiguse ühtlustamise diskussiooni kõrval areneb mõttevahetus ka menetlusseadustike ühtlustamisest, kuna menetlusnormid, sh kohtualluvuse regulatsioon on seotud asukohamaa kohtuga.¹⁶

Seadustik annab isikule, kes ei tea, millise kohtu poole pöörduda, hea võimaluse seda kohtult järele pärida juba enne hagi esitamist (TsMS § 75 lg 3).

Seadustik muutis oluliselt kohtualluvuse kokkuleppe regulatsiooni lepete suhtes, mis on sõlmitud pärast 1. jaanuari 2006. Kohtualluvuse kokkuleppe kehtivuse eeldusi tuleb kontrollida TsMS §-de 104 ja 105 sätete alusel. Lisaks sellele võib kehtivust kontrollida ka materiaalsoiguse (TsÜS-i ja VÕS-i) sätete alusel, kuna alluvuse kokkuleppel on nn dualistlik iseloom.

Tagamaks paremini seadusega määratud kohtualluvust, on hagejal kohustus hakis põhistada alluvuse valikut, kui ta esitab hagi mõnesse muusse kohtusse kui kostja üldine alluvus (TsMS § 363 lg 4), ja kostjal on kohustus oma menetluslikud vastuväited (sh alluvuse kohta) esitada kirjalikus kostja vastuses (TsMS § 394 lg 2 p 1) või kui ta ei vasta hagile, siis esimesel kohtuistungil.

Menetlusosaline peab arvestama, et kui kostja osaleb menetluses kohtualluvust vaidlustamata, võib maakohus asja kohtualluvuse järgi lahendada nii rahvusvaheliselt kui ka Eesti kohtute seas (TsMS § 105).

Millised on menetluskokkuleppe sisu- ja vorminõuded?

2006. aastal jõustunud seadustik, samuti arenev infotehnoloogia (KIS) on olulisel määral unifikseerinud menetluskokkuleppe sisu- ja vorminõudeid.

16 Nt Euroopa Nõukogu kohtute efektiivsust hindava komisjoni (CEPEJ) mitmed soovitusel on suunatud otseselt menetluste ühtlustamisele, sh soovitus R (84) 5 määratleb üheksa tsiviilmenetluse põhimõtet, mis on mõeldud tsiviilõigusemõistmise parandamiseks.

Seadustik sätestab õiguse pidada tsiviilasja toimikut digitaalsena (TsMS § 57) ning sätestab elektroonilise menetlusedokumentiga tutvumise korra (TsMS § 59 lg 5).

Menetlusosaline esitab dokumendid kirjalikult selgesti loetavas arvuti- või masinakirjas A4 formaadis ja eesti keeles (TsMS §-d 334, 33), samas võimaluse korral peaksid menetlusosalised kirjalikult esitatud menetlusedokumendid saatma ka elektrooniliselt (TsMS § 334 lg 2).

Kohtule võib dokumente esitada üksnes elektrooniliselt, kui kohus saab dokumendi välja trükkida ja dokumendi teha koopiad (TsMS § 336 lg 1).¹⁷

Üldreegli kohaselt peab elektrooniliselt edastatud menetlusedokument olema varustatud digitaalallkirjaga, erandiks on dokumendi edastamine taasesitatavas vormis, järgimaks tähtaega. Sellisel juhul tuleb dokumendi originaal anda kohtule üle viivitamata pärast seda, kuid hiljemalt kohtuistungil või dokumentide esitamise tähtaja jooksul (TsMS § 335). Riigikohus on § 335 tõlgendamisel leidnud, et üldjuhul tuleb kirjaliku dokumendi originaal kohtule esitada viivitamatult esimesel võimalusel ning üksnes juhul, mil viivitamatuks esitamiseks esineb objektiivne takistus, võib kohaldada TsMS § 335 alternatiivi.¹⁸

Menetlusosalise esitatava dokumendi üldised sisunõuded on sätestatud TsMS §-s 338. Nimetatud üldnõudeid tuleb järgida kõikide dokumentide koostamisel, sealhulgas ka nende, mille kohta on seadustikus sätestatud täiendavalt eraldi sisunõuded, näiteks hagi (§ 363), kostja vastus (§ 394), apellatsioon- ja määruskaebus (§-d 633, 662, 699) ning kassatsioonkaebus (§ 671) ja teistmisavaldus (§ 707).

17 Vt ka justiitsministri 28. detsembri 2005. a määrus nr 59 «Kohtule dokumentide esitamise kord» ja Euroopa Kohtu «Tegvusjuhend menetlusosalistele», kus on väga täpsed menetlusedokumentide vormi- ja sisunõuded ning sätestatakse, et menetlusedokumendid tuleb esitada selliselt, et kohtul oleks võimalik neid elektrooniliselt töödelda, eelkõige skaneerimise ja teksti tuvastuse abil. Kättesaadav Internetis: <http://curia.europa.eu/en/instit/txtdocfr/index.htm>.

*18 Vt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 14. juuni 2006. a lahend asjas nr 3-2-1-62-06, p 12.
Nt Euroopa Kohtu hagi ja apellatsioonkaebuse esitamise kohta koostatud praktiliste juhiste kohaselt loetakse tähtjaks järgimiseks elektronpostiga edastatud dokumenti vastavaks ainult siis, kui kümne päeva jooksul sellisest esitamisest jõuab kohtukantseleisse ka allkirjastatud originaal, nagu on sätestatud Euroopa Kohtu kodukorra art 37 p-s 6. Kättesaadav Internetis: <http://curia.europa.eu/en/instit/txtdocfr/index.htm>.*

Kes kujundab menetluse?

Kohus juhib menetlust, kohtu ülesanne on välja selgitada menetlusosaliste arvamus asjas tähtsust omavate asjaolude kohta ning kohus peab hoolitsema selle eest, et asja arutatakse ammendavalt (TsMS § 348). Teisalt määravad hagemenetluses pooled vaidluse eseme ja menetluse käigu, otsustavad taotluste ja kaebuste esitamise ning asja menetletakse poolte esitatud asjaolude ja taotluste alusel, lähtudes nõudest (TsMS § 4 lg 2, § 5). Eelnevast saab järeldada, et menetluse kujundavad tsiviilkohtumenetluse suhte subjektid, kelleks on nii kohus kui ka menetlusosalised.

Kindlasti ei väära menetluse ühine kujundamisõigus aga põhimõtet, et kohus on ainuvastutav menetluse juhtimise ning asja õige ja optimaalse aja jooksul läbivaatamise eest.

Milline on kohtu roll?

Kohtu ülesanne on poolte võrdset kohtlemist järgides arutada pooltega, millised on vaidluse võimalikud õiguslikud lahendused, ning suunata pooli kompromissi sõlmimisele. Seda ennekõike teavitamise ja menetlusliku olukorra selgitamisega ning vajadusel riigi menetlusabi andmise kaudu.

Kohtul on kohustus selgitada menetlusosalisele või tema esindajale kohtuistungil menetlustoimingu tegemise või tegemata jätmise tagajärgi, kui menetlusosalist ei esinda advokaat (TsMS § 347 lg 5).

Vastuseta on küsimus, kas kohus peab ka ebapädeva advokaadi puhul selgitama. Leian, et ei, kuid sellises olukorras peab kohus keelama esindajal avalduste tegemise ja teavitama sellest Eesti Advokatuuri (TsMS § 45 lg-d 2 ja 5), andes samal ajal menetlusosalisele võimaluse leida uus esindaja. Kohus peab sekkuma ka siis, kui üks pooltest on advokaadi esinduseta ja oma õigusteadmiste tõttu väga ebavõrdses positsioonis, millest tulenevalt kujuneb menetluse korraldus ebamõistlikuks ning hakkab põhjendamatuult venima. Sellises olukorras tuleb poolele selgitada arutelukoormuse sisu, veenvalt soovitada esindaja võtmist ning vajadusel määrata riigi õigusabi.

Kindlasti peab kohus tagama poolele taotlustele vastamise võimaluse (TsMS § 328 lg 2), teavitama õigustest või tagajärgedest, kui see tuleneb otseselt seadusest, toimetama menetlusedokumendid kätte nii, et saaja saaks nendega tutvuda (TsMS § 306), ning istungi aja määramisel küsima ja arvestama võimalusel menetlusosalise (esindaja) arvamust (TsMS § 342 lg 3).

Kas menetlusosalise käsutusõigusel on piirid?

Menetlusosalise õigus suunata protsessi kulgu ei tohi muutuda menetlust takistavaks ega kahjustada teise poole õigusi.

Menetluse kestel uute asjaolude või taotluste esitamisel on hea usu põhimõttega kooskõlas seadustiku säte, et avaldus (taotlus, tõend) tuleks esitada selliselt, et selle saaks teistele menetlusosalistele edastada vähemalt seitse päeva enne asja arutamist kohtuistungil (TsMS § 330 lg 3). Seda tähtaega peaksid järgima ka advokaadid, kes saavad menetlusdokumendid vahetult vastaspoole advokaadile (TsMS § 337).

Poolte kokkuleppel tehtud toimingud – tõendamisleping (TsMS § 230 lg 1), kohtualluvuse kokkulepe (TsMS §-d 71, 104) ja kompromiss (TsMS § 430) – ei ole imperatiivsed ning alluvad nii menetlusõiguslikule kui ka materiaalõiguslikule regulatsioonile. Näiteks kui tõendamise kokkulepe vastab TsMS § 230 lg-s 1 sätestatule, kuid on tühine VÕS § 645 lg 3 alusel, siis tõendamisleping ka menetluses ei kehti.¹⁹

Millega tuleb arvestada taotluste esitamisel?

Käsutusõigusest tuleneb protsessi ajamise vabaduse põhimõte, mida pool saab muu hulgas realiseerida taotluste kaudu. Menetlusseaduses sätestatud taotluste esitamisel tuleb järgida hea usu ja mõistlikkuse põhimõtet ning taotluse esitamine peab igal juhul olema vajalik, põhjendatud ja kaalutud. Kohus jätab taotluse rahuldamata, kui see esitatakse tähtaega rikkudes või halvas usus oma õigusi kuritarvitades.

Kui taotlus on küll lubatav, kuid seda oleks saanud oluliselt varem esitada, siis tuleks kaaluda menetluskulude jätmist taotluse esitaja kanda (TsMS § 169, § 162 lg 4).

Seadustikust tuleneb hageja õigus muuta hagi alust või eset kuni kohtuvaidluseni esimese astme kohtus või kirjalikus menetluses taotluste esitamise tähtaja möödumiseni. Pärast nimetatud aega, muu hulgas apellatsioonivõi kassatsioonimenetluses võib hagi muuta üksnes kostja või kohtu nõusolekul (TsMS § 376). Kohane on alati kontrollida ega ei ole tegemist olukorraga, mida ei loeta hagi muutmiseks (TsMS § 376 lg-d 5, 7).

Seadustik sätestab uudse võimalusena hageja õiguse

¹⁹ VÕS § 645 lg 3 kohaselt töövõtja ei või tugineda kokkuleppele, millega välistatakse või piiratakse tellija õigusi seoses töö lepingutingimustele mittevastavusega, kui töövõtja teadis või pidi teadma, et töö lepingutingimustele ei vasta.

hagi tagasi võtta kostja nõusolekuta kuni eelmenetluse lõpuni. Kostja nõusolekul võib hagi tagasi võtta hagi kohta tehtud lahendi jõustumiseni.

Õiguslikuks tagajärjeks on see, et hagi jäetakse läbi vaatamata ja hageja võib hiljem pöörduda sama hagega kostja vastu kohtusse (TsMS § 424). Kui tagasivõetud hagi esitatakse uuesti, annab seadus kostjale õiguse jätta hagile vastamata ja menetluses osalemata, kuni on tasutud tema senised menetluskulud. Sellises olukorras peaks kostja vastamise asemel kohut teavitama, et hageja ei ole menetluskulusid hüvitanud ja ta sellest tulenevalt kasutab oma õigust mitte vastata. Vastasel korral võib kostja vastamata jätmise tagajärjeks olla tagaseljaotsus (TsMS § 407).

Oluliseks võib pidada kostja õigust seaduses ettenähtud juhtudel taotleda tagatise andmist oma eeldatavate menetluskulude katteks (TsMS § 196).

Seadustikus on laiendatud menetlustähtaegade muutmise regulatsiooni. Kohus võib enda määratud menetlustähtaega põhistatud avalduse alusel või omal algatusel mõjuval põhjusel pikendada. Tähtaega võib korduvalt pikendada üksnes vastaspoole nõusolekul (TsMS § 64 lg 1).

Tähele tuleb panna, et pikendada saab vaid kohtu määratud tähtaega, erandiks on pooltele antud õigus kokkuleppel pikendada seadusega määratud apellatsioonkaebuse esitamise tähtaega kuni viie kuuni otsuse avalikult teatavakstegemisest (TsMS § 632 lg 4).

Poolte kokkuleppel võib nii seaduses sätestatud kui ka kohtu määratud menetlustähtaega lühendada (TsMS § 64 lg 2).

Pooled võivad menetluse kuni hagi kohta tehtud lahendi jõustumiseni lõpetada kompromissiga (TsMS § 430 lg 1). Menetlusnormid ei reguleeri olukorda, kui kompromiss esitatakse kohtule pärast kohtulahendi kättetoimetamist, kuid enne jõustumist. Tartu Ringkonnakohtus tühistas sellises olukorras ise oma lahendi määrusega ja kinnitas kompromissi.²⁰

Pooled võivad avaldada enne otsuse tervikuna avalikult teatavaks tegemist kohtule, et loobuvad otsuse peale apellatsioonkaebuse esitamise õigusest (TsMS § 444 lg 2). Edasikaebamisest loobumisel nagu ka kompromissi sõlmimisel ja hagist loobumisel on boonuseks ette nähtud poole riigilõivu tagastamine (TsMS § 150 lg 2).

²⁰ Vt Tartu Ringkonnakohtu 3. märtsi 2006. a määrus nr 2-02-346.

Kuidas toimub tõendamine menetluses?

Kehtiva seadustiku kohaselt on tõendamine formaliseeritud tegevus, kus peab järgima tõendi esitamise nõudeid (§ 236), tõendamiskoormust (§ 230), tõendite liike (§ 229), tõendite esitamise tähtaegu (§-d 237, 329, 330) ning tõendite asjakohasuse ja lubatavuse eeldusi (§ 238). Seadustikus sätestatud tõendamise formaliseeritud regulatsiooniga tuleb arvestada, kuna selle eiramine võib seada poole, kes heas usus tsiviilkäibes käitudes ei kindlustanud end tõenditega, menetluses raskesse olukorda pahauskse poole suhtes.

Seaduses eraldi ettenähtud juhtudel võib tõendamise asemel piirduda põhistamisega (§ 235, § 174 lg 3, § 68 lg 1, § 381 lg 2 jj).

Kellel lasub tõendamiskoormus?

Menetluslik positsioonivõitlus seisneb tihti püüdluses lükata tõendamiskoormus teise poole õlgadele.

Tõendamiskoormuse üldreegli kohaselt määrab pool ise, mis asjaolu ta oma nõude põhjenduseks esitab ja millise tõendiga neid asjaolusid tõendab (TsMS § 5 lg 2), ning tõendeid peab esitama väite või vastuväite esitanud pool (TsMS § 230 lg 1 esimene lause).

Viimati nimetatud sättest tulenevad ka üldreegli kaks erandit: kui seadusest ei tulene teisti ja kui pooled on kokkuleppinud tõendamiskoormuse jaotuse erinevalt seaduses sätestatust. Esimese all peetakse silmas seaduslikku eeldust ehk presumptsiooni, mis peitub materiaalõiguse sätetes.²¹

Teisel juhul on tegemist nn tõendamislepinguga, mille võib sõlmida tsiviilkäibe toimumise ajal või ka kohtumenetluse käigus. Tõendamislepingus või lisaks sellele võivad pooled kokku leppida, et tõendeid võib esitada ja kohus võib tõendeid koguda ka teistsugusel viisil ja vormis, kui on sätestatud seadustikus (§ 236 lg 4).

On ka kolmas erand üldreegist, nn negatiivne tõendamiskoormus, mida seadustik ei reguleeri ja mis tuleneb kohtupraktikast ehk kohtu poolt välja töötatud testist, sageli ongi kohtulahendis sisalduva testi ülesanne määratle-

²¹ Mõned eeldused on ka menetlusseaduses. Nt § 272 lg 3 järgi eeldatakse esitatud dokumendi õigsust; § 231 lg 4 järgi eeldatakse omaksvõttu, kuni vastaspool ei vaidlusta faktilise asjaolu kohta esitatud faktiväidet selgesõnaliselt ja vaidlustamise tahe ei ilmne ka poole muudest avaldustest.

da, kellel on tõendamiskoormus.²² Riigikohus on astunud sammu veelgi kaugemale ja leidnud, et hea usu põhimõttest tulenevalt võib asjaolude tõendamise koormuse poole kahjuks ümber pöörata, kui ta rikub seadusest või lepingust tulenevat asjaolude tuvastamisele kaasaaitamise kohustust.²³ Seaduslik eeldus, samuti negatiivne tõendamiskoormus ei ole tõendamisest vabastamise alus, vaid teatud asjaolu ei pea seadusest (või kohtupraktikast) tulenevalt väite esitanud pool tõendama, kuid vastaspoolel peab olema võimalus vastupidist tõendada, st eeldust kummutada. Sellest tulenevalt on oluline, et kohus selgitaks tõendamiskoormusest tulenevat tõendite esitamise kohustust õigeaegselt, et kohustatud poolel oleks võimalus tõendeid esitada.

Tõendamiskoormust ei muuda tõendamisest vabastamise alused, milleks võivad olla üldiselt teadaolev asjaolu²⁴ ja omaksvõtt (TsMS § 231), nende esinemisel tõendamiskoormus mitte ei pöördu ümber, vaid pooled vabanevad tõendamisest, kuna faktiline asjaolu loetakse tõendatuks.

Menetlusosaline peab arvestama, et kui ta vastaspoole esitatud faktilist asjaolu ei vaidlusta, siis eeldatakse, et ta võtab selle asjaolu omaks. Menetlusosalise avaldused asja puudutavate faktiliste asjaolude kohta peavad olema tõsed (TsMS § 328 lg 1).

Tsiviilkohtumenetluses tuleb tõendada asjas tähtsust omavaid ja teise poole poolt vaidlustatud faktiväiteid, mistõttu kohtu ülesanne on vastu võtta ainult selliseid tõendeid ning arvestada asja lahendamisel ainult sellist tõendit, millel on asjas tähtsust. Seadustik annab lahtise loetelu tõendi asjakohasuse ja lubatavuse kriteeriumitest (§ 238, § 249 lg 2).

Kui üldreegli kohaselt on menetlusosalise tehtud menetlustoimingud²⁵ vabalt tagasi võetavad, siis seadustik sätestab mõned erandid (§ 403 lg 2, § 231 lg 3) ja üheks seadusest tulenevaks erandiks on tõendist loobumine – tõendist võib loobuda ja tõendi tagasi võtta üksnes vas-

²² Vt nt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 10. juuni 2003. a lahend asjas nr 3-2-1-84-03, p 11.

²³ Vt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 5. aprilli 2006. a lahend asjas nr 3-2-1-17-06, p 11.

²⁴ Vt nt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 10. juuni 2005. a lahend asjas nr 3-2-1-65-05, p 17; 6. detsembri 2006. a lahend asjas nr 3-2-1-123-06, p 4; Riigikohtu halduskolleegiumi 14. detsembri 2006. a lahend asjas nr 3-3-1-56-06, p 8.

²⁵ Vaieldav võib olla, kas tegemist on menetlustoimingu või materiaalõigusliku toiminguga, vt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 12. jaanuari 2007. a lahend asjas nr 3-2-1-126-06, p 15.

taspoole nõusolekul, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti (§ 242).

Kas kohus hindab tõendeid üksnes seadusest juhindudes siseveendumuse kohaselt?

Seadustik sätestab, et kohus hindab seadusest juhindudes kõiki tõendeid igakülgset, täielikult ja objektiivselt ning otsustab oma siseveendumuse kohaselt, kas menetlusosalise esitatud väide on tõendatud või mitte, arvestades muu hulgas poolte kokkuleppeid tõendamise kohta. Ühelgi tõendil ei ole kohtu jaoks ette kindlaksmääratud jõudu, kui pooled ei ole kokku leppinud teisiti (§ 232 lg-d 1, 2). Seega peab kohus seadusest juhinduma, kuid arvestama ka poolte tõendamiskokkuleppeid. Lisaks eeltoodud piirangule on kohus seotud vaieldava asjaolu kindlakstegemisel arvamusega, mille on koostanud poolte kokkuleppel määratud asjatundja, kui täidetud on § 232 lg-s 3 toodud eeldused. Nimetatud regulatsioon on seadustikus erandlik, kuna üldreegli kohaselt ei ole ühelgi tõendil kohtu jaoks ette kindlaksmääratud jõudu, seega muude tõenditega, sh eksperdiarvamusega kohus seotud ei ole.²⁶ Seadustikus on erireegel ka nõude suuruse hindamiseks, kui tuvastatud on kahju tekitamine, kuid kahju täpset suurust ei õnnestu kindlaks teha või kui selle kindlakstegemine oleks seotud eriliste raskustega või ebamõistlikult suurte kuludega, muu hulgas kui tegemist on mittevahalise kahjuga, otsustab kohus kahju suuruse oma siseveendumuse kohaselt kõiki asjaolusid arvestades (§ 233).

Kas pool peab menetluses esitama lisaks faktilistele asjaoludele ka õiguslikud väited?

Menetlusosaline saab oma seisukohti ja väiteid esitada menetluse käigus kirjalikus menetlusdokumendis või suuliselt kohtuistungil.

Kohtule esitatava menetlusdokumendi üldnõuded (TsMS §338) ega ka hagiavalduse nõuded (TsMS § 363) ei sätesta menetlusosalisele kohustust esitada õiguslikke väiteid. Seadus rõhutab faktiväidete esitamise kohustust.

Menetlusdokumendi sätted lähtuvad eeldusest, et tsiviilkohtumenetluses ei ole advokaadi kasutamise kohustust

ja pool võib ise kohtusse pöörduda ning esindajata menetluses osaleda, mistõttu ei nõuta, et õiguslikud väited tuleb kohe esitada.

Seadustiku regulatsioonist tulenevalt võib aga olukord muutuda asja suulisel läbivaatamisel.

Kohtuistungil üldsätete kohaselt arutab kohus menetlusosalistega vaidlusaluseid asjaolusid ja suhteid vajalikus ulatuses nii faktilisest kui ka õiguslikust küljest ja kui pool ei ole võimeline arvamust avaldama, võib kohus talle selles tähtsajaks määrata (TsMS § 351 lg-d 1, 3).

Hagimenetluse eelmenetluses on kohtul kohustus selgitada eelkõige välja muu hulgas poolte faktilised ja õiguslikud väited nõuete ja väidete kohta (TsMS § 392 lg 1 p 3).

Eeltoodud sätetest saab teha järelduse, et pool ei ole kohustatud õiguslike väiteid esitama kirjalikes menetlusdokumentides. Suulisel asja arutamisel aga, kui menetluslik olukord seda eeldab ja kohus vajalikuks peab, peab menetlusosaline olema valmis õiguslike väidete kohta arvamust avaldama. Kui kohus selgitab menetlusosalisele õiguslikku olukorda ning menetlusosaline ei soovi oma seisukohta avaldada, siis on kohus õigustatud esitatud faktilisi asjaolusid hindama menetlusosalisest erinevalt (sh tema kahjaks) (TsMS § 436 lg 4).

Menetluses kujunenud praktika kohaselt advokaadi esinduse puhul eeldatakse õiguslike väidete esitamist ka menetlusdokumentides.

Edasikaebamisel – nii apelleerimisel, kasseerimisel kui ka määruskaebuse esitamisel – tuleneb õiguslike väidete esitamise kohustus seadusest (TsMS § 633 lg 3 p-d 1, 2, § 671 lg 3 p 3, § 662 lg 2 p 1, § 698 lg 2 p 1).

Kes määratleb, milline materiaalõiguse norm kohaldub pooltevahelisele õigussuhtele?

Vaieldamatult on pooltevahelise õigussuhte kvalifitseerimine kohtu ülesanne ja otsust tehes ei ole kohus seotud poolte esitatud õiguslike väidetega (TsMS § 436 lg 7 ja § 438 lg 1).

Vaieldav on, millal kohus peab omal algatusel kaaluma, kas mõnda poolte poolt esile toomata õigusnormi tuleb kohaldada.

Riigikohtu seisukoha kohaselt on tehingu seadusest tuleneva vorminõude järgimata jätmise asjaolu, mida kohus peab arvestama sõltumata sellest, kas pooled sellele

²⁶ Vt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 14. juuni 2006. a lahend asjas nr 3-2-1-59-06, p 14.

selgesõnaliselt tuginevad.²⁷

Sarnaselt on Riigikohus leidnud, et kohus saab omal algatusel hinnata ka tehingu heade kommete vastasust.²⁸ Tartu Ringkonnakohtus on Euroopa Kohtu praktikat arvestades leidnud, et tarbijaga sõlmitud tüüplepingust tuleva hagi menetlusse võtmisel on kohus omal algatusel õigustatud kontrollima kokkulepitud kohtualluvuse kehtivust.²⁹ Samas Tallinna Ringkonnakohtus on asunud seisukohale, et kohtul puudub õigus omal algatusel kohtualluvuse kokkulepe kehtivust hinnata.³⁰

Põhimõtteliselt ei ole kohus otsuse tegemisel esile toodud õiguslike seisukohtadega seotud ning võib otsuses tugineda mis tahes õigusnormile. Kuid sõltuvalt menetluslikust olukorrast võivad õigusnormi kohaldamisel ilmnedavad piirangud. Näiteks kui teise astme kohus (ringkonnakohtus) leiab, et hagi rahuldamine otsuses toodud materiaalsoiguse normi alusel oli ebaõige, siis sõltub kohaldatava normi sisust, kuidas käituda. Ringkonnakohtu poolt uue materiaalsoiguse normi kohaldamine on lubatav, kui kohaldamine ei eelda uute faktiliste asjaolude tuvastamist, kuna sellisel juhul ei piirata poolte kaebeõigust ja pool saab kasatsioonkaebuses esitada vastuväited ringkonnakohtu õiguskäsitlusele.

Kui kohaldatavast normist olenevad poolte väited ja töendamiskoormus, mis seab protsessiosalise uude protsessuaalsesse positsiooni, siis tuleb ringkonnakohtul kohaldatavat materiaalsoiguse normi menetlusosalistega arutada ja anda neile võimalus esitada oma seisukohad ning vajadusel tõendid.³¹

Maakohtus toimuva kirjaliku menetluse (TsMS § 403) korral ei ole sätestatud õiguslike väidete esitamise kohustust ega ka sõnaselgelt kohtu ülesannet poolte õiguslikud väited välja selgitada. Leian, et oleks põhjendatud lähtuda eeltoodud metoodikast, mis toimib ringkonnakohtutes – kui pooled ei ole üldse õiguslikke väiteid esitanud või kui

²⁷ Vt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 8. mai 2006. a lahend asjas nr 3-2-1-32-06, p 14.

²⁸ Vt nt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 15. novembri 2000. a lahend asjas nr 3-2-1-118-00 ja 24. mai 2001. a lahend asjas nr 3-2-1-76-01.

²⁹ Vt nt Euroopa Kohtu lahendid: 237/02 Hofstetterid, 240/98 Oceano Grupp, 743/00 Cofidis; Tartu Ringkonnakohtu määrus nr 2-2-146/05.

³⁰ Vt Tallinna Ringkonnakohtu määrus nr 2-2902/05.

³¹ Vt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 14. novembri 2002. a lahend asjas nr 3-2-1-135-02, p 17.

kohus ei pea võimalikuks esitatute alusel otsust põhistada ning kohaldatav norm muudaks töendamiskoormust või/ ja eeldaks uute faktiliste asjaolude tuvastamist, siis peab kohus selgitama pooltele menetluslikku olukorda ning selgitama välja poolte seisukohad kas kirjalikke menetlusdokumente vahetades või üle minnes suulisele menetlusele.

Lõpetuseks

Seadustiku jõustumisest möödunud aasta on piisav, et kinnitada – tsiviilkohtumenetluse seadustik on suuremate tõrgeteta rakendunud. Kohtumenetlus toimib, ärksamad ja uuendusmeelsemad esindajad ja kohtunikud on osanud seadustikust leida ning rakendada võimalusi, mis on vaidluse lahendamiseni jõudmist lihtsustanud (vaheotsus TsMS § 449), kiirendanud (kirjalik menetlus TsMS §-d 403–404, lihtmenetlus TsMS § 405), kulutusi vähendanud (riigilõivu tagastamine TsMS § 150) ja lahendi usutavust tõstnud (otsuse seaduslikkuse ja põhjendatuse nõue TsMS §-d 436 ja 442). Teisalt on probleemid pahas usus toimivate menetlusosalistega suurenenud, kuna nende sekkumise võimalused avardusid. Kuid ka kohtud on vastukaaluks asunud jõulisemalt teadvustama menetluslikke hea usu ja mõistlikkuse põhimõtteid, et sellega välistada menetlusõiguste kuritarvitamine.

Usun, et tsiviilkohtumenetluse areng on arvestanud eraõiguse muudatusi ning loonud eeldused heaks kohtupidamiseks, kus väärtustatakse menetlussuhte subjektide aega ja koostööd ühise eesmärgi huvides.

ARCHIV

IVO PILVING

Tallinna Ringkonnakohtu kohtunik

Halduskohtumenetluse seadustiku uusversiooni ettevalmistamisest

Tubli kolmveerand aastat on Justiitsministeeriumi juurde moodustatud töögrupp tegutsenud selle nimel, et selgitada Eesti haldusprotsessiõiguse edasiarendamise vajadust ja võimalusi. Suure tõenäosusega on selle töö tulemuseks halduskohtumenetluse seadustiku (HKMS) uusversiooni väljatöötamine. Soovin kolleege ja teisi haldusprotsessist huvitatuid järgnevalt tutvustada selle kava eesmärkide, töögrupi seniste saavutuste ja edasiste sammudega.

Senine regulatsioon ja selle edasiarendamise vajalikkus

Tsiviil- ja kriminaalkohtunike töölauale on viimastel aastatel jõudnud põhjalikult ettevalmistatud ja loodetavasti pikka-aastateks põhiosas kehtima jäävad menetlusseadustikud. Eesti haldusprotsessiõigust ei saa aga täna võrdväärset tasemel kodifitseerituks lugeda. Milline on hetkeseis ja kuidas see on kujunenud? Esimene taasiseseisvumise järgne haldusprotsessi reguleeriv seadustik võeti mäletatavasti vastu 1993. aastal. Selle puhul võib täheldada suuri sarnasusi 1919. aasta administratiivkohtu korra¹ põhimõtetega, mis omakorda oli sisuliselt Vene Ajutise Valitsuse 31. mai 1919. a dekreedid «Положение о судах по административным делам» tõlge. Kuna algusest peale on haldusprotsessis ol-

nud subsidiaarselt kohaldatavad tsiviilkohtumenetluse normid ja 1990. aastate teises pooles asuti ette valmistama senise tsiviilkohtupidamise seadustiku asemel tsiviilkohtumenetluse seadustikku,² tekkis tungiv vajadus kohendada ka haldusprotsessi norme. Samas selgus tõsiasi, et üleminekuajal koostatud HKMS ei haaku tänapäevaste haldusõiguse üldosa põhimõtetega ega taga vajalikul määral efektiivset õiguskaitset. Seega laienes reformikava seadustiku uue versiooni väljatöötamiseks. Uue aastatuhande esimesel päeval jõustunud seadustiku redaktsioon laiendas halduskohtute pädevust, andis halduskohtutele volituse tühistada haldusakte ja mõista välja kahjuhüvitiisi, täiustas oluliselt nii kohtusse pöördumise kui ka kohtumenetluse regulatsiooni. Samal ajal toimus HKMS rakendamise seaduse alusel halduskohtute organisatsiooniline reform: senise kahe halduskohtu ning maa- ja linnakohtute juures tegutsevate halduskohtunike asemel loodi tõmbekeskustes neli piirkondlikku halduskohtu ning lõpetati haldusõiguserikkumise asjade arutamine halduskohtutes.

Paraku oli juba tollal ilmne, et valminud seadustik ei ole kaugeltki täiuslik ega igavikuline. Eelnõu seletuskirjas märgiti: «Samas ei ole eelnõus sätestatud täiendused ja muudatused oma kvalitatiivselt olemuselt sellised, et võiks rääkida täiesti uuest halduskohtumenetluse seadustikust,

¹ RT 1919, 10, 23.

² Vt Odar, J. Tsiviilkohtumenetluse seadustikust. – *Juridica* 1998, lk 490.

kuna eelnõu koostamisel on lähtunud kehtiva seadustiku konstruktsioonist ja süsteemist. Kvalitatiivselt uue halduskohtumenetluse seadustiku, mis vastaks Mandri-Euroopa õigussüsteemi parimatele standarditele, rakendamiseks ei ole Eesti halduskohtusüsteem veel valmis. Seega saab eelnõud käsitleda kui teatud ettevalmistavat etappi üleminekul uuele halduskohtumenetlusele, mis võiks toimuda kahe kuni kolme aasta pärast.»³ Kahe- kuni kolmeaastase perspektiivi all peeti seletuskirjas silmas haldusõiguse üldosa reformi, mille ettevalmistused 1998. aastal Justiitsministeeriumis juba käisid. Esialgne plaan oli valmistada «see päris õige» HKMS ette koos halduskorralduse seaduse, haldusmenetluse seaduse, riigivastutuse seaduse, haldustäite seaduse ja korrakaitse seadusega. Praeguseks on sellest kavast kõige puhtamal kujul võrsunud haldusmenetluse seadus, riigivastutuse seadus ning asendustäite ja sunniraha seadus. Halduskorralduse seaduse koostamise kavast realiseerus vaid osa praegu kehtiva halduskoostöö seadusena ning pärast mõningast varjusurma on taas käivitunud töö korrakaitse seadusega. HKMS uusversiooni koostamise mõtet ei ole Justiitsministeerium lõplikult kõrvale heitnud, kuid üldosa reformi raames sellest hoiduti. Nii 1993. kui ka 2000. aasta HKMS olid võrdlemisi kiiresti valminud hädaabiseadused. Põhjalikku analüüsi, millist haldusprotsessi regulatsiooni Eesti tegelikult vajab, ei olnud nende kummagi puhul tehtud. Seadustiku kolmandagi versiooni ettevalmistamine kiirkorras olnuks sulaselge rumalus. Üldosa reformiga seoses HKMS teksti siiski muudatusi tehti. Ennekõike korrigeeriti kaebetähtaegade ja esialgse õiguskaitse regulatsiooni.

Muudatusi on vahepealsete aastate jooksul olnud veel, kokku 18 korral. Kõige ulatuslikuma muutmiseaduse jõustamiseks andis esmalt mõistagi tõuke vajadus reageerida uue tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) jõustumisele 1. jaanuaril 2006. Kaks seadustikku tuli kiiresti nii mõisteliselt kui sisuliselt ühest küljest ühtlustada, teisalt tuli HKMS-is sätestada halduskohtumenetluse põhimõtteid arvestavaid erisusi. Samas oli aastate jooksul sõltumata tsiviilprotsessiõiguse reformist ilmnunud rida HKMS puudusi. Taas võeti nõuks teha esialgu vaid hädapärased, uue TsMS rakendamiseks ja pikaleveninud menetlusaegade lühendamiseks vajalikud parandused. Paljud muidu mõistlikud muudatusettepanekud on seega siiani jäänud ootele.

³ 1047 SE, Riigikogu 8. koosseis, 1998. Kättesaadav Internetis: <http://web.riigikogu.ee/ems/plsql/motions.show?assembly=8&id=1047&t=E>.

Samuti on siiani hulgaliselt segadust, millised TsMS normid on halduskohtumenetluses kohaldatavad ja millised mitte. Eelneva valguses näib ainuvõimalik kehtestada lähemas tulevikus kolmas HKMS versioon. Paljude kolleegide arvates tuleks seejuures haldusportsessis nii suurel määral kui võimalik lahutada TsMS-ist. Samas tuleb uurida, kas õiguskaitset oleks võimalik muuta veelgi efektiivsemaks, kiiremaks ja odavamaks ning regulatsiooni selgemaks ja lihtsamaks. Seadustik on siiani jäänud paljudes küsimustes lünklikuks ning haldusprotsessinormide tegelik sisu tuleb suurel määral vaid kohtupraktikast.

Tegevuskava

Enkki käsi kibeleb kangesti alustama uusversiooni eelnõu kirjutamisega, on Justiitsministeerium võtnud nõuks teha esmalt rahulikult kehtiva regulatsiooni ja kohtupraktika ekspertiisi. Esimese sammuna pöördus ministeerium 2006. aasta mais kõigi haldusasju lahendavate kohtute, Tartu Ülikooli, advokatuuri ja õiguskantsleri poole, teavitades neid haldusprotsessiõiguse reformi kavatsusest ja kutsudes neid üles esitama selleks ettepanekuid. Juunis moodustati ekspertiisi tegemiseks tööühm, kuhu kuuluvad Kalle Merusk Tartu Ülikoolist, Julia Laffranque, Virgo Saarmets ja Einar Vene Riigikohtust, Oliver Kask, Lauri Madise, Kaire Pikamäe ja Ivo Pilving Tallinna Ringkonnakohtust, Kristjan Siigur Tallinna Halduskohtust, Madis Ernits Õiguskantsleri Kantseleist ning Antero Habicht Justiitsministeeriumist. A. Habicht on praegu ühtlasi töögrupi koordinaatoriks.

Ekspertiisi meetodikaks valiti haldusprotsessi analüüs probleemide, mitte seadustiku peatükkide või paragrahvide kaupa. Seda juba ainuüksi põhjusel, et mõnigi küsimus on praegu seadustikus käsitlemata. Sügiseks esitasid eksperdid enda teemade lõikes ülevaate senisest regulatsioonist ja praktikast ning neil nädalatel on valmimas lõplikud arvamused. Ekspertide lahatavad küsimused on sisulised, kohati ehk isegi fundamentaalset laadi. Kehtiva seadustiku normitehniliste ebatäpsuste ja pisipuudustega esialgu veel ei tegelda. Kõigi teemade puhul ei pruugi tulevane eelnõu näha ette olulisi muudatusi võrreldes praegusega. Ekspertiiside ülesanne ongi esmalt selgitada reformide vajadust ja ulatust. Analüüsides teemad on järgmised:

- edasikaebeinstantside arv halduskohtumenetluses: võimalus vähendada kohtuastmeid üldiselt või teatud asjades;

- teatud liiki halduse üksikaktide (avalik-õiguslike juriidiliste isikute määruste) õiguspärasuse kontrolli allutamine halduskohtule;
- haldusorganite vahelised ja sisesed vaidlused;
- halduslepingutest tulenevad vaidlused;
- halduse eraõigusliku tegevuse kontroll halduskohtus;
- pädevusvaidluste lahendamine haldus- ja üldkohtute vahel;
- kaebuste ja nõuete liigid;
- protest halduskohtumenetluses: edasine vajalikkus, lubatavuse eeldused;
- kaebeõigus;
- kaebetähtaeg ja muud menetlustähtajad;
- kohustusliku kohtueelse menetluse vajalikkus teatud liiki asjades;
- vastustaja materiaaloiguslik ja protsessuaalne staatus halduskohtumenetluses;
- kolmanda isiku protsessuaalne seisund halduskohtumenetluses;
- menetlusosalise juurdepääs kohtuasja materjalide juurde võetud konfidentsiaalsele teabele halduskohtumenetluses;
- halduse kaalutlusotsuste kontrolli piirid;
- kohtulahendi täitmise tagamine;
- esialgne õiguskaitse;
- menetluskulud;
- halduskohtumenetluse tõhustamine;
- Eesti halduskohtumenetlus ja Euroopa Liidu õigus.

Pärast ekspertide lõplike seisukohtade esitamist on kavas need töögrupis läbi arutada, et vormistada nende alusel juba kogu töögrupi ettepanekud, mida koos analüüsidega tutvustatakse kohtunikele, advokaatidele, ametnikele ja teistele asjatundjatele, saamaks täiendavaid arvamusi. Seejärel peaks töögrupp tulema veelkord kokku, et rääkida läbi eelnõu koostamise lähtealused. Töö eelnõu kirjutamiseks algab seega tõenäoliselt käesoleva aasta suvel ja selle viljad saavad avalikuks ja parlamentaarseks aruteluks küpsiks 2008. aasta lõpuks. Reaalne jõustumistähtaeg võiks olla 1. jaanuar 2010.

Visioon

Püüan järgnevalt esitada enda nägemuse, milline võiks seadustiku uusversioon välja näha. Reeglistiku selguse hu-

vides püütakse kogu halduskohtumenetluse regulatsioon tõenäoliselt koondada halduskohtumenetluse seadustikku, et õiguskaitset otsiv isik ei peaks end paralleelselt kahe seadustikuga vaevama. Üldviide TsMS-ile (senine § 5 lg 1) ilmselt kaob, võivad jääda mõned konkreetsed viited TsMS kindlatele normidele. Kui praegu on HKMS normid püütud koondada peatükkideks, lähtudes menetlustoimingute ajalisest järjestusest, siis sätete hulga suurenemisel oleks õige täiustada seadustiku süstemaatikat, lülitades seadustiku algusse menetluspõhimõtteid, halduskohtu pädevust ja korraldust, menetlusosalisi ja menetlustoimingute üldnorme käsitleva üldosa.⁴ Loodan samas väga, et TsMS poolt püstitatud menetlusseaduste paragrahvide arvu Eesti rekordit uus HKMS ei purusta.

Peadpööritavaid sisulisi muudatusi halduskohtute korralduse ja pädevuse ning halduskohtumenetluse põhimõtete osas ilmselt ette näha ei ole. Ühe kohtuinstantsi asendamine kohustusliku vaidemenetlusega võiks küll kiirendada menetlust ja vastaks paljude Euroopa riikide kogemusele, kuid ilmselt ei ole Eesti vaidemenetluse regulatsioon ja praktika lähiajal suutelised pakkuma küllaldase kvaliteediga õiguskaitset. Halduskohtute pädevus võib laieneda organitülide lahendamise ning avalik-õiguslike korporatsioonide üldaktide õiguspärasuse kontrolli kompetentsi võrra. Senine kohtupraktika on laiendanud halduskohtulikkude kontrolli teatud tingimustel halduse eraõiguslikule tegevusele. Ka seadustikus peaksid selle kohta olema kohased normid. Halduskohtu volituste ja halduskohtus esitatavate nõuete ring (kaebuse liigid) tõenäoliselt ei muutu, kuigi halduskohtusse pöördumise normistikku annab kindlasti muuta kodanikusõbralikumaks. Halduskohtus jääb ka edaspidi reeglina kontrollima halduse tegevuse seaduslikkust vaid subjektiivse õiguse rikkumise korral. Pelgalt avalikust huvist lähtuvate kaebuste esitamise võimaluste laiendamine väärrib küll arutelu, ent nende puhul tuleb arvestada ohuga, et halduskohtud võidakse kiskuda poliitilisse võitlusse (vrd Sakala keskuse juhtum). Küll aga peame analüüsima, kas subjektiivsete õiguste kõrval võib olla isiklike huvisid, mille kaitseks peaks saama halduskohtusse pöörduda. Uues seadustikus tuleb lahendada tõsine põhiõiguste konflikt, mis tekib juhul, kui mingi teave on ühest küljest asja lahendamiseks vajalik, kuid selle avaldamine menetlusosalistele toob teisalt kaasa eraelu või ettevõtlusvabaduse ebaproportsionaalse riive. Jätkuvalt

⁴ Vt lisa lk 5.

*Istung Tartu Halduskohtu Tartu kohtumajas.
Kohtunik on Eda Muts.*

annaks uues seadustikus mõndagi ära teha menetluse kiirendamiseks ja lihtsustamiseks. Avardada tuleks kokkulepete sõlmimise, kirjaliku menetluse pidamise ja ilmselgelt põhjendamatute avalduste läbivaatamata jätmise võimalusi. Eriregulatsioon on vajalik seoses menetluskuludega, sest TsMS normid ei ole halduskohtumenetluses rakendatavad: efektiivse kaebeõiguse tagamiseks peab halduskohtus otsustama lõplikult kaebajalt väljamõistatavate kulude, mitte vaid kulude osakaalu üle. Küll aga tuleks lihtsustada kulude tõendamist.

Kutsun töörühma nimel kõiki huvilisi üles avaldama halduskohtumenetluse edasiarendamise teemal nii oma üldisemaid mõtteid kui ka konkreetsemad ettepanekuid, võttes ühendust Justiitsministeeriumi avaliku õiguse talituse või töörühma liikmetega.

Lisa. Halduskohtumenetluse seadustiku uusversiooni võimalik struktuur

I osa. Üldsätted

1. peatükk. Menetluspõhimõtted
2. peatükk. Halduskohus
3. peatükk. Menetlusosalised
4. peatükk. Avaldused
5. peatükk. Tõendid
6. peatükk. Menetlustoimingud
7. peatükk. Kättetoimetamine
8. peatükk. Tähtajad
9. peatükk. Kohtuistung
10. peatükk. Menetlustoimingule mitteilumine
11. peatükk. Menetluse peatumine ja peatamine

II osa. Menetlus esimese astme halduskohtus

12. peatükk. Kaebus
13. peatükk. Asja menetlusse võtmine
14. peatükk. Eelmenetlus
15. peatükk. Asja läbivaatamine
16. peatükk. Asja lahendamine kokkuleppel
17. peatükk. Kohtulahend

III osa. Ringkonnakohtus

18. peatükk. Apellatsioonimenetlus
19. peatükk. Määruskaebusmenetlus

IV osa. Menetlus Riigikohtus

20. peatükk. Kassatsioonimenetlus
21. peatükk. Määruskaebusmenetlus
22. peatükk. Teistmine
23. peatükk. Pädeva kohtu määramine

V osa. Esialgne õiguskaits

VI osa. Erimenetlused

VII osa. Lahendi täitmine

VIII osa. Menetluskulud

IX osa. Lõppsätted

KAIRIT KIRSIPUU
*Justiitsministeeriumi kohtuhaldus-
talituse nõunik*

Esimene aasta maksekäsu kiirmenetlust

Sissejuhatuseks

Eestis alates 1. jaanuarist 2006. a kehtima hakanud uus tsiviilkohtumenetluse seadustik sätestab ühe uudse hagita menetluse liigina maksekäsu kiirmenetluse. Ühel või teisel kujul toimib maksekäsu kiirmenetlus paljudes riikides ja see menetlus on osutunud üliedukaks. Näiteks Saksamaal, Prantsusmaal ja Austrias on maksekäsu kiirmenetlus praktikas väga levinud menetlusliik, kus lahendatakse vastavalt 7 miljonit, 857 000 ja 700 000 menetlust aastas, moodustades ligikaudu 80% kõikidest tsiviilasjadest. Vaid kuni 10% selle menetluse kaudu lahendatavatest nõuetest vaidlustatakse.¹ Enamikus riikides on see menetlus elektrooniline, millel on kindlasti oma osa selle edukusel.

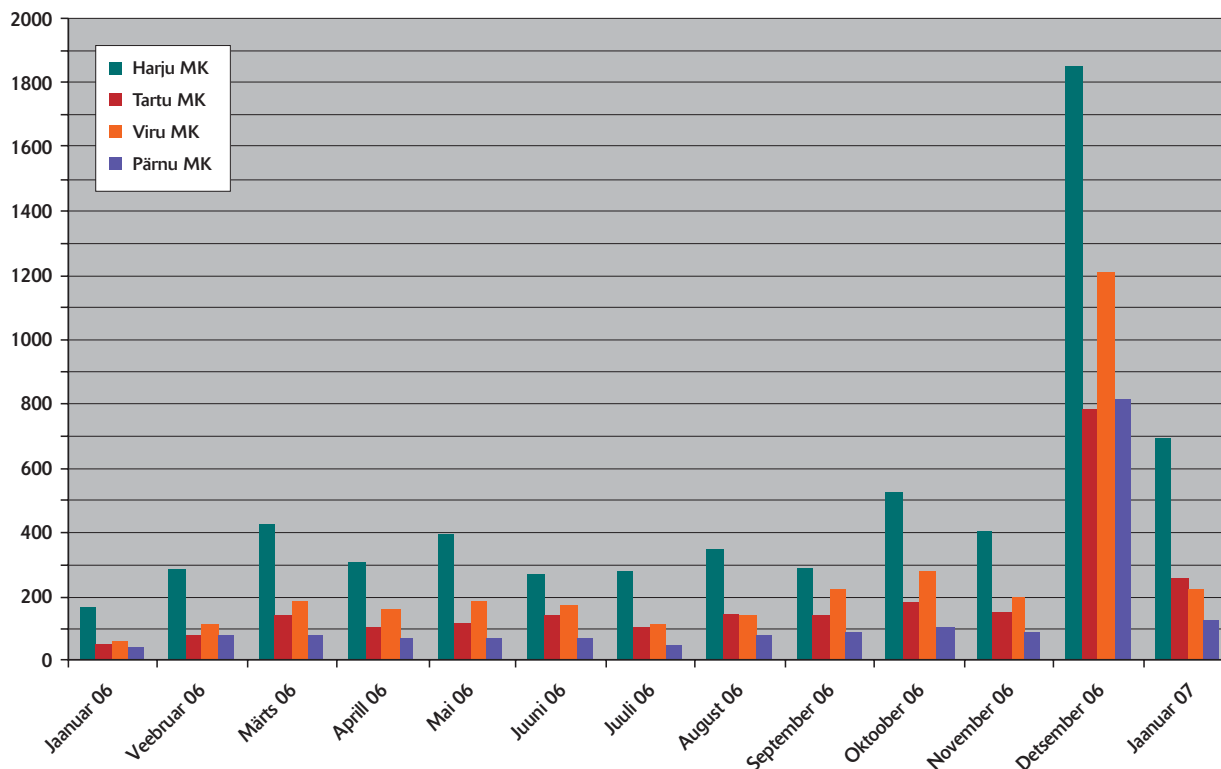
Kuni 1. jaanuarini 2006 puudus Eesti tsiviilkohtumenetluses menetlusliik, mille menetluse efektiivsus oleks olnud raha- ja ajakulu poolest proportsionaalne nõude summaga. Sellest tulenevalt muutus ka väikeste nõuete puhul kohtumenetluse majanduslik tasuvus üsnagi küsitavaks. Uue tsiviilkohtumenetluse seadustiku peamiseks eesmärgiks oli kohtumenetluse efektiivsemaks, ökonoomsemaks ja menetlusosaliste seisukohalt läbipaistvamaks muutmine. Ainuüksi kaasaegse ühiskonna vajadustest tulenevalt oli suur vajadus just lihtsustatud ja kiirendatud menetluste järele, mis hõlbustaksid kodanikel teostada oma õigust õigusemõistmisele. Maksekäsu kiirmenetlus peaks võimal-

dama eeldatavalt vaieldamatuid nõudmisi puudutavates asjades jõuda lõpliku lahendini kiiresti, ilma vajalike formaalsuste, kohtus esinemiste ja liigsete kulutusteta. Juhtudel, kui võlgnikul ei ole nõude vastu esitada ühtegi õiguslikku vastuväidet ja ta lihtsalt ei ole tahtnud oma kohustusi täita, aitab maksekäsu kiirmenetlus tavalist kohtumenetlust vältida ja saada kiiresti täitedokument.² Kuna tsiviilasjade hulk, mida kohtus arutatakse, on aukartustäratav, siis olid vajalikud ja oodatud kõik seadusemuudatused, mis soodustavad vaidluste kiiremat lahendamist. Sellist eesmärki kannab endas maksekäsu kiirmenetlus.

Maksekäsu kiirmenetluse puhul, nagu menetlusliigi nimetuski viitab, on eriti oluline menetluse kiirus. Selleks, et oleks tagatud menetluse kiirus, peaks kohtu ja poolte vaheline teabevahetus toimuma võimalikult palju elektrooniliselt ning menetlus toimima automatiseeritult. Elektrooniline teabevahetus hõlbustaks menetluse haldamist ja võimaldaks automaatse andmetöötluse kasutamist. See omakorda tõhustaks kohtusisest töökorraldust. Kuna tehniliste tingimuste loomine üleminekuks elektroonilisele maksekäsumenetlusele Eestis alles käib, siis toimub maksekäsu kiirmenetlus praegu paber kandjal esitatud dokumentide alusel.

¹ Rechberger, H. W., Kodek, E. G. *Orders for Payment in European Union. The Hague, 2001, p 16.*

² Seda väidet kinnitab ka Euroopa riikide maksekäsu kiirmenetluse statistika, mille kohaselt esitatakse vastuväiteid näiteks Luksemburgis vaid 1%-le, Prantsusmaal 6%-le ning Saksamaal ja Austrias 10%-le menetlustest. Samas, lk 16.

Joonis nr 1. Makseksuavalduste laekumine perioodil jaanuar 2006 kuni jaanuar 2007.

Tagasivaade esimesele rakendusaastale

Makseksu kiirmenetluse avaldusi menetletakse praegu neljas maakohtus, kus nende menetlemine on koondatud ühte kohtumajja.³ Vastavalt TsMS § 489 lõikele 8 lahendavad makseksu kiirmenetluse asju laiendatud pädevusega kohtunikuabid, keda praegu on kohtutes ametis kokku seitse.

Ka 2006. aastal avaldasid võlaõigusasjad jätkuvalt kõige suuremat mõju maakohtute suurele töökoormusele. Eelmisel aastal saabus tsiviilasju kohtutesse üle 40 000.⁴ Makseksu kiirmenetluse avaldusi esitati kohtutele eelmisel aastal ligikaudu 12 000, see on ca 28% kõikidest tsiviilasjadest. Liigiliselt on tsiviilkohtute menetluses enim just võlaõiguse asju, ca pool menetluses olnud asjade kogumahu. Võlaõigusasjade suur arv annab tunnistust sellest, et

³ Harju Maakohtus Liivalaia tänava kohtumaja, Tartu Maakohtus Tartu kohtumaja, Viru Maakohtus Rakvere kohtumaja ja Pärnu Maakohtus Rüütli tänava kohtumaja.

⁴ Täpsemalt oli 2006. aastal see arv 42 672 tsiviilasja ja võrdluseks 2005. aastal 45 803 tsiviilasja. Kohtute statistika on kättesaadav Internetis aadressil: <http://www.kohus.ee/10925>.

makseksu kiirmenetluse asjadel on kuhu laieneda. Tänu makseksumenetlusele saab siiski tõdeda, et võrreldes 2005. aastaga on tsiviilasju arutavatele kohtunikele saabunud 32,2% vähem tsiviilasju. Oluline on töömahu vähenemine just suurima koormusega Harju Maakohtus (27 000 asja asemel laekus alla 10 000 tsiviilasja).

Kohtute infosüsteemis kajastuvate andmete alusel võib väita, et vaid kuni 4% makseksu asjadest läks 2006. aastal üle hagimenetluseks, millest enamiku moodustasid elatisnõudega makseksuasjad. Kuna eelmise aasta alguses ei olnud veel võimalik kohtute infosüsteemis makseksuasjade kulgu väga täpselt jälgida, siis võib lõplik protsent olla mõnevõrra kõrgem.

Kuna möödab on alles esimene aasta menetluse rakendamisest, siis on vara teha mingisuguseid põhjapanevaid järeldusi selle menetluse edukuse kohta, pigem on võimalik jälgida vaid teatud suundumusi. Lisatud kahel joonisel kajastatakse makseksuavalduste laekumise dünaamikat 2006. aastal kuude lõikes ja võrdluseks on joonisel kajastatud ka 2007. aasta esimese kuu andmed. Üldpilt kinnitab meile seda, et mida kuu edasi, seda enam makseksu kiirmenetluse avaldusi kohtutele eelmisel aastal esita-

	Jaanuar 06	Veebruar 06	Märts 06	Aprill 06	Mai 06	Juuni 06	Juuli 06	August 06	September 06	Oktoober 06	November 06	Detsember 06	Jaanuar 07
Harju MK	170	285	428	309	395	272	277	348	291	527	406	1854	693
Tartu MK	56	83	145	104	122	142	105	147	141	185	152	785	259
Viru MK	65	116	190	159	191	177	117	136	228	276	198	1213	225
Pärnu MK	46	82	82	75	72	74	52	82	90	108	91	817	129

Joonis nr 2. Kohtutele esitatud maksekäsu kiirmenetluse avalduste arv kuude kaupa perioodil jaanuar 2006 kuni jaanuar 2007.

ti. Oluliselt erinevaks kujunes 2006. aasta viimane kuu, mil kohtutele esitatud asjade arv oli võrreldes eelmiste kuudega mitmekordne. Kasv oli tingitud järjekordsest inkassofirmade suure hulga avalduste esitamisest kohtutele. 2007. aasta esimese kuu andmetest näeme, et selle aasta esimese kuuga on kohtutele esitatud juba 1306 maksekäsu avaldust. Eelmisel aastal oli see arv 337. Vahe on märkimisväärne. Loodame, et see annab tunnistust maksekäsu kiirmenetluse üha kasvavast populaarsusest.

Ülevaade 2006. aastal praktikas esile kerkinud probleemidest

Esimene poolaasta maksekäsu kiirmenetluse rakendamist näitas, et seaduses on kitsaskohti, mis ei anna kiirmenetlusele loodetud eelist hagimenetlusega võrreldes ning mis aeglustavad menetlust. Eesti maksekäsu kiirmenetlus tugines paljuski Saksamaa maksekäsu kiirmenetluse eeskujul loodud kaheastmelisele süsteemile.

Enne 1. jaanuari 2007. a kehtinud TsMS-i redaktsiooni kohaselt oli võlgnikul õigus kolme nädala jooksul makseettepaneku kättetoimetamisest alates esitada nõudele vastuväide. Kui vastuväidet ettenähtud tähtaja jooksul ei esitatud ja kohus oli teinud määruse maksekäsu summa sissenõudmise kohta, oli võlgnikule ette nähtud võimalus esitada kolme nädala jooksul arvates maksekäsu kättetoimetamisest vastuväide teist korda. Kummalgi juhul ei olnud vastuväite põhjendamine vajalik ja vastuväidete esitamisel jätkus üldreeglina nõude menetlemine hagimenetluses. Selline teistkordne vastuväite esitamise õiguse andmine võlgnikule ei olnud praktiline ega loogiline ning põhjustas menetluses liigset ajakulu. Vastuväide esitati reeglina juba makseettepanekule ning maksekäskude-

le esitati vastuväiteid vaid üksikuid.⁵ Kirjeldatud probleem pakkus 2006. aastal maksekäsu kiirmenetluse teemal ka enim kõneainet ja kriitikat.

Teine probleem, mis maksekäsu kiirmenetluse esimestel rakenduskuudel kiiresti üles kerkis, oli maksegraafiku või siis niinimetatud kompromissi kinnitamise võimalikkus maksekäsu kiirmenetluses. Juba esimestest kohtutele saabunud võlgnike vastuväidetest selgus, et võlgnikud küll tunnistavad nõuet, kuid soovivad võlga tasuda osade kaupa, sest ei suuda kogu summat korraga ära maksta. Senine regulatsioon ei sätestanud võimalust maksegraafiku kinnitamiseks maksekäsu kiirmenetluses, mistõttu pidi menetlus minema üle hagimenetluse. Sellega kaasnes avaldaja kohustus vormistada nõuetekohane hagiavaldus, tasuda täiendav riigilõiv ning seejärel said pooled kohtule esitada kinnitamiseks kompromissi. See tekitas nõrdimust nii menetlusosaliste kui ka kohtunike hulgas, sest leiti, et selliste sisuliselt üksnes maksegraafikut sisaldava lõpplahendi vormistamist vajavate vastuväidete suunamine hagimenetlusele ei ole põhjendatud ega otstarbekas ning maksekäsu kiirmenetlus kaotab oma eesmärgi. Samuti koormatakse sellega kohtunikke ja menetlusosalisi ning menetluskulud suurenevad. Nii praktilistest kaalutlustest kui ka menetlusökonoomia põhimõttest lähtuvalt oleks otstarbekam võimaldada võlgnikul ja võlausaldajal juhul, kui see on nende huvi ja tahtmine, kokku leppida maksegraafikus, mille kohus maksekäsu andmisega ka kinnitaks. Ka näiteks Saksamaal ei loeta võlgniku soovi ajatada oma maksekohustus vastuväiteks nõudele.⁶ Peatselt mindigi praktikas seda teed, et koos maksekäsu andmisega hakati kinnitama mak-

⁵ Ametlikku statistikat selle kohta tehtud ei ole ning andmed pärinevad maksekäsu kiirmenetluse asju lahendavatelt laiendatud pädevusega kohtunikuabidelt.

⁶ Selbmann, H. R. *Das Mahnverfahren*. Berlin, 2005, S. 249.

segraafikuid. Sellega tagati menetluse efektiivsus.

Lisaks ilmes maksekäsu kiirmenetluse esimesel rakendusastal praktikas teisigi väiksemaid probleeme ja menetluslikke nüansse, mis vajasis paremat reguleerimist ja korrastamist. Paraku olid just need esimesel aastal tekkinud probleemid peamiseks põhjuseks, miks maksekäsu kiirmenetlus ei leidnud 2006. aastal nii laialdast kasutust avaldajate seas, kui võib-olla oodati, ning endiselt eelistati hagimenetluse korras kohtusse pöördumist.

2006. aasta esimene pool kujunes Justiitsministeeriumile aktiivse suhtlemise ja koostöö perioodiks nii kohtuni kuabidega, kes maksekäsu kiirmenetluse asju lahendasid, kui ka kohtu klientidega, kes maksekäsu kiirmenetlust võlgade sissenõudmiseks kasutasid. Sellise aktiivse koostöö tulemusena jõuti ka oluliste ja vajalike tsiviilkohtumenetluse seadustiku muudatusteni, mis jõustusid 1. jaanuaril 2007. a ning mis peaksid aitama praktikas kerkinud probleeme lahendada ja maksekäsumenetlust tõhustada.

Olulisemate muudatustena tooksin siin välja järgmist. Senine kaheastmelise vastuväite süsteem asendati uuega, kus menetluse teises astmes võlgniku edasikaebevõimlust on oluliselt piiratud. Võlgnik saab esitada nõudele vastuväite vaid menetluse esimeses etapis. Makseettepaneku ning täitedokumendiks oleva maksekäsu peale saab võlgnik esitada vaid teatud juhtudel määruskaebuse, milles võlgnik saab taotleda menetluse ülevaatamist ning maksekäsu tühistamist. Määruskaebuse esitamine ei tähenda, et võlgnikule antakse veelkord võimalus nõue vaidlustada. Põhjused, millal määruskaebuse võib esitada, puudutavad kõik menetluse formaalseid tingimusi ja kohus ei kontrolli nõuet sisuliselt. Üheastmelisele süsteemile üleminekut toetas ka 12. detsembril 2006 vastu võetud Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus, millega loodi Euroopa maksekäsumenetlus piiriüleste juhtude jaoks.⁷ Määrus võimaldab Eesti füüsilistel ja juriidilistel isikutel nõuda sisse võlgnevusi teistes EL-i liikmesriikides elavatelt või asuvatelt isikutelt. Muudatusega ühtlasi ühtlustati Eesti maksekäsu kiirmenetluse struktuuriline ülesehitus Euroopa maksekäsumenetluse ülesehitusega. Ökonoomsuse seisukohalt ei ole Eestil otstarbekas üleval pidada kahte erinevat maksekäsu kiirmenetluse süsteemi – piiriüleste ja siseriiklike juhtude jaoks.

Seadusesse lisandus säte selle kohta, et kohus võib

⁷ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EÜ) nr 1896/2006, ELT 30. detsember 2006, L 399, lk 1.

maksekäsu tegemisega koos kinnitada ka maksegraafiku võla tasumiseks, mis on täiendav võimalus pooltele oma suhete paindlikuks kujundamiseks.

Alates 1. jaanuarist 2007 toimub maksekäsu kiirmenetlus ka TsMS §-s 367 nimetatud viivisenõuete osas. Selleks, et nõuet oleks võimalik maksekäsu kiirmenetluses esitada, peab nõue olema sissenõutav. Senise redaktsiooni järgi ei olnud viivise väljamõistmine maksekäsus vastavalt TsMS §-le 367 võimalik ja neid tuli hageda eraldi, mis ei olnud mõistlik. Sellise viivise väljamõistmisel tuleb kohtutel loomulikult järgida tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seaduses sätestatud piiranguid.⁸

Lisaks täpsustati 1. jaanuaril 2007 jõustunud muudatusega menetluskulude, sh riigilõivu arvestamise põhimõtteid maksekäsu kiirmenetluse üleminekul hagimenetluseks, ühildati maksekäsu kiirmenetluse ja hagimenetluse riigilõivude alampiirid ja kaotati ära keeld toimetada maksekäsku avalikult kätte. Seni kehtinud regulatsiooni kohaselt tuli nii makseettepanek kui ka maksekäsk võlgnikule kätte toimetada ning avalik kättetoimetamine selles menetluses ei olnud lubatud. Nagu tsiviilkohtumenetluse puhul üldse, sai ka maksekäsu kiirmenetluse jaoks suurimaks komistuskiviks asjaolu, et menetluskulude ei suudeta võlgnikule kätte toimetada. Praktikas sai väga levinuks olukord, kus võlgnikule õnnestus kätte toimetada makseettepanek, kuid võlgnikud hakkasid vältima maksekäsu kättetoimetamist, mis tõi kaasa maksekäsu kiirmenetluse avalduse rahuldamata jätmise vastavalt TsMS § 483 lg 2 p-le 3. Kindlasti ei olnud maksekäsu kiirmenetluse kaheastmelise vaidlustamise süsteemi mõte võlgnikule võimaluse pakkumine maksekäsu täitmisest hoiduda selle kättetoimetamise vältimisega. Selline keeld omakorda tingis olukorra, kus hagimenetluses sai võlausaldaja tagaseljaotsuse kiiremini kätte kui maksekäsu kiirmenetluses maksekäsu. 1. jaanuarist 2007. a jõustunud muudatusega kaotati ära keeld toimetada maksekäsku avalikult kätte. Makseettepaneku osas jäi nimetatud keeld kehtima. Ka Saksa maksekäsumenetluses kehtib selline piirang üksnes menetluse

⁸ Lahendi tegemisel tuleb järgida nimetatud seaduse § 6 lg 2 punktidest 2 ja 3 tulenevaid piiranguid, mille kohaselt kuni 2010. aasta 1. jaanuarini ei toimu maksekäsu kiirmenetlust lepingust tulenevate nõuete osas summaga üle 100 000 krooni ja lepingust tulevates kõrvalnõuetes ulatuses, mis ületavad põhinõuet.

esimeses astmes.⁹ Loodetavasti aitab see muudatus parandada maksekäsu kiirmenetluse efektiivsust ja eesmärkide saavutamist, samuti aitab vältida võlgniku tahtlikku kõrvalhoidmist menetlusest ning tagab maksekäsu kiirmenetluse eelised võrreldes tagaseljaotsusega.

Maksekäsu kiirmenetluse edendamine

Kahjuks ei soodusta praegusel ajal kohtute kasutuses olevad tehnoloogilised lahendused ja nende kasutamiseks kehtestatud piirangud piisavalt elektroonilist dokumendisuhetlust kohtute ja klientide vahel. Maksekäsu kiirmenetluses elektroonilise dokumendisuhetluse edendamiseks ja seeläbi menetluse tõhustamiseks on alates 2006. aasta novembrist Justiitsministeeriumi kohtuhaldustalituse ja Registrate ja Infosüsteemide Keskuse koostöös arendatud infotehnoloogilist lahendust maksekäsu kiirmenetluse avalduste elektrooniliseks esitamiseks riikliku infosüsteemide andmevahetuskihi X-tee kaudu, mis peaks rakenduma juba käesoleva aasta esimestel kuudel. Selle käivitumise tulemusena rakendub paberivaba dokumendivahetus kohtute ja maksekäsu kiirmenetluse klientide vahel. Selleks on välja töötatud XML-põhine maksekäsu kiirmenetluse avaldus. Lahenduse väljatöötamise tingis asjaolu, et enamik maksekäsu kiirmenetluse kliente on võimelised looma dokumente digitaalsetena ja edastama kohtutele neid elektrooniliselt, kuid kohtute kasutuses olevate infotehnoloogiliste abivahendite ebapiisavuse tõttu elektrooniline suhtlus ei toimi, mistõttu praktikas toimub dokumentide vahetus kohtu ja kohtu kliendi vahel ikkagi enamasti paberkandjal. See toob kaasa mitmeid ebaotstarbekaid tööprotsesse kohtutele (paberkandjale printimine, metaandmete käsitsi sisestamine kohtute infosüsteemi jms). Loodav lahendus muudab tööprotsessi kohtutes kiiremaks ja lihtsamaks, vähendab kohtute töökoormust elektrooniliselt saabunud avalduste töötlemisel ja andmete kohtute infosüsteemi sisestamisel. Samuti paraneb kohtule edastatavate andmete kvaliteet, andmed on paremini kasutatavad, paberitöö osakaal tööprotsessis väheneb ning see loob eeldused elektroonilisele menetlusele üleminekuks, milleni tahame eeldatavalt jõuda juba 2007. aasta lõpuks.

⁹ *Selbmann, H. R. Das Mahverfahren. Berlin, 2005, S. 246-248.*

Kokkuvõte

Kokkuvõtvalt võib märkida, et maksekäsu kiirmenetluse regulatsiooni sisetoomine tsiviilkohtumenetlusse on oluliseks teguriks eesmärkide saavutamisel kohtumenetluse efektiivsemaks muutmisel Eestis. Maksekäsu kiirmenetlus on aastakümneid hästi toimunud paljudes Euroopa riikides. Rohkem kui aasta pärast menetluse rakendumist Eestis võime tõdeda, et maksekäsu kiirmenetlus toimib ning pakub isikule reaalse võimaluse ilma suuremate kulude ja menetluslike formaalsusteta nõuda kohtu kaudu sisse väiksemaid võlgasid. Kuigi statistikast nähtub, et 2006. aastal eelistati endiselt pigem hagimenetluse korras kohtusse pöördumist, suureneb maksekäsumenetluse osakaal tsiviilkohtumenetluses iga kuuga. Vaatamata sellele, et praktikas tekkis esimesel aastal ka üksjagu probleeme, suudeti need edukalt lahendada ning seadusesse vastavad parandused ja muudatused teha. Loodetavasti tõhustavad 1. jaanuaril 2007. a jõustunud muudatused maksekäsumenetlust veelgi. Maksekäsumenetluse efektiivsust aitavad kindlasti tõsta ka peatne üleminek uuele avalduste elektroonilise esitamise süsteemile ning täiselektronilise menetluse väljatöötamine, mille kallal töö juba praegu aktiivselt käib.

MARGIT VUTT
Analüütik, Riigikohus

«Hea ühingujuhtimise tava» ja õigusemõistmine

1. HÜT regulatiivne roll ühinguõiguses

1.1. HÜT vastuvõtmise taust

1. jaanuaril 2006. a hakkas kehtima Finantsinspektsiooni juhatuse poolt vastu võetud soovituslik juhend "Hea ühingujuhtimise tava",¹ mis on eelkõige mõeldud börsil noteeritud aktsiaseltside jaoks ja jõustatud Tallinna Börsi relemendi² kaudu (nõuded emitentidele, p 3.12). Käesoleva artikli eesmärgiks on analüüsida HÜT õiguslikku olemust ja eesmärke, vaadelda, milliseid peamisi ühingujuhtimist puudutavaid norme HÜT sisaldab ning leida vastus küsimusele, milline võiks olla nende normide tähendus õigusemõistmisel.

HÜT-iga analoogsed ühingujuhtimise tava kogumikud (*Corporate Governance Code*) on vastu võetud ka paljudes teistes riikides. Euroopa Ühingujuhtimise Instituut (*European Corporate Governance Institute*) on kogunud oma kodulehele suurema osa nendest.³ Ühe varasema omataolisena tuleks nimetada Suurbritannia Cadbury aruannet (*Cadbury Report*),⁴ mis kehtib juba alates 1992.

a detsembrist ja mille eesmärgiks on võimude tasakaalu tagamine börsiühingute juhatuses.⁵ Rootsi ühingujuhtimise tava pärineb 2004. aastast.⁶ Ühingujuhtimise tava kodiitseerimise arenguloos tuleks nimetada ka sellist globaalset iseloomuga dokumenti nagu «OECD ühingujuhtimise põhimõtted»,⁷ mis kiideti esmakordselt heaks 1999. aastal ja mille viimane versioon pärineb aastast 2004.⁸ Saksa ühingujuhtimise tava olulisemateks allikateks on kirjanduses⁹ peetud Baumsi komisjoni aruannet¹⁰ ja 2006. aasta redaktsiooni «Saksa ühingujuhtimise koodeksist» (*The*

1 Kättesaadav Internetis: <http://files.ee.omxgroup.com/bors/press/HYT.pdf>. Edaspidi HÜT.

2 Tallinna Börsi reeglistik. Kättesaadav Internetis: <http://www.omxgroup.ee/?id=3778>.

3 Vt lähemalt: http://www.ecgi.org/codes/all_codes.php.

4 *Report of the Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance*. 01.12.1992. Available: <http://www.ecgi.org/codes/documents/cadbury.pdf>.

5 Zinser, A., Spreng, N. *Der neue britische Corporate Governance Kodex: mit rechtsvergleichenden Betrachtungen zur deutschen Regelung*. – *Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft. Archiv für Internationales Wirtschaftsrecht*. 103. Band. November 2004, S 401-402.

6 *Swedish Code of Corporate Governance. Report of the Code Group*. – *Swedish Government Official Reports. SOU 2004: 130*. 16.12.2004. Available: http://www.ecgi.org/codes/documents/swe_codes_group_en_mar2005.pdf.

7 *OECD Principles of Corporate Governance*. May 1999. Available: http://www.ecgi.org/codes/documents/principles_en.pdf.

8 *OECD Principles of Corporate Governance 2004*. Available: http://www.ecgi.org/codes/documents/principles_en.pdf.

9 Du Plessis, J. J. *The German Two-Tier Board and the German Corporate Governance Code*. – *European Business Law Review* 2004, Vol 15, No 5, p. 1140.

10 *Baums Commission Report*. – *Bericht der Regierungskommission Corporate Governance*. 10.07.2001. Available: http://www.ecgi.org/codes/documents/baums_report.pdf.

Cromme Code).¹¹ Kui enamasti on ühingujuhtimise tava jäänud soovitusliku iseloomuga normide kogumiks, siis Saksamaal viitab CGK-le otseselt ka seadus. Nimelt näeb AktG¹² § 161 ette, et börsiaktiaseltsi juhatus ja nõukogu peavad igal aastal esitama nõutava teadaande selle kohta, et nende tegevus on kooskõlas CGK-s sätestatud ühingujuhtimise tavaga, ning juhul, kui see mõnes osas kooskõlas ei ole, siis mittevastavust põhjendama.¹³

Selleks, et saada selgust HÜT regulatiivse rolli ja tähenduse osas, tuleb kõigepealt teha kindlaks taoliste tavakogumite kehtestamise eesmärgid.

1.2. HÜT reguleerimisese

Vastavalt HÜT preambulile on HÜT eesmärgiks kirjeldada sellist käitumist, mis aitab kaasa äriühingu juhtimise ja juhtorganite kontrollimise paremale ja läbipaistvamale korraldamisele. Ühelt poolt peab hea tava olema eeskujuks emitendi juhtimise korraldamisele, lähtudes eelkõige emitendi huvidest, andma piisava võimaluse juhtimise järelevalveks investoritele ja teistele huvitatud isikutele, teisalt aitama kaasa börsiühingute avalikustamis- ja juhtimisnõuete ühtlustamisele, mis tagaks investorite ja aktsionäride võrdse kohtlemise. Seega on HÜT eesmärgiks aidata parandada juhatuse, nõukogu ja üldkoosoleku töökorraldust, samuti juhtimise ja selle järelevalvega seotud teabe avalikustamist.

HÜT koosneb kuuest alajaotusest, mis käsitlevad vastavalt üldkoosolekut, juhatust, nõukogu, juhatuse ja nõukogu koostööd, teabe avaldamist ning finantsaruandlust ja auditeerimist. Üldkoosolekut reguleeriv osa sisaldab aktsionäride õiguste teostamise tagamiseks mõeldud norme, samuti sätteid üldkoosoleku kokkukutsumise ja avaldatava teabe ning üldkoosoleku pidamise korra kohta. Juhatust ja nõukogu käsitlevad osad puudutavad nii vastava juhtorgani ülesandeid, koosseisu ja tasustamist kui ka huvide konflikti vältimise reegleid.

Paljudel juhtudel on HÜT konkretiseerinud ärisea-

11 *Regierungskommission Deutscher Corporate Governance Kodex in der Fassung vom 12.06.2006. Erhältlich: http://www.ecgi.org/codes/documents/cg_code_germany_june2006_de.pdf. Edaspidi CGK.*

12 *Aktiengesetz. 6. September 1965. – BGBl I 1965, 1089. Letzte Änderung: Bundesgesetzblatt Jahrgang 2006 Teil I Nr. 65, ausgegeben zu Bonn am 28. Dezember 2006. Erhältlich: <http://bundesrecht.juris.de/bundesrecht/aktg>.*

13 *Seega on seadusesse otseselt sisse viidud «juhindu või selgita» printsiip.*

dustikus¹⁴ sisalduvaid norme, mistõttu on põhjendatud küsimus, kas ja millises ulatuses saaksid või peaksid HÜT reeglid olema eeskujuks ka teiste ühingute tegevuse korraldamisel ja nende juhtorganite tegevuse hilisemal hindamisel, muu hulgas ka kohtumenetluse käigus, kui on näiteks vaja otsustada selle üle, kas ühingu juhtimisel on toimitud kooskõlas korraliku ettevõtja hoolsusega. HÜT kommenteeritud väljaande¹⁵ eessõna kohaselt on tegemist soovituslike normidega, mis on mõeldud järgimiseks eelkõige äriühingutele, mille aktsiad on kaubeldavad Eestis reguleeritud väärtipaberiturul, kuid mis sisaldab juhendumiseks sobivat reeglistikku ka teistele ettevõtjatele. Niisugune lähenemine tekitab hulgaliselt küsimusi. Kui HÜT on soovituslik, siis milline on tema regulatiivne olemus? Kas teatud printsiipe võiks ja peaks analoogia põhjal kohaldama ka muude äriühingute juhtimise hindamisel?

1.3. HÜT õiguslik olemus

Mitmed Saksa autorid on seisukohal, et kuna tegemist ei ole parlamendi poolt vastu võetud ja jõustatud aktiga ega ka pooli teatud käitumiseks kohustava lepinguga, siis ei saa sellised normid formaalselt olla pooltele kohustuslikud.¹⁶ Genti Ülikooli professor Eddy Wymeersch märgib, et ühingujuhtimise tava väljendab suurel määral ühingute eneseregulatsiooni ja sisaldab nii lihtsalt väljakuulutatud käitumisreegleid kui ka norme, mille juured on tegelikult seadustes, kuid mille detailset järgimist avalikud institutsioonid ei jälgi. Wymeersch analüüsib ka põhjusi, mis on sundinud ühinguid vabatahtlikult ühingujuhtimise tava järgima, ja leiab, et väljend “ühingujuhtimine” on muutunud populaarseks käibeterminiks, mida kasutavad nii teadus kui ka meedia ja mida esitletakse kui ühingu edukuse olulist hindamiskriteeriumi. Tavaga kooskõlas tegutseva ühingu eelised ei ole otseselt tõestatud, kuid uuringute kohaselt järgivad börsiühingud juhtimistavasid üsna suurel määral.¹⁷

14 *Äriseadustik. Vastu võetud 15.02.1995. a, avaldatud RT I 1995, 26–28, 355; RT I 2006, 61, 456. Edaspidi ÄS.*

15 *Hea ühingujuhtimise tava. Kommenteeritud väljaanne. Kättesaadav Internetis: http://files.ee.omxgroup.com/bors/press/HYT_kommenteeritud.pdf.*

16 *Du Plessis, J. J. The German Two-Tier Board and the German Corporate Governance Code. – European Business Law Review 2004, Vol 15, No 5, p. 1159.*

17 *Wymeersch, E. Implementation of the Corporate Governance Codes. – Financial Law Institute Working Paper Series. WP 2004-08. Kättesaadav Internetis: <http://www.law.ugent.be/fli/>*

Tsiviilseadustiku üldosa seaduse¹⁸ § 2 lg 1 määratleb tsiviilõiguse allikatena seaduse ja tava. Sama paragrahvi teise lõike kohaselt tekib tava käitumisviisi pikemaajalisest rakendamisest, kui käibes osalevad isikud peavad seda õiguslikult siduvaks. Samas ei saa tava muuta seadust. Seega võib ühingujuhtimise tava kodifikatsioon omandada õigusliku tähenduse kui pooltevahelises suhtlemises juurdunud tava, kuid küsitav on, mida saab pidada tava pikemaajaliseks rakendamiseks ja kas sellele saab tugineda juba praegu. Kui on õige väide, et HÜT on pärit elust enesest,¹⁹ siis saab seda juba praegu pidada praktika ja tavaõiguse kodifikatsiooniks. H. Köhleri kohaselt on tavaõigusele iseloomulik selle kujunemine pikemaajaliste tegelike harjumuste ja ühtselt kehtivate õiguslike veendumuste pinnalt.²⁰ Samas eristab Köhler tavaõigust ja käibetava ning esimene erineb teisest vaid selle poolest, et osalejad on tava aktsepteerinud kui õiguslikult siduvat.²¹

Tänapäeva õigusruum on kiirelt arenev ja igasugused mudelseadused omavad olulist rolli isegi juhul, kui neil puudub Mandri-Euroopa õiguses tunnustatud otsese õigusallika tähendus. Ka ühingujuhtimise tava puhul on tegemist nn pehme õigusega («soft law»). Kirjanduses on ühingujuhtimise tava regulatiivset olemust analüüsid leidnud koguni, et vaatamata pikaajalisele õiguslikule huvile ühingujuhtimise erinevates küsimustes (näiteks juhatuse või nõukogu ülesanded, sellega seonduv vastutus, aktsionäride õiguste kaitse jmt valdkonnad), ei ole õigus tegelikult kunagi omandanud selles osas märkimisväärset regulatiivset rolli ja regulaatoriteks on pigem olnud turg ja muud sotsiaalsed mõjurid.²²

HÜT regulatiivsele olemusele lisab täiendava aspekti

WP/WP2004-pdf/WP2004-8.pdf.

18 Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Vastu võetud 27.03.2002. a, avaldatud RT I 2002, 35, 216; RT I 2005, 39, 308. Edaspidi TsÜS.

19 Oone, K., Tiivas, G. Tava on kõigi ettevõtete aktsionäridele. – Hea ühingujuhtimise tava. Kommenteeritud väljaanne. Kättesaadav Internetis: http://files.ee.omxgroup.com/bors/press/HYT_kommenteeritud.pdf, lk 15.

20 Köhler, H. Tsiviilseadustik. Üldosa. Tallinn, 1998, lk 3, äärenr 7. 21 Samas, lk 4, äärenr-d 13–15.

22 Langevoort, D. C. *The Human Nature of Corporate Boards: Law, Norms and the Unintended Consequences of Independence and Accountability.* – John M. Olin Center for Law and Economics. The University of Michigan. Law School. The Law and Economics Workshop, 21.09.2000. Available: http://www.ecgi.org/codes/documents/haa_kap05-01uk.pdf, p 6.

võlaõigusseadus,²³ mis sätestab, et juhul, kui lepingupooled ei ole teisiti kokku leppinud, on nad majandus- või kutsetegevuses sõlmitud lepingu puhul kohustatud järgima iga tava, mida isikud, kes seda liiki lepinguid vastaval tegevus- või kutsealal sõlmivad, tavaliselt tunnevad ja enamasti arvestavad, välja arvatud juhul, kui sellise tava järgimine oleks vastuolus seadusega või ei oleks vastavalt asjaoludele mõistlik (VÕS § 25 lg 2). Viidatud normile annab ühinguõigusliku tähenduse VÕS § 1 lg 1, mille kohaselt üldosas sätestatud kohaldatakse kõikidele VÕS-is või muudes seadustes nimetatud lepingutele, muu hulgas töölepingule, ja muudele mitmepoolsetele tehingutele. Mitmepoolsete tehingute üks liik on muu hulgas ühingu otsused,²⁴ samuti on paljud tehingut reguleerivad normid kohaldatavad ka piiratud vastutusega ühingu põhikirjale.

HÜT regulatiivse teatav eripära tuleneb «juhindu või selgita» («comply or explain») printsiibist, mida kasutatakse tava järgimisele või järgimata jätmisele hinnangu andmisel – juhiste järgimisest on ühingul võimalik vabaneda, kui ta selgitab ja põhjendab järgimata jätmise põhjuseid. HÜT järgimist kinnitavad ja mittejärgimist selgitavad börsiühingud HÜT aruandes, mis on majandusaasta aruande koosseisu kuuluva tegevusaruande osaks. Õiguse subjektide jaoks tähendab see omapärasest võimalust välistada teatud normide kehtivus, kuid seejuures tekib küsimus, kas, kes ja kuidas hindab seda, kas tava mittejärgimise põhjendused on adekvaatsed. Tegelikuses ei ole ühingujuhtimise tava järgimata jätmisel otseseid õiguslikke sanktsioone oodata, küll aga väidetakse, et ühingu usaldusväärsus investorite silmis saab sel juhul kannatada.

Mitmetes riikides on praeguseks ajaks võetud vastu soovituslikud juhtimistava kogumikud ka nende ühingute jaoks, kelle aktsiad ei ole börsil noteeritud. Nii on Belgias olemas nn Buysse koodeks ehk ühingujuhtimise tava börsil noteerimata ühingutele.²⁵ Nimetatud tavakogumiku sisese juhatuses on välja toodud kõige olulisemad printsiibid, millest tuleks lähtuda ka meie ühingujuhtimise tava normide sobivuse hindamisel börsivälistele ettevõtetele. Seal on viidatud mitmetele väikeseid ühinguid iseloomustavatele olulistele erisustele, mida nii juhtimisreeglite koostamisel

23 Võlaõigusseadus. Vastu võetud 26.09.2001. a, avaldatud RT I 2001, 81, 487; RT I 2005, 61, 473. Edaspidi VÕS.

24 Köhler, H. Tsiviilseadustik. Üldosa. Tallinn; 1998, lk 94.

25 Code Buysse: *Corporate governance for non-listed companies. 21th of September 2005.* Available: http://www.ecgi.org/codes/documents/code_buysse_en.pdf.

kui ka nende sobivuse hindamisel tuleb silmas pidada. Sellisteks erisusteks on näiteks aktsionäride (osanike) struktuur (aktsiad või osad kuuluvad reeglina väikesele grupile omavahel erineval viisil, sealhulgas perekondlikult seotud isikutele), arengufaas, milles ühing parajasti on (alustav, arenev või küps ettevõtte), erilised suhted aktsionäride (osanike) ja juhatuse ning töötajate vahel, vajadus paindlikkuse järele jmt.

Ka Soomes on olemas otseselt börsivälisete ettevõtetele suunatud juhtimistavade kogumik.²⁶ Nimetatud dokumendi sissejuhatuses on märgitud, et Soome Kaubandus-Tööstuskoda (*Keskuskauppakamari*) avaldas 2006. a jaanuaris pöördumise, milles kutsus suuri börsiväliseid ühinguid üles järgima börsiühingute jaoks kehtestatud reegleid. Analoogne tendents on ühingujuhtimise õiguslikus reguleerimises täheldatav ka näiteks Uus-Meremaal, kus puudub küll eraldi ühingujuhtimise tava börsil noteerimata ühingutele, kuid kus juhtimistava kogumiku eessõna kohaselt laienevad ühingujuhtimise tava reeglid ka "ühingutele, millel on majanduslik mõju Uus-Meremaal ja/või mis on ühel või teisel viisil avalikkuse ees aruandekohustuslikud".²⁷

Eelnev viitab sellele, et õiguslikuks suundumuseks on teatud olulist tähendust omavate ühingute (näiteks riigile kuuluvad ettevõtted, teatud avaliku sektori institutsioonid jmt) allutamine kõrgematele juhtimisstandarditele olenemata nende aktsiate noteeritusest. Sellest lähtuvalt tuleks ka Eesti HÜT sätteid pidada üldisemateks juhtimisalasteks käitumisreegliteks kõigile olulist tähtsust omavatele ettevõtjatele.

HÜT kohaldamine isikuühingutele (täis- ja usaldusühing) peaks olema kas välistatud või äärmiselt piiratud ja seda põhjusel, et isikuühingud on võrreldes kapitaliühingutega suunatud teistsuguste eesmärkide saavutamisele ja seetõttu on nende juhtimise korraldus üles ehitatud ka teistsuguste põhimõtete kohaselt (domineerivaks on üldine lepinguvabadus ja isiklikud usaldussuhted, ühingut juhivad osanikud ise jne). Siiski ei ole võimalik eitada või jaatada mingi reegli kohaldatavust teatud ühingutüübile, pigem saab eitus või jaatus puudutada konkreetset ühin-

²⁶ *Central Chamber of Commerce of Finland. Improving Corporate Governance of Unlisted Companies. January 2006. Available: http://www.ecgi.org/codes/documents/finnish_cg_2006_en.pdf.*

²⁷ *The New Zealand Security Commission. Corporate Governance in New Zealand: Principles and Guidelines - A Handbook for Directors, Executives and Advisers. 16th of March 2004. Available: http://www.ecgi.org/codes/documents/cg_handbook2004.pdf.*

gut või reguleeritavat suhet. Nii näiteks tuleks suurte aktsiaseltside puhul eeldada seda, et nende juhtimine peaks olema allutatud suuremale kontrollile, läbipaistvusele ja karmimatele juhtimisnõuetele. Termin "suur aktsiaselts" on muidugi tinglik ega tähenda lihtsalt suure aktsiakapitaliga või suure hulga aktsionäridega ühingut, pigem peaks suur aktsiaselts tähendama sellist aktsiaseltsi, kus lisaks suurele aktsiakapitalile on juhtimine ja kontroll üksteisest eraldatud (teisisi öeldes: aktsionärid ise ei juhi ühingut, vaid seda teeb nõukogu poolt valitud juhatuse ja aktsionärid on peamiselt investori rollis). Julgemalt võiks analoogiat kohaldada ka näiteks riigi kontrolli all olevates aktsiaseltsides, samuti eri- või ainuõigust omavate või teatud avalikke huve kandvate ettevõtjate suhtes (sellistele ühingutele on tavaliselt omane juhtimise ja kontrolli eraldatus ja sellega seonduvalt on suurem ka avalikustamise, kontrolli ja aktsionäride kaitse vajadus). Eestis ei ole vastavaid erireegleid veel välja töötatud, kuid näiteks OECD on praeguseks eraldi dokumendina vastu võtnud suunised riigile kuuluvate ettevõtete ühingujuhtimise kohta.²⁸

2. HÜT kohaldamise võimalused

2.1. Juhatuse liikme hoolsuskohustus

ÄS § 315 lg 1 kohaselt peab juhatuse liige oma kohustusi täitma korraliku ettevõtja hoolsusega. Samas ei ole korraliku ettevõtja hoolsusstandardit õigusaktides täpsemalt lahti mõtestatud. Riigikohtu tsiviilkolleegium on juhatuse liikme hoolsuskohustust sisustanud 2. juuni 2003. a otsuses tsiviilasjas nr 3-2-1-67-03²⁹ ja selgitanud, et kui juhatuse liige ei tegutses hoolsusega, mida tavaline mõistlik inimene taolises ametis sarnastel tingimustel ilmutaks, siis võib teda pidada hoolsuskohustust rikkunuks. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30. aprilli 2003. a otsuses tsiviilasjas nr 3-2-1-41-03³⁰ märgitakse, et juhatuse liikme kohustus tegutseda majanduslikult kõige otstarbekamal viisil tähendab ka seda, et juhatuse liige peaks olema hoolas, otsuste vastuvõtmiseks piisavalt informeeritud ega tohiks võtta aktsiaseltsile põhjendamatuid riske. Ka ülalnimetatud tõlgendused on üsna abstraktsed. Hoolsuskohustust on oma

²⁸ *OECD Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises. September 2005. Available: http://www.ecgi.org/codes/code.php?code_id=209.*

²⁹ *RT III 2003, 21, 206.*

³⁰ *RT III 2003, 17, 164.*

magistritöös käsitletud ka Tuuve Tiivel ning püstitanud küsimuse, millise kvaliteediga peab juhatuse liige oma kohustusi täitma. Ta asub seisukohale, et positiivses õiguses peabki hoolsuskohustuse koosseis olema sätestatud piisavalt abstraktselt, et seda oleks võimalik kohaldada kõigile vajalikele elulistele olukordadele.³¹ Olles teatud käitumisstandardiks, võimaldab HÜT juhatuse ja nõukogu liikmete ülesannete ning koostöö täpsema kirjeldamise kaudu hoolsuskohustuse sisu teatud juhtudel konkretiseerida (juhatuse liikme hoolsuskohustuse konkretiseeringuna on käsitatavad näiteks punktid 2.1, 3.1, 4.1–4.3 jt).³²

2.2. Deliktiõiguslikud nõuded

Järgmisena võib püstitada küsimuse, kas toimimine vastuolus HÜT mõne sättega annaks võimaluse deliktiõigusliku kahju hüvitamise nõude esitamiseks juhtorgani liikme vastu? Sellist võimalust tuleks üldjuhul eitada, sest HÜT normide iseloom on soovituslik, mis ei võimalda VÕS § 1054 p 7 alusel (seadusega vastuolus olev käitumine) nõuet konstrueerida. Samas võib mõnel juhul tekkida küsimus, kas selline nõue ei oleks võimalik VÕS § 1045 lg 1 p 8 alusel (heade kommete vastane tahtlik käitumine). Kaaluda võiks HÜT-iga vastuolus oleva toimingu käsitlemist heade kommete vastasena börsiühingute puhul ja ainult juhul, kui börsiühing ei ole täitnud "juhindu või selgita" nõuet või on selle nõude täitmise käigus samuti toimunud vastuolus heade kommetega. Autor on seisukohal, et nimetatud valdkond võimaldab kohtupraktikal kujundada kaasaegseid heade kommete tähendust laiendavaid kaasusgrupe, kuid samas tuleks alati lähtuda ühingu kui terviku huvide kaitsest. HÜT p 2.2.6 sätestab näiteks, et juhatuse liikme lahkumishüvitis peab olema seotud juhatuse liikme varasemate töötulemustega ega ole väljamakstav, kui sellega ilmselt kahjustataks emitendi huve. Lahkumishüviti- se väljamaksmist vastuolus nimetatud reegluga võiks autori arvates käsitada heade kommete vastase tegevusena, sest vastuolu heade kommetega tähendab seda, et vastav käitumine on objektiivselt võttes ebaeetiline ja moraalselt mit-

31 Tiivel, T. Äriühingu juhtorgani liikme kohustused ja vastutus. *Magistritöö. Tartu, 2004, lk 20.*

32 Saksa CGK kommenteeritud väljaandes on märgitud, et CGK kohaselt nõutava teabe avaldamata jätmist või «juhindu või selgita» põhimõtte järgimata jätmist on võimalik käsitada juhtorgani hoolsuskohustuse rikkumisena. Vt: Ringleb, Henrik Michael; Kremer, Thomas (et al.). *Kommentar zum Deutschen Corporate Governance Kodex. 2. Auflage. München, 2005, S. 30, Rn 62.*

teaktsepteeritav.³³

2.3. Ühingu otsuse kehtetuks tunnistamine ja tühisus

TsÜS § 38 lg 2 kohaselt on juriidilise isiku organi otsus tühine, kui see on tagajärjena seaduses otse sätestatud või kui otsus on vastuolus heade kommetega või kui see rikub juriidilise isiku võlausaldajate kaitseks või muu avaliku huvi tõttu kehtestatud seaduse sätet või kui selle vastuvõtmisel rikuti oluliselt selleks ettenähtud korda. Ka ÄS § 301¹ lg 1 p 2 kohaselt on üldkoosoleku otsus muu hulgas tühine, kui ta ei vasta headele kommetele. Nagu eespool märgitud, ei ole küsimus sellest, kas ja millises ulatuses võib HÜT reegleid pidada headeks kommeteks, üheselt määratletav ja ei ole välistatud, et teatud kontekstis võib neid norme sellisena käsitada. Õigus nagu ühiskondki on pidevas arengus ja ka heade kommete tähendus võib aja jooksul teiseneda. Vastuolu seadusega (ÄS § 301¹ lg 1 p 1) ei tule tühisuse alusena praegusel juhul kindlasti kõne alla, sest tegemist ei ole seaduse tasemel kehtestatud reeglitega.

ÄS § 302 lg 1 kohaselt võib kohus aktsiaseltsi vastu esitatud hagi alusel kehtetuks tunnistada aktsionäride üldkoosoleku otsuse, mis on vastuolus seaduse või põhikirjaga. Sellest tulenevalt saaks nõuda HÜT-iga vastuolus oleva otsuse kehtetuks tunnistamist ainult juhul, kui on üheselt selge, et HÜT normid on põhikirja osaks.

Kokkuvõtteks tuleb märkida, et HÜT reeglid ei sobi ühtviisi kõigile ettevõtjatele. Oluline on, et mis tahes reegli kohaldamisel või tõlgendamisel püsitaks eesmärgipärase tõlgendamise piires. Tõlgendamisel tuleb samuti pidada silmas eraõiguse ja tsiviilõiguse üldiseid printsiipe (eelkõige hea usu ja mõistlikkuse põhimõte) ning ühinguõiguslike spetsiifilisi printsiipe (aktsionäride võrdne kohtlemine, ühingu huvide prioriteetsus jmt).

Eelnevast tuleneb, et HÜT on teatud juhtudel ja teatud piirides võimalik kasutada juhtimisstandardina. Paljuski on HÜT normid suunatud kehtiva õiguse sisu selgitamisele ja täpsustamisele, mistõttu analoogia ei ole kindlasti välistatud, kuid alati tuleb silmas pidada konkreetse reegli (tava) eesmärke. Suurte (oluliste, monopoolsete, avalikke huve kandvate, suure aktsiakapitali ja aktsionäride arvuga) ühingute puhul oleks HÜT kasutamine üldise juhtimisstandardina aktsepteeritav ja soovitatav.

33 Kuurberg, M. Heade kommetega vastuolus olevad tehingud kui tühised tehingud. – *Juridica 2005, nr 3, lk 200.*

PIRET RAADOM
Riigikohtu personalijuht

TIIA KOTKAS
*Riigikohtu Tallinna esinduse
juhataja*

Eesti kohtunikud: kujunemine ja tänane päev

ARHIIV

Kohtusüsteemile tervikuna ja riigi kõrgeimale kohtule pani aluse Asutav Kogu 21. oktoobril 1919. aastal heaks kiidetud Riigikohtu seaduse ja 15. juunil 1920. aastal vastu võetud põhiseadusega. Asutav Kogu nimetas Riigikohtu esimesed liikmed 31. oktoobril 1919. Kohtu esimesteks liikmeteks valiti Kaarel Parts (esimees), Paul Beniko, Rein Koemets, Jaan Lõo, Hugo Reiman, Martin Tavevere ja Peeter Puusepp. Pildil endised Riigikohtu liikmed (vasakult) Harald Johannes Jucum (1923–1935), Richard Leopold Rägo (1939–1940), Rein Koemets (1919–1940) ja Peeter Kann (1920–1940).

Traditsiooniks on kujunenud, et põgusa ülevaate Eesti kohtunikonnast, selle soolisest, vanuselisest koosseisust, viimatistest muudatustest ja vabadest ametikohtadest annab Riigikohtu esimees täiskogu ees peetavas kõnes. Kohtute aastaraamat pakub võimaluse esitleda kohtunikkonda kirjeldavaid andmeid kirjasõnas ning mõnevõrra detailsemalt. Alljärgnevalt teeme tagasisaate praeguse kohtunik-

konna kujunemisele ja tutvustame kohtunikkonda iseloomustavaid üldnäitajaid seisuga 31. detsember 2006 ning seejärel 2006. ja 2007. aastal toimunud ning toimuvaid muudatusi isikkoosseisus.

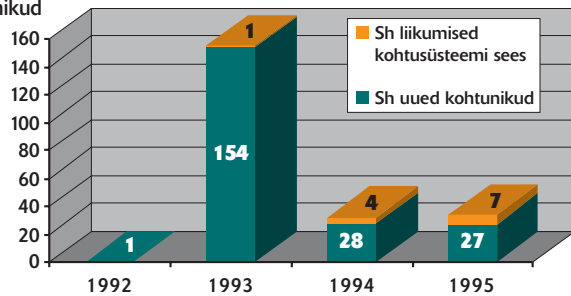
2006. aasta lõppedes oli Eestis 241 kohtunikku, neist Riigikohtus 19, ringkonnakohtutes 44, maakohtutes 151 ja halduskohtutes 27.

Kohtunikukonna kujunemine

1992. aastast on ühtekokku ametisse nimetatud 338 kohtunikku, neist 33 juhul on tegemist olnud liikumistega kohtusüsteemi sees. Neljateistkümne aasta jooksul on ametist vabastamise otsus tehtud 62 korral, ametisoleku ajal on jäädavalt lahkunud 4 kohtunikku.

Ametisse nimetamisi vaadeldes joonistub selgelt välja eraldusjoon kohtunikukonna kujunemise algaastate 1992–1995 ja järgnenud juba stabiilsema kümnendi 1996–2006 vahel. Kui kõigist ametisse nimetamistest pea kaks kolmandikku toimus 1993. aasta kohtureformi käigus ning paari järgnenud aasta jooksul, siis alates 1996. aastast on nimetatud ametisse keskmiselt 10 kohtunikku aastas. Nende, võib öelda, stabiilsemate aastate andmetele tuginedes saab väita, et aastas ametisse nimetatavate kohtunike osakaal moodustab ligikaudu 4% kohtunikukonnast ning nimetamistest kümnendik on omakorda seotud kohtusüsteemi sees toimuvate liikumistega. See kinnitab, et kohtunikukond on küllaltki püsiv, ja annab põhjust uskuda, et õigusemõist-

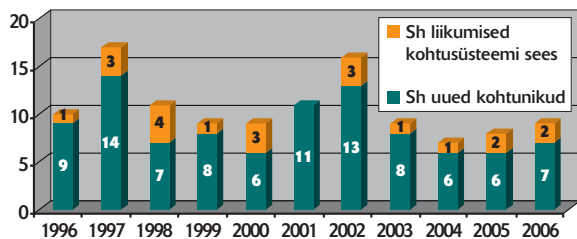
Ametisse nimetatud kohtunikud

Tabel 1

Ametisse nimetatud kohtunike arv 1992–1995

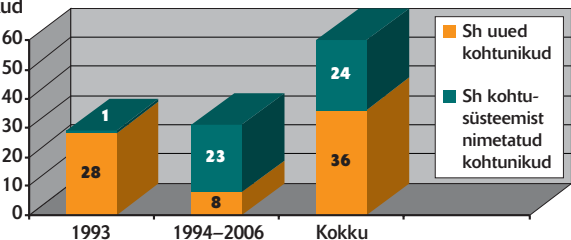
Ametisse nimetatud kohtunikud

Tabel 2

Ametisse nimetatud kohtunike arv 1996–2006

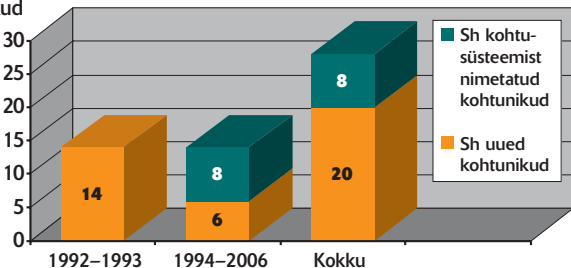
Ametisse nimetatud ringkonna-kohtunikud

Tabel 3

Ametisse nimetatud ringkonna-kohtunike arv ja kohtusüsteemist tulnute osakaal 1993–2006

Ametisse nimetatud riigi-kohtunikud

Tabel 4

Ametisse nimetatud riigikohtunike arv ja kohtusüsteemist tulnute osakaal 1992–2006

mise stabiileks arenguks on kohtunikonna osas eeldused loodud.

Aastat 1993 võib pidada tänase kohtunikonna sün-nihetkeks, mistõttu on kõiki kohtureformi käigus Vabariigi Presidendi või Riigikogu poolt esimest korda ametisse nimetatud kohtunikke, olenemata nende varasemast teenis-tusest kohtunikuna, loetud n-õ uuteks kohtunikeks.

Kohtusüsteemiseseks liikumiseks on seega esma-kordsele nimetamisele järgnenud liikumised kohtuastmete vahel. Vaadeldes kohtusüsteemiseseid liikumisi lähemalt ja uurides, milline on kohtusüsteemi seest tulnud kohtu-nike osakaal ringkonna- ja Riigikohtu koosseisus, selgub, et alates 1994. aastast ametisse nimetatud ring-konna-kohtunikest on kohtusüsteemist tulnud ligikaudu kolmveerand ja riigikohtunikest ligi 60%.

Arvestades seda, et valdava osa kõigist ametisse ni-metatutest moodustavad siiski väljastpoolt kohtusüsteemi sisenenud, n-õ uued kohtunikud, uurisime, milline on ol-nud nende kohtunikuametile vahetult eelnenud töökoht. Ootuspäraselt ilmneb, et ka siin eristuvad selgelt kohtusüs-teemi ülesehitamise aastad 1992–1995, mil kohtunikuks nimetatute tööalane taust oli hilisemast mitmekesisem. Nii langes hiljem märgatavalt kohtusüsteemist tulnute osa-kaal ning 1996. aastast ei ole ametisse nimetatud keda-gi, kes vahetult enne kohtunikuametit oleks olnud politsei teenistuses. Kohtusüsteemist tulnute osakaalu langus on mõistetav, kui võrd aastatel 1993–1995 moodustasid neist valdava osa (90%) juba varem teenistuses olnud kohtu-nikud, 1996. aastast alates kohtusüsteemist tulnute puhul on tegemist olnud üksnes kohtuametnike, valdavalt koh-tukonsultantide ja nõunikega. Kohtunike valikut puudutav õiguslik regulatsioon muutus alles kohtute seaduse vastu-võtmisega 2002. aastal, seega ei olnud «mitmekesisuse» vähenemise põhjuseks uute piirangute kehtestamine, vaid ennekõike vähenenud täidetavate ametikohtade arv ja väl-jakujunenud praktika kohtunike valikul.

Ilmneb, et läbi aastate on kohtunikuks nimetatute seas olnud domineeriv kohtuniku ettevalmistusteenistuse läbi-nute osakaal. 2006. aasta lõppedes oli ametis 82 etteval-mistusteenistuse läbinud kohtunikuks, s.o 34% kohtunike üldarvust.

Pildil kaks Riigikohtu endist esimeest ja praegune Riigikohtu esimees Märt Rask. Vasakul Riigikohtu esimene esimees Rait Maruste (8. detsember 1992 – 20. august 1998). Rait Maruste peab kohtunikuametit Euroopa Inimõiguste Kohtus. Paremalt Euroopa Ühenduste Kohtu kohtunik Uno Lõhus, kes oli Riigikohtu esimees 9. novembrist 1998 kuni 30. aprillini 2004. Alates 13. septembrist 2004 on Riigikohtu esimees Märt Rask.

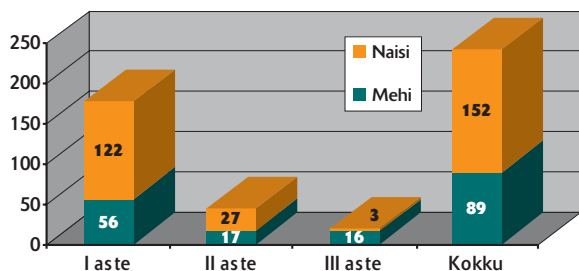
Tabel 5
1992–2006 ametisse nimetatud uute kohtunike jaotumine nimetamisele eelnenud töökoha järgi

Aasta	Uute kohtunike arv kokku	Ettevalmistusteenistus	Prokuratuur	Advokaatuur	Justiitsministeerium	Politsei	Kohtusüsteem	Muu
1993	154	28	9	3	3	12	57	42
1994	28	7	1	2	2	4	3	9
1995	27	8	1	1	2	2	1	12
1996	9	4	1	4				
1997	14	8		1	1			4
1998	7	4		2				1
1999	8	4	2	1				1
2000	6	5						1
2001	11	3	3		1		1	3
2002	13	4	1	1	1		3	3
2003	8	6		1			1	
2004	6	2			2		1	1
2005	6	5			1			
2006	7	6		1				

Kohtunikonna vanuseline ja sooline koosseis

Eesti kohtunikonna soolist koosseisu iseloomustab jätkuvalt naiste suurem osakaal. 2006. aastal moodustasid naised Eesti kohtunikonnast 63,1% ja mehed 36,9%. Kuigi võib öelda, et meeste osakaal on seda suurem, mida kõrgema astme kohtuga on tegemist, on I ja II astme kohtute vaheline erinevus siiski pigem väike võrrelduna III astmes toimuva hüppega meeste osakaalus.

Eesti kohtuniku keskmine vanus 2006. aastal oli 47 aastat. Kohtunike vanuseid võrreldes võib noorima koosseisuga kohtutena välja tuua Tallinna Halduskohtu, Harju Maakohtu ja Tartu Maakohtu ning vanima kohtunike koosseisuga kohtutena Tartu Halduskohtu, Pärnu Maakohtu ning Riigikohtu ja Tallinna Ringkonnakohtu.

Tabel 6

Kohtunikonna sooline koosseis kohtuastmete kaupa

Tabel 7

Kohtunikonna keskmine vanus kohtute ja kohtuastmete kaupa

Keskmine vanus kohtute kaupa:		Keskmine vanus kohtuastmete kaupa:	
Tartu Halduskohus	51,3	I aste	47,6
Pärnu Maakohus	50,5	II aste	48
Riigikohus	48,6	III aste	48,6
Tallinna Ringkonnakohus	48,6		
Viru Ringkonnakohus	48,0		
Tartu Ringkonnakohus	47,4		
Viru Maakohus	47,2		
Tartu Maakohus	45,5		
Harju Maakohus	45,5		
Tallinna Halduskohus	44,9		

Ilmneb aga, et vanuselised erinevused kohtute kaupa on siiski marginaalsed, ulatudes 45 aastast madalaima keskmise vanusena kuni 51 aastani kõrgeima keskmise vanusena. Samuti on erinevused kohtunikonna keskmises vanuses peaaegu olematud ka kohtuastmete võrdluses, mis viitab, et kohtunikuamet kõrgemas astmes ei ole tingimata seotud pikema elu- või kohtunikutöö kogemusega.

Ehk iseloomustab viimast väidet, kindlasti veidi utreetritult, ka ülevaade kohtusüsteemi staažikaimatest kohtunikest, kus esiviisikust võime maa- ja halduskohtunike kõrval leida üksnes ühe II astme kohtuniku, järgnevatel kohtadel, tõsi küll, on juba peaaegu võrdselt esindatud ka nii II kui III astme kohtunikud.

Tabel 8

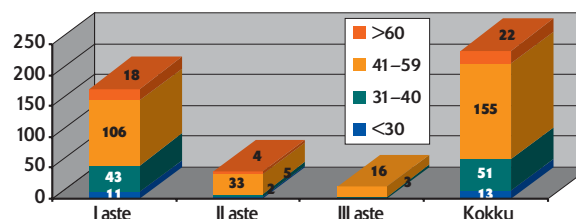
Pikima teenistusstaaziga ametisolevad kohtunikud

- 1.–4. Madis Kägu, *Tartu Maakohus*
Vello Lahtvee, *Pärnu Maakohus*
Jüri Paap, *Tallinna Ringkonnakohus*
Helve Särgava, *Harju Maakohus*
5. Tamara Hristoforova, *Tartu Halduskohus*
6. Ago Kutsar, *Tartu Ringkonnakohus*
7. Tiit Kollom, *Tallinna Ringkonnakohus*
8. Ülo Viijar, *Tartu Maakohus*
9. Peeter Jerofejev, *Riigikohus*
- 10.–13. Lea Laarmaa, *Riigikohus*
Viive Ligi, *Tallinna Ringkonnakohus*
Ulvi Loonurm, *Tallinna Ringkonnakohus*
Jaak Luik, *Riigikohus*

Kui lähemalt vaadata numbreid keskmiste taga, selgub, et kuni 30-aastaste kohtunike osakaal kohtunikonnas on ligikaudu 5% ja kõik kuni 40-aastased kohtunikud moodustavad ühtekokku veidi enam kui veerandi kõigist kohtunikest. 60-aastaseid ja vanemaid kohtunikke on ametis ligikaudu 9%.

Tabel 9

Kohtunikond vanusegruppide lõikes kohtuastmete kaupa

Ülevaadet Eesti kohtunikonnast ette valmistades uurisime, kas võrdluses varasemate aastatega on võimalik välja tuua suundumusi, mis võimaldaksid prognoosida kohtunikonna soolist ja vanuselist koosseisu tulevikus. Selgus, et tingliku joone kohtusüsteemi sisenenud uute kohtunike keskmises vanuses võib tõmmata sajandivahetusele – kui 1990. aastatel oli kohtunikuametisse asuja keskmine vanus peaaegu 40 aastat, siis 21. sajandil ametisse asunute puhul on see näitaja 34 aastat. Uute kohtunike sooline jaotus on aastate lõikes tugevalt kõikunud, kuid ühest suundumust meeste või naiste osakaalu suurenemisele uute kohtunike seas välja tuua ei saa.

Kohtunike teaduskraadid

Kui õigusosalase kõrghariduse olemasolu on kohtunikuks saamise eelduseks, siis viimastel aastatel on olnud märgatav suundumus teaduskraadiga kohtunike arvu suurenemisele. Ühtekokku oli 2006. aasta lõpu seisuga ametis 29 teaduskraadiga kohtunikku, neist 6 doktori- või teaduste kandidaadi kraadiga ja 23 magistriskraadiga, sh 7 sotsiaal- ja majandusõiguses. Kõik doktori- ja teaduste kandidaadi kraadid on omandatud õigusteaduses nagu ka valdav osa magistriskraadidest. Vähetähtis ei ole, et ainuüksi 2005. ja 2006. aastal suurenes teaduskraadiga kohtunike arv 11 võrra, sh oli ka 2 doktorikraadi.

Ühtekokku moodustavad teaduskraadiomanikud kohtunikonnast ligikaudu 12%. Kohtuastmete võrdluses ilmneb, et I ja II astme kohtunikest oli 2006. aasta lõpu seisuga teaduskraad ligikaudu kümnendikul, Riigikohtus küündis see näitaja üle kolmandiku. Ilmneb, et enam kui keskmine vanus, mis on kohtuastmete lõikes ligilähedane, eristab kolmanda astme kohut suurem sügavama teoreetilise ettevalmistusega kohtunike osakaal.

Tabel 10
Teaduskraadiga kohtunike arv kohtuastmete lõikes

	Kohtunike üldarv	Sh teaduskraadiga	Osakaal
I aste	178	17	9,5%
II aste	44	5	11,3%
III aste	19	7	36,8%
Kokku	241	29	12%

Eesti haridussüsteemis mõne aasta eest toimunud muudatuste tõttu on ehk enim segadust tekitavaks kujunenud magistriskraadi mõiste. Teadusmagistriskraadina on siinkohal arvesse võetud nn 4 + 2 õppe läbimisel kaitstud kraade ning varasematel aegadel aspirantuuri nime kandnud õppeastme läbimist kinnitavat kraadi. Nelja-aastase bakalaureuseõppe ja varasema viieaastase diplomioppe läbinute haridus on praegu võrdsustatud 3 + 2 taseme magistriskraadiga, mida siinkohal teaduskraadina arvestatud ei ole. Kõrgharidusreform piirab seega ilmselt teatud määral teaduskraadide juurdekasvu juba ametisolevate kohtunike puhul, kuna kraadi omandamise eelduseks muutub lähiaastail doktoriõppe läbimine.

Teave kohtunike kaitstud teaduskraadidest laekub Riigikohtule üksnes kohtute kaudu, mistõttu tänane siinkohal kohtuid andmete edastamise eest.

Muudatused kohtunikonnas 2006. ja 2007. aastal

2006. aasta jooksul lahkusid kohtunikuametist Tallinna Ringkonnakohtu esimees Jaan Kartau ja kohtunik Valdo Lips, Harju Maakohtu kohtunikud Jüri Mesipuu ja Mare Odakas ning Riigikogu vabastas kohtunikuametist Riigikohtu liikme Peeter Vaheri. Jäädavalt lahkus 2006. aasta märtsis Viru Maakohtu kohtunik Nelina Andrejeva.

Kohtusüsteemi tuli juurde 7 uut kohtunikku, lisaks toimus 2 muudatust kohtusüsteemi sees – senisest Tallinna Ringkonnakohtu kohtunikust Priit Pikamäest sai Riigikohtu liige ja endine Tartu Maakohtu kohtunik Urmas Reinola nimetati ringkonnakohtunikuks teenistuskohaga Tallinna Ringkonnakohtus.

I astme kohtunikenäe asusid Harju Maakohtus teenistusse Heli Käpp ja Janika Lipson, Tallinna Halduskohtus Daimar Liiv ja Kadriann Ikkonen ning Viru Maakohtus Viktor Brügel ja Fred Fisker ning 2007. aasta alguses alustas teenistust Harju Maakohtus Kaija Kaijanen.

2006. aasta lõpus täitmata neljast kohtunikukohast 2 on Tallinna Ringkonnakohtus ning 1 nii Pärnu Maakohtus kui ka Tartu Maakohtus. Lisaks allkirjastas Vabariigi President 2006. aasta detsembri- ja jaanuarikuus otsused 4 I astme kohtuniku – Pärnu Maakohtu kohtunike Olev Otuse ja Aita Rajavere, Harju Maakohtu kohtuniku Arne Kolnese ja Tallinna Halduskohtu kohtuniku Sirje Trompi – vabastamise kohta kohtunikuametist 2007. aasta talvel

ja kevadel.

Vabariigi President nimetas käesoleva aasta 1. maist Tallinna Ringkonnakohtu kohtunikuks Paavo Randma. Konkursid ülejäänud vakantsete ametikohtade täitmiseks on aastaraamatu ilmumise ajal veel käimas ning jõuavad lõpule hiljemalt 2007. aasta sügisel.

TIMO LIGI
*Justitsministeeriumi lepinguline
konsultant*

2006. aasta kohtustatistika

1. Esimese astme kohtute töö

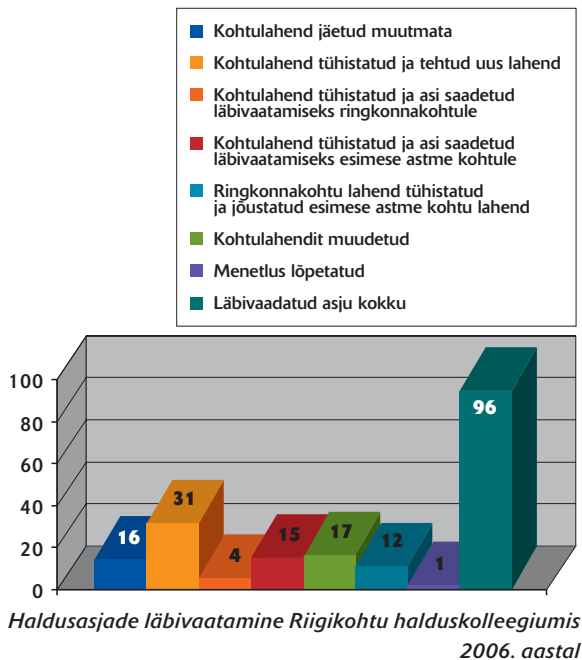
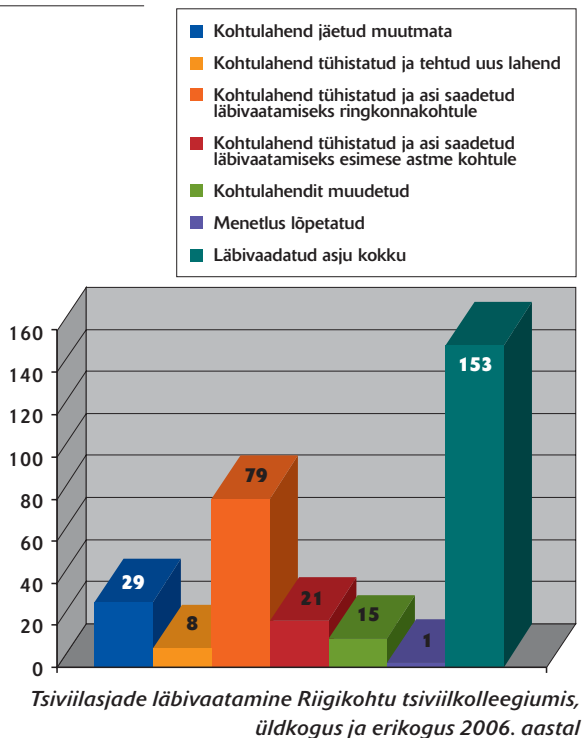
1.1. Tsiiviilasjad

1.1.1. Üldülevaade

2006. a saabus maakohtutesse 42 141 tsiiviilasja, neist 11 074 olid avaldused maksekäsu kiirmenetluses. Võrreldes 2005. aastaga, mil saabus 45 803 tsiiviilasja, on toimunud mõningane saabunud asjade arvu vähenemine, kuid olukord on jätkuvalt kardinaalselt erinev võrreldes 2004. aastaga, mil saabus 25 301 tsiiviilasja. Kui 2005. a hüppeliselt suurenenud saabunud asjade arvu sai lugeda võlaõigusseadusest tuleneva kolmeaastase nõuete aegumistähtaja "teeneks", siis saabunud asjade arvu jätkuvalt kõrgele tasemele 2006. aastal on esmapilgul keeruline ühest seletust leida. Oma osa selles võib olla maksekäsu kiirmenetluse rakendamisel, kuna tegemist peaks olema menetlusliiga, milles kohtu kaudu võla sissenõudmine on tehtud suhteliselt lihtsaks (on koostatud spetsiaalsed dokumendivormid kohtusse pöördumiseks, avalduse täitmine ei eelda õiguslaseid teadmisi jne). Kuna võrreldes 2004. aastaga on suurenenud ka hagimenetluses kohtusse esitatud asjade arv, siis ei saa maksekäsu kiirmenetluse rakendamist kindlasti pidada ainsaks põhjuseks. Teiseks põhjuseks võib pidada ka toimunud majanduskasvu. Kuigi inimeste majanduslik heaolu on viimase paari aastaga suurenenud, võib teatud iseäralikul moel ka sellel olla oma roll tsiiviilasjade arvu suurenemisel. Nimelt on võlausaldajatel nüüd erinevalt varasematest aastatest tekkinud suurem motivatsioon

kohtu kaudu võlga sisse nõuda, kuna eeldatakse, et saada-vat täitedokumenti on võimalik ka realselt täita. Kolmanda põhjusena tsiiviilasjade arvu kasvus sooviksin nimetada kohtute suhteliselt lühikest menetlusaega tsiiviilasjade lahendamisel. See on kinnitanud mitmetele massavaldajatele, et kohtu kaudu vaidluste lahendamine ja täitedokumendi saamine on otstarbekas ning seetõttu on kohus võib-olla ise olnud üheks põhjuseks, miks saabunud tsiiviilasjade arv on võrreldes 2004. aastaga jätkuvalt ligi 70% kõrgem.

Tsiiviilasju (v.a maksekäsu kiirmenetluse asju) lahendati 2006. aastal 32 359 ehk rohkem, kui neid saabus kohtutesse. See on küll 1500 asja võrra vähem, kui 2005. aastal (33 873), kuid samas endiselt ligi 7000 asja rohkem kui 2004. aastal. Oluline on märkida, et kohtunike üldarv maakohtutes on võrreldes 2004. aastaga ühe võrra koguni vähenenud (154 vs. 153), samas on rohkem maakohtu kohtunikke spetsialiseerunud tsiiviilasjade lahendamisele (2004. a lahendas tsiiviilasju 78,9 kohtunikku, 2006. a 85,9 kohtunikku). Lisaks lahendati maakohtutes 2006. a 5078 maksekäsuavaldust, mis teeb kokku lahendatud tsiiviilasjade arvuks rekordilised 37 437 asja. Üks tsiiviilkohtunik lahendas 2006. a keskmiselt 373,5 tsiiviilasja, mis on küll vähem kui 2005. aastal (419 asja), kuid endiselt märgatavalt rohkem kui 2004. aastal (325,5 asja). Tsiiviilkohtunike koormuse vähenemise saab osaliselt kindlasti kirjutada maksekäsu kiirmenetluse rakendamise arvele, kuna maksekäsuavaldusi lahendasid selleks loodud eraldiseisvates büroodes laiendatud pädevusega kohtunikuabid ning

neid toetavad ametnikud.

Lahendamata jäi 31. detsembri 2006. a seisuga 19 643 tsiviilasja hagimenetluses ja 5993 asja maksekäsmenetluses, seega kokku ca 25 500 tsiviilasja. Kui arvestada, et kuni 2004. aastani oli sama suur ühes aastas saabuvate asjade arv, siis tuleb lahendamata asjade arvu pidada suureks. Hagimenetluses lahendamata asjade arv on vähenenud küll võrreldes 2005. a lõpu seisuga, kuid on jätkuvalt ca 8000 asja võrra suurem kui 2004. a lõpus (11 826). Kui 2004. a saabus ca 25 000 asja ja ligi 12 000 asja jäi aasta lõpus lahendamata ning samasugune proportsioon oli ka varasematel aastatel, siis peaks praeguse aja saabunud asjade arvu kontekstis lahendamata asjade arv olema ca 15 000–16 000 tsiviilasja. Oleme sellest olukorrast ca 4000 lahendamata asja kaugusel. Maksekäsmenetluses jäi lahendamata koguni rohkem asju, kui aasta jooksul lahendati. Olukord on teataval määral petlik, kuna lahendamata asjade arvu tegid suureks kohtutesse aasta lõpus massiliselt esitatud avaldused, mille menetlemist realselt alustati alles 2007. aastal.

Aasta lõpus lahendamata asju nende vanusest lähtudes veidi detailsemalt vaadates selgub, et maakohtutes on seni menetluses kolm tsiviilasja, mis said alguse 1995. aastal. Üldse on enne 2000. aastat (menetlus kestnud praeguseks vähemalt seitse aastat) alguse saanud asju menetluses kokku 120, enne 2005. aastat (menetlus kestnud praeguseks vähemalt kaks aastat) alguse saanud asju kokku 1577. Need on asjad, mille lahendamine peaks olema iga kohtu ja kohtuniku prioriteet.

1.1.2. Tsiviilasjade sisu

42 141 saabunud tsiviilasjast 26,3% olid maksekäsuasjad. Seda osakaalu võib esimese aasta kohta pidada normaalseks, kuid kindlasti on siin suur kasvuruum. Välisriikides moodustavad maksekäsuasjad kõigist tsiviilasjadest selge enamuse, ulatudes riigiti koguni ca 90%ni kõigist tsiviilasjadest. Maksekäsuasjade suur osakaal näitab kohtusüsteemi normaalset toimimist, kuna suurem osa asju on vaieldamatult lihtsad võlanõuded, mille lahendamine üldmenetluses istungiga pole vajalik. Analüüsides teiste saabunud tsiviilasjade sisu, nähtub ka Eestis sama pilt – võlaõigusasjade osakaal neist asjadest on ca 60%. Võlaõigusasjadest omakorda 70% moodustavad teenuste osutamiseks sõlmitud lepingutest tulenevad vaidlused. Näiteks AS EMT esitas maakohtutesse 2006. aastal ca 10 600 hagiavaldust (34% kõigist hagiavaldustest), lisaks ka veel mõ-

Kohus	Konsultantide arv 2006. a	Kohtuniku-kandidaatide arv 2006. a	Kohtunike arv 2006. a	Konsultante kohtuniku kohta	Konsultante ja kohtunikukandidaate kohtuniku kohta
Harju MK	28	4	66	0,42	0,48
Pärnu MK	7,8	1	22	0,35	0,40
Tartu MK	13,3	1	35	0,38	0,41
Viru MK	13	1	30	0,43	0,47

ned maksekäsu kiirmenetluse avaldused. Oma olemuselt on aga tegemist just maksekäsu kiirmenetluse sobivate kohtuasjadega.

Lisaks võlaõigusasjadele saabus enim ühisvara jagamise ja perekonnaasju (ca 11%) ning hagita asju (22%). Pankrotiasjade osakaal oli ca 2% ning teiste liikide osakaal veel väiksem.

1.1.3. Kohtute omavaheline võrdlus

Võrreldes omavahel maakohtuid, lähtudes saabunud asjade arvust¹, on järgnevalt graafikult näha, et koormatuim kohus on Viru Maakohus, järgnevad Tartu, Harju ja Pärnu maakohtud. Saabunud asjade arvu erinevus maakohtute vahel ühe tsiviilkohtuniku kohta on jätkuvalt päris suur – 67% (2005. a oli see koguni 121%). Samas sõltub saabunud asjade arv ühe tsiviilkohtuniku kohta ka kohtusisesest spetsialiseerumisotsusest. Kui näiteks võrrelda omavahel ühe kohtunikukoha kohta (arvestades maakohtu kõiki kohtunikukohti) saabunud asjade erinevusi, siis on need veidi väiksemad, ulatudes ca 50%-ni (väikseim Pärnu MK 169,6 tsiviilasja vs. suurim Tartu MK 259,5 tsiviilasja ühe kohtunikukoha kohta). Kohtutevaheline koormuste erinevus tsiviil-asjades ei näita veel täielikku pilti koormuste erinevusest, sest koormatuim kohus tsiviilasjades ei pruugi seda olla ka kriminaal- ja väärteoasjades, sellest aga hiljem.

Lahendatud asjade arvu poolest on selgelt jõudsaim olnud Harju Maakohus, järgnevad Viru, Tartu ja Pärnu. Suurima ja väikseima jõudlusega kohtute erinevus lahendatud asjade arvus on 87% (2005. a oli see 69% ehk vahe suureneb ja seda eelkõige väikseima jõudlusega maakohtu jõudluse vähenemise tõttu). Harju on ka ainus kohus, kus lahendati rohkem asju, kui kohtusse saabus. Varasematel aastatel on enim tsiviilasju ühe kohtuniku kohta saabunud ja ka lahendatud praeguses Harju Maakohtus (endine Tallinna Linnakohus ja Harju Maakohus) – nt 2005. a saabus ühe tsiviilkohtuniku kohta 662 tsiviilasja ja lahendati 473

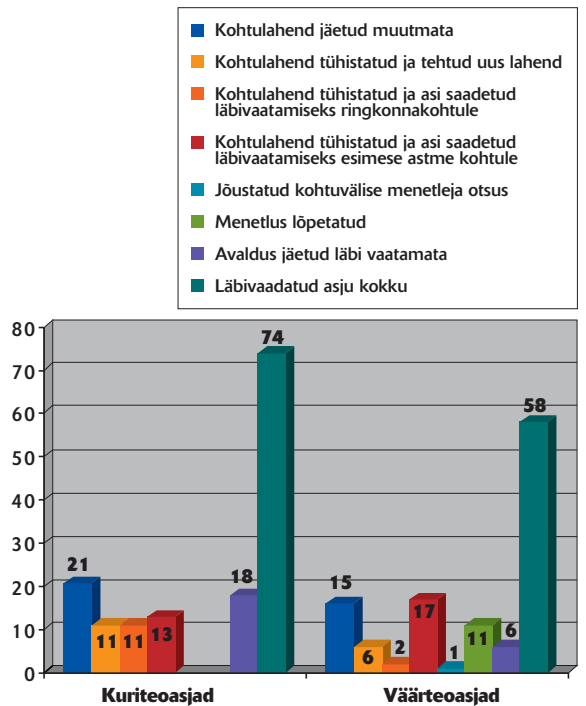
asja. Viru Maakohus on olnud koormatuselt järgmine, nt 2005. a saabus 448 asja ja lahendati 399 asja tsiviilkohtuniku kohta. Nimetatud arvudega võrreldes on Viru Maakohtu tsiviilkohtunike koormus jäänud praktiliselt samale tasemele ning Harju Maakohtu koormus on langenud. Positiivne on, et Harju MK lahendatud asjade arv on peaaegu 2005. a tasemel, mistõttu on ka vähenenud lahendamata asjade arv ca 4500 asja võrra. Teistes maakohtutes jääb kasv. Tartu ja Pärnu maakohtutes on lahendamata asjade arvu kasvu peamiseks põhjuseks saabunud asjade arvu suhteliselt hüppeline kasv, millele lahendatud asjade arv pole täielikult suutnud vastata (Tartu Maakohtus lahendatud asjade arv siiski kasvas 10% võrreldes varasema aastaga, Pärnus aga langes 30%). Ühe tsiviilkohtuniku poolt keskmiselt lahendatud tsiviilasjade arv oli 2006. a 373,5 asja (2005. a 419 asja; 2004. a 325,5 asja).

Harju ja Viru maakohtute veidi suuremat jõudlust asjade lahendamisel saab seletada nimetatud kohtutele eraldatud veidi suurema abitööjõu ressursiga. Sellest annab ülevaate ülaltoodud tabel.

Nagu näha on Viru ja Harju maakohtutes konsultantide osakaal veidi suurem kui Tartu ja Pärnu maakohtutes. Harju Maakohtus on ka teistest kohtutest rohkem kohtunikukandidaate. Selle põhjuseks on vajadus eraldada täiendavat ressursi kohtutesse, kus on olnud pikka aega suurim koormus või kohtunikukohad täitmata, mis on toonud kaasa perioodi lõpuks lahendamata asjade arvu suurenemise. Harju ja Viru on ka suurima lahendamata asjade arvuga kohtud, kusjuures kui varem oli ühe tsiviilkohtuniku kohta jääb suurim Harju Maakohtus, siis 2006. a lõpu seisuga on see suurim Viru Maakohtus (vastavalt 278,6 ja 301,1 lahendamata tsiviilasja kohtuniku kohta). Tartu ja Pärnu maakohtutes on vastavad näitajad üle kahe korra väiksemad – vastavalt 149,8 ja 106,3 lahendamata asja tsiviilkohtuniku kohta. Seega võib öelda, et suurima saabunud asjade arvuga ja jäädiga maakohtutesse on koormusega tegelemiseks eraldatud täiendavat ressursi, kuid kuna nendes kohtutesse saabuvate asjade arv on püsi-

¹ V.a maksekäsu kiirmenetlus.

Maakohus	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	KOKKU
Harju MK	2	2	2	6	14	20	35	66	142	371	660
Pärnu MK	0	0	0	0	1	4	3	5	12	12	37
Tartu MK	1	1	1	3	7	5	9	13	24	66	130
Viru MK	0	6	14	12	48	52	73	135	130	280	750
KOKKU	3	9	17	21	70	81	120	219	308	729	1577

Kuriteo ja väärteoasjade läbivaatamine Riigikohtu kriminaalkolleegiumis 2006. aastal

valt suur, siis pole see toonud kaasa jäägi vähenemist väiksema koormusega maakohtute tasemeni. Harju Maakohtu jäägi vähenemine ca 4500 asja võrra ehk 30% võrra on loomulikult positiivne nähe, kuid jääk on ikkagi suur. Eriti murettekitav on mitmete väga vanade tsiviilasjade leidmine lahendamata asjade hulgast (aastaarv näitab asja alustamisastat, vt. tabel ülal).

2006. a kasvas lahendamata asjade arv ka maakohtutes, kus seni on jääk olnud püsivalt väike – nii näiteks kasvas nii Tartu kui Pärnu maakohtutes jääk ca 45% võrra. Lisaks mõnevõrra väiksemale ressursile, mis ühe kohtuniku

kohta on neisse maakohtutesse eraldatud, on kindlasti teguriks ka nende kohtute suurem füüsiline hajutus erinevate kohtumajade vahel, mis teeb keeruliseks koormuste ühtlustamise. Nii näiteks saabus Pärnu Maakohtus Haapsalu, Rapla ja Paide kohtumajja üle 300 asja ühe tsiviilkohtuniku kohta, samal ajal kui Kuressaare kohtumajja saabus 204 asja ja Pärnu kohtumajja 256,2 asja. Kui saabunud asjade arv on kohtumajade vahel sedavõrd erinev ja koormust kohtumajade vahel ei ühtlustata, siis pole võimalik ka saavutada kõigi kohtusiseste ressursside ärakasutamist lahendamata asjade arvu vähendamiseks.

Lisaks koormuse ühtlustamisele kohtumajade vahel peaks lahendamata asjade arvu tulevikus vähendama maksekäsumenetluse osakaalu suurenemine, mis näiteks Tartu Maakohtus oli 2006. a vaid 18% (Eesti keskmine 26%). Mida suurem osa asju lahendatakse maksekäsu kiirmenetluses, seda vähem jõuab neid hagimenetlusse ning kohtunike koormus väheneb.

1.2. Kriminaalasjad

1.2.1. Üldülevaade

2006. aastal saabus maakohtutesse kokku 10 687 kriminaalasia, millele lisandus 5962 kriminaalmenetlusasja (eeluurimis- ja täitmiskohtuniku asjad). 2005. aastaga võrreldes on saabunud kriminaalasiade arv suurenenud ligi 1000 asja võrra ja 2004. aastaga võrreldes koguni 2000 asja võrra. 2004 oli ka kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise aasta, mis põhjustas saabunud asjade arvu vähenemise. Maakohtud lahendasid 9353 kriminaalasia, mis on samas 150 asja võrra vähem kui aasta varem ja ka 2004. aastal. Seda vaatamata asjaolule, et pidevalt on suurenenud lihtmenetluses lahendatud asjade arv – kui 2004. a lahendati selliselt 60,7% asjadest ja 2005. a 83,3% asjadest, siis 2006. a koguni 91,7% kõigist kriminaalasiadest. Kuna lahendati vähem asju, kui kohtusse saabus, siis on 15% võrra suurenenud ka perioodi lõpus lahendamata kriminaalasiade arv – 2006. a lõpus jäi lahendamata 2418 kriminaalasia. Arvestades, et aastas saabub ca 10 000 kri-

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	KOKKU
Harju MK	1	1	2	1	0	1	3	0	6	5	15	11	37	83
Pärnu MK	0	1	0	2	0	0	0	1	1	0	2	4	6	17
Tartu MK	0	2	1	2		2	1	3	3	2	10	8	19	53
Viru MK	0	3	3	1	2	4	3	3	8	9	17	35	23	111
KOKKU	1	7	6	6	2	7	7	7	18	16	44	58	85	264

minaalasja, ei ole 25% suurune lahendamata asjade osakaal saabunud asjade arvust sugugi negatiivne näitaja. Muret tekitab aga lahendatud asjade arvu vähenemine ja seda vaatamata lihtmenetluses lahendatavate asjade arvu kasvule. Teatud määral võib lahendatud asjade arvu vähenemise põhjuseid otsida kohtusisestes ümberspetsialiseerumistes – kui veel 2004. a lahendas kriminaalasju maakohtutes 65,7 kohtunikku, siis 2006. a 58,2 kohtunikku. Samas peaks kriminaalkohtunike arvu vähenemise kompenseerima tuntav lihtmenetluste osakaalu kasv.

Lahendamata asju analüüsidest nähtub, et ühes maakohtus on menetluses koguni kriminaalasi aastast 1992. Enne 2000. aastat kohtusse jõudnud kriminaalasju on menetluses 43, enne 2005. aastat kohtusse jõudnud asju on praeguseni menetluses 264, neist enamik Viru ja Harju maakohtutes. Siiski ei tähenda kaua menetluses olnud kriminaalasi tingimata kohtu tegemata tööd, kuna neis asjades võib olla ka menetlus peatatud kohtualuse tagaotsimise tõttu.

1.2.2. Kohtute omavaheline võrdlus

Võrreldes maakohtusse saabunud kriminaalasjade arvu ühe kriminaalkohtuniku kohta on koormatuimaks kohtuks Pärnu Maakohus, järgnevad Tartu, Harju ja Viru maakohtud.² 2005. aastal oli koormatuimaks Tartu Maakohus, järgnesid Harju ja Pärnu maakohtud ning Viru Maakohus, mis oli ka aasta varem väikseima saabunud kriminaalasjade arvuga maakohus. Võttes arvesse saabunud kriminaalmenetlusasjade arvu, oli 2006. a koormatuimaks Harju Maakohus (324,3), järgnesid Pärnu (268,5), Tartu (259,8)

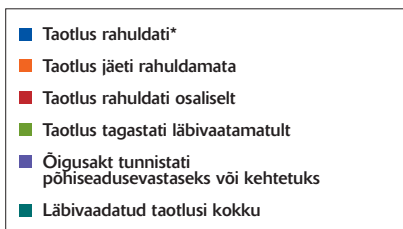
² Kõrvalmärkusena olgu öeldud, et 2006. a alguses spetsialiseerus üks Pärnu MK kriminaalkohtunik ümber tsiviilkohtunikuks. Juhul, kui seda poleks toimunud (ja sealne kriminaalkohtunike arv oleks olnud ühe võrra suurem), oleks Pärnu Maakohtusse ühe kriminaalkohtuniku kohta saabunud asjade arv olnud 176 asja aastas ehk vähem kui Harju ja Tartu maakohtutes ja Pärnu Maakohus poleks koormatuim (kriminaalmenetlusasjades lausa kõige väiksema koormusega – 240,4 asja ühe kriminaalkohtuniku kohta). Sedavõrd palju mõjutavad kohtusiseseid spetsialiseerumissotsused statistika üldpilti.

ja Viru (257,1) maakohtud. Kriminaalmenetlusasjade suur osakaal Harju Maakohtus on tingitud kinnipeetavate suuarest arvust Harju Maakohtu tööpiirkonna vanglates. Keskmiselt saabus ühe kriminaalkohtuniku kohta 286,1 kriminaalmenetlusasja ja 183,6 kriminaalasja (2005. a saabus 150,8 kriminaalasja ja 2004. a 131,2 kriminaalasja). Saabunud asjade arvu tõusu ühe kriminaalkohtuniku kohta on tinginud nii saabunud asjade arvu reaalne kasv kui ka kriminaalkohtunike arvu vähenemine viimase kolme aasta jooksul.

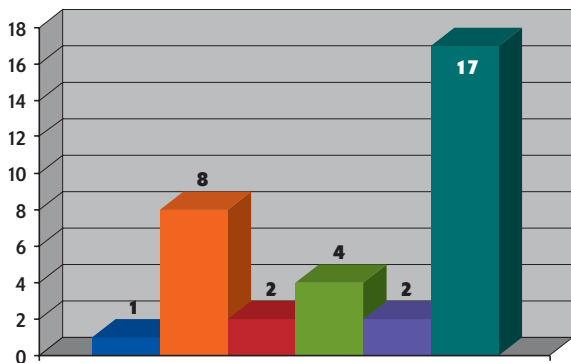
Võrreldes saabunud kriminaalasjade arvu ühe kriminaalkohtuniku kohta on maakohtud oluliselt ühtlasema koormusega kui tsiviilasjades – koormuste erinevus on vaid 15%. Kriminaalmenetlusasjades on koormuste erinevus 33%.

Ükski maakohus ei lahenda rohkem asju, kui kohtusse saabub. Väikseim on saabunud/lahendatud asjade vahe Tartu Maakohtus (-5%) ja suurim Harju Maakohtus (-19%). Harju Maakohtu ja Viru Maakohtu kriminaalkohtunikud lahendavad vähem asju kui Tartu ja Pärnu kriminaalkohtunikud, kusjuures kui Viru Maakohtu puhul võib seda seletada suhteliselt madala lihtmenetluse kohaldamise osakaaluga (85,3%), siis Harju Maakohtus on lihtmenetluses lahendatavate asjade osakaal Eesti kõrgeim (94,9%). Lihtmenetluse osakaal on Harju Maakohtus võrreldes 2005. aastaga ka tõusnud, mistõttu jääb arusaamatuks ühe kohtunikukoha kohta lahendatud asjade arvu vähenemine. Harju Maakohus lahendas kriminaalkohtuniku kohta möödunud aastal vähem kriminaalasju kui 2005. a. Teistes kohtutes on ühe kriminaalkohtuniku kohta lahendatud asjade arv võrreldes 2005. aastaga kas jäänud samaks või suurenenud.

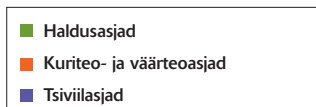
Aasta lõpuks suurenes lahendamata kriminaalasjade arv kokku 15% võrra, kuid vähenes veidi Viru ja Tartu maakohtutes ja suurenes Pärnu ja Harju maakohtutes, kusjuures Harju MK lahendamata kriminaalasjade arv moodustab 50% kõigi maakohtute lahendamata asjade arvust kokku. Aastaid menetluses olnud kriminaalasjadest annab ülevaate ülaltoodud tabel.

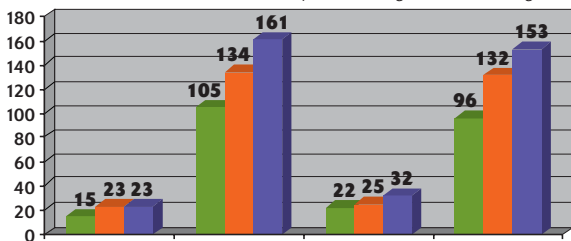
* 2006. a andis põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium arvamuse põhiseaduse § 111 tõlgendamise kohta.

Põhiseaduslikkuse järelevalve asjade läbivaatamine Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumis 2006. aastal

*Üks asi vaadati läbi pädeva kohtu määramiseks tsiviil- ja halduskolleegiumi vahelisel erikogul.

Kohtuasjade läbivaatamine Riigikohtu kolleegiumides 2006. aastal

Selguse huvides olgu märgitud, et 1992. a alustatud asjas on menetlus peatatud, samuti neljas 1993. a alguse saanud asjas. Samas kolmes asjas aastast 1993 on kohtute infosüsteemi kohaselt menetlus käimas. Kõigi vanade kriminaalasjade menetluse peatamise kohta pikema analüüsi tegemine ei ole käesoleva kirjatüki eesmärgiks. Vaieldamatult peaks seal, kus võimalik, kohtud püüdma vanimad asjad esimeses järjekorras ära lahendada.

1.3. Väärteoasjad

Väärteoasju (sh ka väärteokaebusi) saabus 2006. a maakohtutesse 5851, mis on üle 1000 asja võrra rohkem kui aasta varem. Samal ajal on võrreldes 2005. aastaga vähenenud lahendatud asjade arv ca 500 asja võrra (5044 vs. 4587), mistõttu on suurenenud perioodi lõpuks lahendamata asjade arv (1161 vs. 1652).

Saabunud asjade arv on enim kasvanud Pärnu ja Tartu maakohtutes, Harju ja Viru maakohtutes on võrreldes 2005. aastaga toimunud mõningane saabus väärteoasjade arvu vähenemine. Arvestades ühe kohtunikukoha kohta saabus asjade arvu, on koormatuim Pärnu Maakohtus (55,7 asja), järgnevad Harju (47,5), Tartu (30,7) ja Viru (13,8) maakohtud. Kuna väärteoasjade lahendamisele spetsialiseerumine on kohtute vahel äärmiselt erinev (nt Harju Maakohtus tegelevad mõned kohtunikud ainult väärteoasjade lahendamisega), siis ei anna väärteoasju lahendava kohtuniku kohta saabus asjade arvud võrreldavaid tulemusi.

Suurim väärteoasjade jääk on Harju Maakohtus (998 asja), moodustades kõigi maakohtute jäägist 60%. Teiste maakohtute jääk on väiksem. Võrreldes omavahel aastaga lahendatud asjade arvu ja jäägi suurust, ei moodusta viimane ühelgi maakohtul rohkem kui 43% (Harju ja Viru) aasta jooksul lahendatud asjade arvust, mistõttu ei ole lahendamata väärteoasjade arv maakohtutes ohtlikult suur (Eesti keskmine 36%).

1.4. Maakohtute töö üldistus

Nagu eelnevast selgus, on erinevate asjaliikide lõikes maakohtud erinevalt koormatud – mõnesse kohtusse saabus rohkem tsiviilasju, mõnesse kriminaalasju. Praegu ei ole veel meetodikat, mis võimaldaks täpselt ja kõikehõlmavalt öelda, millise kohtu kohtunikud on kõige rohkem koormatud. Järgnev graafik püüab anda võimalikult üldistatud

ülevaate kohtutevahelistest erinevustest. Graafik ei kajasta maksekäsu kiirmenetluses saabunud tsiviilasju, kuna nende lahendamisega kohtunikud kokku ei puutu. Võrdluse aluseks on ühe koosseisulise kohtunikukoha kohta saabunud asjade arv erinevates asjaliikides, arvestatud ei ole nende kohtade vakantsust ega kohtunike lapsehoolduspuhkuseid. Samuti ei ole arvestatud aastate jooksul kohtutesse kogunenud lahendamata asjade hulka.

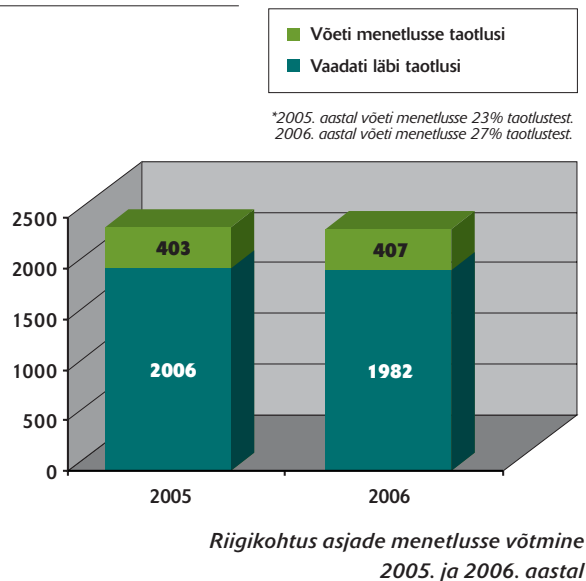
On selge, et iga tsiviilasi pole raskusastmelt võrdne kriminaalmenetlusasjaga või ka kriminaalasjaga, seda see graafik ei püüagi väita. Lisatud graafiline kujutis näitab lihtsalt seda, et Viru Maakohus on tsiviilasjade osas selgelt koormatuim maakohus, samal ajal kui vääртеoasju saabus sinna nelja maakohu löikes kõige vähem. Pärnu Maakohutusse saabus vastupidiselt enim vääртеoasju ja kõige vähem tsiviilasju. Kokkuvõttes taanduvad koormuste erinevused erinevates asjaliikides teatud ulatuses ära, kuid praegu pole võimalik veel öelda, millises ulatuses täpselt. Oluline on graafikut silmitsedes arvestada ka sellega, et näiteks Harju Maakohus oli lihtmenetluses lahendatud kriminaalasjade osakaal suurim ja Viru Maakohus väiksem; Tartu Maakohu puhul võib eeldada tsiviilasjade arvu langust, arvestades maksekäsu kiirmenetluse suhteliselt väikest osakaalu; Viru vangla valmimisega peaks suurenema Viru Maakohu kriminaalmenetlusasjade osakaal jne. Numbrite sisu selgitavaid asjaolusid või nende muutumist põhjustavaid tegureid on kindlasti veel. Kokkuvõtteks saab tõdeda, et kuigi nt saabunud tsiviilasjade arv on maakohutevaheline erinevus 1,5 korda ja saabunud vääртеoasjade arv koguni 4 korda, siis ei ole meie maakohud üldpilti arvestades 2006. a seisuga niivõrd ebaühtlaselt koormatud. Ka lisatud graafikus on neli tulpa suhteliselt ühekõrgused. Samas, arvestades levinud arusaama, et kriminaalasjade ja tsiviilasjade lahendamine on kohtuniku jaoks üldiselt ajamahukam ettevõtmine kui vääртеoasja või kriminaalmenetlusasja lahendamine, saab koormatuimaks kohtuks pidada Viru Maakohut, järgnevad suhteliselt sarnase koormusega Tartu ja Harju maakohud ning väikseima koormusega on Pärnu Maakohus.

1.5. Haldusasjad

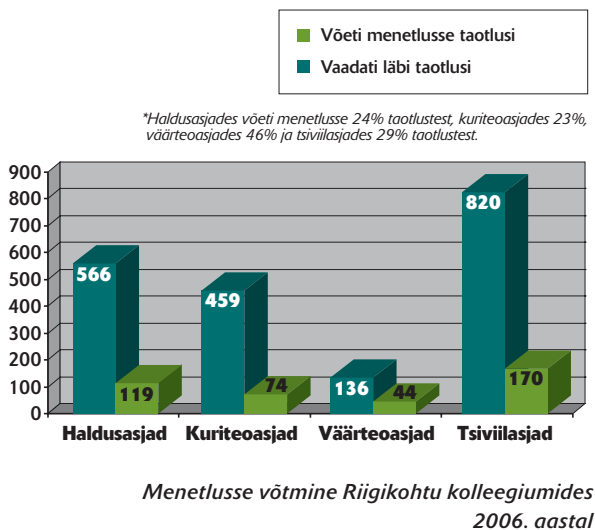
1.5.1. Üldülevaade

2006. aastal saabus halduskohtutesse 2551 haldusasja, mis on ca 9% vähem kui 2005. aastal (2775 haldusasja) ja koguni 28% vähem kui 2004. aastal (3257). Keeruline

*2005. aastal võeti menetlusse 23% taotlustest. 2006. aastal võeti menetlusse 27% taotlustest.

*Haldusasjades võeti menetlusse 24% taotlustest, kuriteoasjades 23%, väärteoasjades 46% ja tsiivilasjades 29% taotlustest.

öelda, mis on põhjustanud haldusasjade arvu vähenemise. Üheks põhjuseks võib olla haldusasjade suhteliselt pikk keskmine menetlemisaeg, mis on põhjustanud potentsiaalsete kaebuseesitajata käegalöömise.

Lahendati 2540 asja, mis on samuti viimase kolme aasta väikseim näitaja – st et saabunud asjade arvu vähenemine on kaasa toonud ka lahendatud asjade arvu vähenemise ja seda vaatamata asjaolule, et reaalselt ametis olnud halduskohtunike arv on viimaste aastate suurim (25). Positiivne on siiski see, et ligi 200 asja võrra on vähenenud Tallinna Halduskohtu lahendamata asjade arv ja koos sellega ka kõigi halduskohtute poolt lahendamata asjade koondarv, mis üle mitme aasta on väiksem kui 1000 asja (täpsemalt siis 921 ehk 36,2% aastaga lahendatud asjade arvust, mis on kõrgem kui sama näitaja kriminaalmenetluses, võrdne väärteomenetluse suhtarvuga, aga väiksem kui tsiivilkohtumenetluse suhtarv).

Saabunud asjadest moodustasid suurima alamliigi justiitshaldusasjad (17,1%). Arvestades 1. jaanuaril 2008 rakenduvat seadusemuudatust, mil kinnipeetavate kaebuste menetlemisel saab kohustuslikuks kohtueelne menetlus, võib eeldada selle alamliigi osakaalu tuntavat vähenemist. Järgnesid omandireformiasjad (11,3%), sotsiaalõigusasjad (9,9%) ning seejärel suhteliselt võrdse osakaaluga (ca 8,1%) rahvastiku-, maksuõigus- ning ehitus- ja planeerimisasjad. Kahe halduskohtu vahel on asjade alamliigid suhteliselt sarnaselt jaotunud, vaid sotsiaalõigusasjades on märgatav vahe – Tallinnas on neid 7,5%, Tartus 14,6%.

Lahendamata asjade hulgas oli ka üks asi, mis on menetluses aastast 1999. Enne 2005. a kohtusse saabunud asju on halduskohtutes menetluses 80, neist 72 Tallinna Halduskohtus.

1.5.2. Kohtute omavaheline võrdlus

Võrreldes omavahel kaht halduskohtu, on Tallinna Halduskohtusse saabuvate asjade arv ühe reaalselt ametis olnud halduskohtuniku kohta mõnevõrra suurem kui Tartu Halduskohtusse saabunud asjade arv – 107 vs. 93,2. Samas, kui Tallinna Halduskohtus oleksid kõik koosseisulise kohad olnud täidetud, oleks saabunud asjade arv olnud 95 asja ühe kohtuniku kohta ehk peaaegu võrdne Tartu Halduskohtu tulemusega. Lahendatud asjade arvus on kahe kohtu vahel erinevus suurem – kui Tallinna halduskohtunikud lahendasid aastaga keskmiselt 109,6 haldusasja, siis Tartu halduskohtunikud 87,3 haldusasja.

Ka varasematel aastatel on Tallinna Halduskohtu jõud-

lus olnud suurem, kuid 2006. a ühe kohtuniku kohta lahendatud asjade arv Tartu Halduskohtus on viimaste aastate väikseim. See on ka põhjuseks, miks lahendamata asjade arv aasta lõpus suurenes 14% võrra 198 asjani, samal ajal kui Tallinna Halduskohtu lahendamata asjade arv vähenes 29%. Kui Tallinna HK jätkab samas tempos lahendamata asjade arvu vähendamist (veidi üle 200 asja võrra aastas), siis 2007. a lõpuks peaks lahendamata asjade arv ühe koosseisulise kohtuniku kohta olema peaaegu võrdne Tartu Halduskohtu näitajaga, mis on kahtlemata väga oluline saavutus. Aastaid on Tallinna Halduskohtusse kaebuse esitanud isikud pidanud leppima oluliselt kauem kestva õigusemõistmisteenusena halduskohtumenetluses (tulenevalt kohtu suurest koormusest). Jääkide ühtlustamine kahe kohtu vahel annab alust eeldada, et ühtlustuvad ka menetlusajad.

2. Ringkonnakohtute töö

2.1. Üldülevaade

Ringkonnakohtutesse saabus 2006. aastal 1778 kriminaal-asja, 2212 tsiviilasja, 959 haldusasja ja 169 väärtetasja. Kõiki asjaliike saabus mõnevõrra vähem kui aasta varem, suurim oli erinevus väärtetasjades (288 vs. 169), teistes liikides jäi vähenemine 10% piiridesse. Oluline on ka märkida, et saabunud haldusasjade arv on alates 2004. aastast vähenenud 30%, mis on kooskõlas ka esimesse astmesse saabunud asjade arvu vähenemisega. Saabunud kriminaal-asjadest olid 35% apellatsioonkaebused, tsiviilasjadest oli apellatsioonkaebusi 56%, haldusasjadest 64% ja väärtetasjadest 46%.

Tänu saabunud asjade arvu vähenemisele ja sellele, et haldusasju lahendati rohkem, kui saabus, on ringkonnakohtus lahendamata haldusasjade arv vähenenud võrreldes 2004. aastaga ligi 50% 308 haldusasjani. Eriti tuntuvalt on vähenenud Tallinna Ringkonnakohtu haldusasjade jääk. Teistes asjaliikides on lahendamata asjade arv jäänud praktiliselt samaks, st lahendati peaaegu sama palju asju, kui saabus.

Kui võrrelda esimese astme lahendite arvu ja ringkonnakohtutesse saabunud apellatsioonkaebuste arvu suhet,³ siis esimese astme tsiviilasjade lõpplahenditest⁴ kaevati edasi 3,8%. Kõigist esimese astme kriminaal-asjade lõpplahenditest kaevati edasi 6,7%, kuid kui arvestada ainult esimese astme üldmenetluses tehtud lahendeid, siis oli lõpplahendite edasikaebe protsent kriminaal-asjades tervelt 80,6%. Esimese astme haldusasjade lõpplahenditest kaevati edasi 24,4%.

2.2. Kohtute omavaheline võrdlus

Võrreldes ringkonnakohtute koormusi kriminaal-asjades, on näha, et arvestades kriminaal-asjade lahendamise tegelevate kohtunike arvu (st kolleegiumide suurust) on selgelt koormatuim Tallinna Ringkonnakohtu, kuhu saabus 134,9 kriminaal-asja ühe kriminaalkohtuniku kohta, järgne-

³ Kuigi kõik 2006. a ringkonnakohtutesse saabunud asjad ei ole saanud esimese astme lahendit 2006. a jooksul, on võrdluse aluseks võetud jooksev aasta, kuna esimese astme lahendite arvus ei ole erinevate kohtuasja liikide lõikes toimunud suuri kõikumisi.

⁴ Ilma maksekäsu kiirmenetluses lahendatud asjadeta.

vad Tartu Ringkonnakohus (85,9) ja Viru Ringkonnakohus (85,3).⁵ Tallinna Ringkonnakohtus ka lahendatakse enim asju ühe kriminaalkohtuniku kohta, kuid see on samal ajal ainus ringkonnakohus, kus lahendati 2006. aastal vähem asju, kui kohtusse saabus. Tartu Ringkonnakohtus lahendati sisuliselt sama palju asju, kui saabus, ja Viru Ringkonnakohtus ka mõnevõrra rohkem. Analüüsidest aasta jooksul lahendatud asjade arvu ja aasta lõpus lahendamata asjade arvu, on näha, et kõigi kohtute puhul jäi lahendamata vähem kui 10% aastast lahendatud asjadest. Seega on lahendamata asjade arv kõigis kohtutes minimaalne.

Ka tsiviilasjades on selgelt koormatuim Tallinna Ringkonnakohus, kuhu saabus 135,8 tsiviilkohtuniku kohta, Tartu Ringkonnakohtusse saabus 107 tsiviilkohtuniku kohta, Tartu Ringkonnakohtusse saabus 107 tsiviilkohtuniku kohta ja Viru Ringkonnakohtusse 65,7 tsiviilkohtuniku kohta ja Viru Ringkonnakohtusse 65,7 tsiviilkohtuniku kohta. Lahendatud asjade arvu poolest on seis sarnane – enim lahendatakse Tallinnas, järgnevad suurte vahedega Tartu ja Viru. Kusjuures äärmiselt keeruline on selgitada Viru Ringkonnakohtu väikest tööjõudlust tsiviilkohtunike lahendamisel – vaid 62,5 asja võrrelduna Tallinna Ringkonnakohtu 121,5 asjaga (st vahe on ligi kahekordne). Märkimisväärseks teeb mainitud tulemuse see, et samal ajal jäi Viru Ringkonnakohtul lahendamata aasta lõpu seisuga 160 asja (st 40 asja kriminaalkohtuniku kohta). Kui teiste ringkonnakohtute puhul moodustab aasta lõpus lahendamata jäänud asjade arv 24–27% aasta jooksul lahendatud asjade arvust, siis Viru Ringkonnakohtus on see lausa 64%.

Ringkonnakohtutesse saabunud väärteoasjade arv on võrreldes teiste kohtuasjaliikidega suhteliselt väike. Ka siin on ühe kriminaalkolleegiumi kohtuniku⁷ kohta suurima koormusega Tallinna Ringkonnakohus (16,4), järgnevad Viru (6,3) ja Tartu ringkonnakohtud (3,3). Väärteoasju on 2006. a lahendatud sellise efektiivsusega, et lahendamata jäi aasta lõpuks neid kokku vaid 7, kusjuures Viru Ringkonnakohtus mitte ühtki.

Haldusasju lahendatakse vaid Tallinna ja Tartu ringkonnakohtutes ning siin on Tartu RKK ühe halduskollee-

giumi kohtuniku kohta saabunud asjade arv suurem kui Tallinna RKK halduskolleegiumis (106,3 vs. 80). Mõlemad kohtud on lahendanud rohkem asju, kui saabus (vastavalt 108 ja 94), mistõttu on vähenenud lahendamata asjade arv perioodi lõpus. Kui Tallinna Ringkonnakohtus moodustas lahendamata asjade arv 35% aasta jooksul lahendatud asjade arvust, siis Tartu Ringkonnakohtus vaid 15%.

Ringkonnakohtute koormusstatistikat kokku võttes on koormatuim kohus Tallinna Ringkonnakohus, järgneb Tartu Ringkonnakohus ning väikseima koormusega on Viru Ringkonnakohus. Samas on ka Tallinna RKK aasta lõpus lahendamata asjade arv suhteliselt väike ning ei anna põhjust kõnelda kohtute ülekoormusest.

5 Kusjuures Tallinna Ringkonnakohtu üks kriminaalkolleegiumi kohtunikukoht oli ligi pool aastat vakantne, sest Priit Pikamäe asus tööle Riigikohtusse.

6 Ka siin tuleb täiendada märkusega, et Tallinna Ringkonnakohtus oli üle poole aasta üks kohtunikukoht vakantne, kuna Jaan Kartau siirdus pensionile ja Valdo Lips lahkus ametist (Urmas Reinola asus tööle teisel poolaastal).

7 Väärteoasju lahendavad ringkonnakohtutes kriminaalkohtunikud.

MARGUS SARAPUU
Justiitsministeeriumi asekanstler

PIRET RAADOM
Riigikohtu personalijuht

Kohtute 2005.–2007. aasta eelarved

Kohtute haldamise nõukoja 19. mai 2006. a istungil toimunud 2007. aasta eelarve arutelul küsis Riigikohtu kohtunik Lea Laarmaa: «*Palgatõus on ilusti planeeritud. Kas on ka reaalne võimalus selliseid palku saavutada? Kas on reaalne, et saame juurde 35 miljonit krooni?*»

Tagantjärele võib öelda, et Justiitsministeeriumil õnnestus tõepoolest riigieelarve menetluse käigus enda taotlused edukalt kaitsta – eelarve kasvas tervikuna 337 155 769 kroonilt 2006. aastal 406 881 636 kroonini 2007. aastal. Rõõm on tõdeda, et Riigikohus on eelarve menetlemisel olnud samuti edukas ning võrreldes 2005. aastaga on kõigi kohtute eelarved kokku kasvanud kolmandiku võrra ehk 33,6%.

Teises tabelis on näha eelarve menetluse käigus 2006. a esimesel poolel esitatud taotlused ning aasta lõpus eelarve läbirääkimiste järel saavutatud pearahad. Niisugused tulemused olid võimalikud tänu sellele, et võrreldes eelmise aasta ametnike palgafondi kasvuga oli 2007. aasta palgafondi kasv ca 3,5 korda suurem. Nagu näha, siis tavaliselt saavutati 100% soovitusi ning mõnedel juhtudel isegi rohkem. Natuke vähem said registrisekretärid, tõlgid, arhi-

vaarid, istungisekretärid ja kohtusekretärid (94%) ning kriminaalhooldajad (95%). Rohkem said registreeritud tehnilised sekretärid (104%), vanemkonsultandid (107%) ja kohtunikandidaadid (120%).

Lisaks palgatõusule suurendati õigusemõistmise poole peale ametnike arvu 13 konsultandikoha võrra ja maksekäsubüroode koosseisusid 6 ametniku võrra ning kriminaalhooldusametnike arvu 16 võrra. Samuti on oluline ära märkida, et karjäärisüsteemi arendamise tõttu suurenes oluliselt vanemametnike arv. Kui 2006. a oli kohtutes sekretäride tasemel 14 vanemametnikku, siis 2007. a-st saab neid olema 47, mis eelarve mõistes tähendab seda, et 33 ametniku pearaha tõuseb algselt planeeritud 8000 asemel 10 000 krooni peale. Suurenes ka vanemkonsultantide arv 10-lt 20-le, mis sarnaselt sekretäridega tähendab, et nende osas kasvab pearaha 3000 võrra rohkem.

Üldiselt iseloomustab palkade ja pearaha kasvu õigusemõistmise poole pealt tabel nr 3. 2007. aasta numbrite puhul tuleks arvestada, et praegu on kohtunike palk prognoosina kirjas, kuna keskmine palk selgub alles veebruaris. Nagu näha, siis hoolimata suurtest numbritest ületab amet-

	2005	2006	2005 vs. 2006	2007	2005 vs. 2007
I ja II aste	305 806 000	337 155 769	10,25%	406 881 636	33,1%
Riigikohus	37 425 827	38 473 395	2,80%	51 728 325	38,2%
Aasta kokku	343 231 827	375 629 164	9,44%	458 609 961	33,6%

Tabel 1. Kohtute eelarved 2005–2007.

Ametikoht	Pearaha 2005	Pearaha 2006	Taotlus mais 2006	Pearaha 2007	2007 unistuste täitumise %
Kantseleijuhatajad 1	6000	9000	10000	10000	100,00%
Kantseleijuhatajad 2	8400	10000	12000	12000	100,00%
Vanemtölgid	5500	8500	10000	10000	100,00%
Vanemarhivaarid	5200	8500	10000	10000	100,00%
Vanemkonsultant	11000	11000	15000	16000	106,67%
Konsultant	10000	10000	13000	13000	100,00%
Kohtunikukandidaat		13000	15000	18000	120,00%
Istungisekretärid	5000	6000	8000	7500	93,75%
Kohtusekretär	5000	6000	8000	7500	93,75%
Vanemistungisekretär	5900	8500	10000	10000	100,00%
Tölk	5000	6000	8000	7500	93,75%
Arhivaar	4700	6000	8000	7500	93,75%
Krh osakonna juhataja	12000	15000	18000	18000	100,00%
Krh talituse juhataja	7300	10000	12000	12000	100,00%
Vanemkriminaalhooldaja	7200	8500	10000	10000	100,00%
Kriminaalhooldaja	6550	6970	9000	8500	94,44%
Kohtunikuabi	14000	14000	17000	17000	100,00%
Vanemregistrisekretär	-	8500	10000	10000	100,00%
Registrisekretärid	5300	6000	8000	7500	93,75%
Tehnilised sekretärid	4000	4300	5300	5500	103,77%
Kordnik 1	3500	4500	6000	6000	100,00%
Kordnik 2	4300	7500	10000	10000	100,00%

Tabel 2. Pearahade kasv 2005–2007.

	2005	2006	2007	2005 vs. 2007
Kohtunik I aste	29148	32292	36680	25,84%
Kohtunik II aste	32792	36329	41265	25,84%
Konsultant	10000	10000	13000	30,00%
Istungisekretär	5000	6000	7500	50,00%

Tabel 3. Palkade ja pearahade kasvu võrdlus.

nike pearaha kasv protsendiliselt kohtunike palgakasvu, kuid seda võib siiski normaalseks pidada, arvestades ametnike palkade üldist väiksust. Kindlasti ei tuleks nendest kasvunumbritest teha järeldust, et pearahad kasvavad ametnikel liiga kiiresti – stardipositsioon on liiga erinev. Lisaks tuleb arvestada, et vanemametnike arvu mitmekordistumise tõttu on üsna suur hulk ametnikke, kelle pearaha on tõusnud 70%-100%. Pearaha on kahekordistunud siis nende puhul, kes 2005. aastal ei olnud veel vanemametnikud.

Majanduskuludest moodustab põhilise osa hoonete rendikulu (2006. a 43,4 miljonit, st 63,7%), mis kasvab järgnevatel aastatel jooksul oluliselt Justiitsministeeriumi ja AS RKAS vahel sõlmitud kokkuleppe tõttu renoveerida ja kaasajastada 2008. aasta lõpuks enamik viletsas olukorras kohtuhooneid. Suuruselt teine kasvav kululiik on administreerimiskulu, mis on samuti loomulik, arvestades eelkõige asjade arvu kasvu ja kätetoimetamisnõuete muudatusi tsiviilkohtumenetluses. Lisaks on oluliselt kasvanud posti-

	2005 eelarve	2006 eelarve	Muudatus 2005–2006 (%)	2007 eelarve	Muudatus 2006–2007 (%)
Riigieelarve kulud kokku	38 420 795	45 210 392	+ 17,7%	62 038 325	+ 37,2%
sh tegevusega seotud kulud	37 620 795	38 030 392	+ 1,0%	51 728 325	+ 36,0%
- sihtotstarbeline eraldis Sihtasutusele Eesti Õiguskeskus	7 593 972	4 900 400	- 35,5%	4 300 000	- 12,3%
- tegevuskulud	30 026 823	33 129 992	+ 10,3%	47 428 325	+ 43,2%
sh personalikulud	25 266 855	28 616 955	+ 13,3%	39 712 900	+ 38,8%
sh majandamiskulud	4 492 000	4 292 000	- 4,5%	7 462 000	+ 73,8%

teenuse maksumus. Sellised muutused mõjutavad oluliselt kohtute eelarveid, kuna näiteks postikulu moodustab üle poole (52%) kohtute administreerimiskuludest ja postiteenusele eraldatavad vahendid on kasvanud paari viimase aastaga ca 1,6 korda (2004. aastal kulutasime postile 4,7 miljonit, 2006. aastal juba 7,9 miljonit krooni). Asjade arvu samaks jäädes jätkub kulude kasv ka järgnevatel aastatel.

Riigikohtu 2007. aasta eelarve kogumaht on 62 038 325 krooni, millest 10 310 000 on ettenähtud investeringuteks ning 4 300 000 krooni sihtotstarbelise eraldisena Sihtasutusele Eesti Õiguskeskus kohtunike koolituse korraldamiseks. Märnatavalt suurenesid Riigikohtu eelarves 2007. aastal tegevuskulud, tõustes 47 428 325 kroonini ehk ligikaudu 43% võrreldes 2006. aasta eelarvega.

Tegevuskulud tõusid nii personali- kui ka majandamiskulude lõikes. Sarnaselt varasemate aastatega on personalikulude osas üheks tõusu mõjutajaks kohtunike palgad, kuid 2007. aastal on kulude kasvu juures määrava tähtsusega Riigikohtu ametnike ja abiteenistujate töötasude tõus ning kuue uue ametikoha loomine. Uutest ametikohtadest on seejuures vahetult õigusemõistmisega seotud kolm nõunikukohta, samuti loodi üks täiendav analüütiku koht õigusteabe osakonna koosseisu.

Majanduskuludest on Riigikohtu eelarves suurima mahuga administreerimiskulud ning kulutused kinnistute, hoonete ja ruumide ülalpidamiseks. Kuigi teenuste hindade tõusu tõttu kasvasid kulutused nii administreerimisele kui ka hoonete haldamisele, on hüppeline tõus 2007. aas-

ta majandamiskuludes ennekõike seotud kohtunikonnale suunatud täiskogu ja foorumi, aga ka Eesti Vabariigi põhi-seaduse 15. aastapäevale pühendatud rahvusvahelise konverentsi korraldamisega ning kohtute aastaraamatu väljaandmisega. Samuti on 2007. aastal senisest märnatavalt enam vahendeid koolituskuludeks, sh väliskoolitusteks ja -praktikateks, ja uuringute tegemiseks.

Esmapilgul on 2006. aastaga võrrelduna veidi, kuid 2005. aastaga kõrvutades märnatavalt vähenenud kohtunike koolituseks Sihtasutusele Eesti Õiguskeskus ettenähtud riigieelarveline eraldis. Suured erinevused numbrites on seotud 2006. aastal lõpule jõudnud Phare Twinning abiprojektiga «Euroopa õiguse alase pädevuse arendamine Eesti kohtusüsteemis». Projektiga kaasnesid kursuste korraldamise ja õppematerjalide väljatöötamise kõrval ka arvutiklassi sisustamisele ja videokonverentsi süsteemi rajamisele tehtud ühekordsed, kuid mahukad kulutused, mis mõne aasta eest suurendasid oluliselt ka riigieelarvelise eraldise mahtu.

Võrreldes kohtunike koolituseks ja kohtunike koolituse kompetentsikeskuse tegevuskuludeks eraldatud summasid 2005–2007 ning jättes seejuures kõrvale abiprojektiga seonduvad tegevused, selgub, et eraldis vähenes mõnevõrra 2006. aastal ning tõusis märnatavalt 2007. aastal. Peamisteks eelarvekasvu põhjusteks on suurenenud kulutused haldamisele, mistõttu kallineb ka koolituspäeva maksumus, ning töötasudele – loodud on kaks uut ametikohta ja arvestatud on ka vajadusega tösta kompetentsikeskuse töötajate töötasud.

	2005 eelarve	2006 eelarve	Muudatus 2005–2006 (%)	2007 eelarve	Muudatus 2006–2007 (%)
Sihtotstarbeline eraldis Sihtasutusele Eesti Õiguskeskus	7 593 972	4 900 400	-35,5%	4 300 000	-12,3%
sh kohtunike koolituskuludeks ja SA Eesti Õiguskeskus tegevuskuludeks	3 505 972	3 450 000	- 1,6%	4 300 000	+24,6%

GEA SUUMANN
Analüütik, Riigikohus

Ülevaade kohtuid ühendavatest rahvusvahelistest organisatsioonidest ja Eesti osalusest nendes

Riigikohus esindab Eesti Vabariigi kohtusüsteemi mitmetes rahvusvahelistes organisatsioonides, mis tegelevad erinevate kohtukorralduslike, materiaalõiguslike või menetlusõiguslike küsimustega. Kõik organisatsioonid, kellega Riigikohus koostööd teeb, on koondatud lisaks teatud sisulisele ja õiguslikule suunitlusele ka regionaalset aspekti silmas pidades – nimelt ühendavad need kas Euroopa Nõukogu või Euroopa Liidu liikmesriikide kohtunikke. Organisatsioonide liikmena on Riigikohtul võimalus vahetada teadmisi ja kogemusi vastava valdkonna kõrgelt hinnatud professionaalidega ning anda oma panus organisatsioonide tegevusse.

Rahvusvahelisest suhtlemisest tõuseb kasu kogu Eesti kohtunikonnale. Peamine tulu avaldub selles, et saadud võrdlevõiguslike teadmisi mõne küsimuse erinevatest lahendustest naaberriikides on võimalik rakendada kohtunike igapäevases töös – nii õigusemõistmisel kui ka kohtute haldamisega seotud otsuseid langetades. Näiteid võib siin tuua alates erinevatest kohtulahendite andmebaasidest ja temaatilistest kollokviumidest kuni kohtute üleeuroopalist meelestatust kajastavate soovituseni välja. Samuti saab organisatsioonides tutvustada Eesti kohtusüsteemi ning öelda välja Eesti seisukohad rahvusvahelisel tasandil esile kerivate kohtuid puudutavates küsimustes.

Artiklis antakse lühiülevaade Riigikohtu koostööst rahvusvaheliste kohtunikke koondavate organisatsioonidega ning nendes organisatsioonides viimastel aastatel toimu-

nust. Lähemat teavet välissuhtluse kohta on võimalik saada Riigikohtu kodulehel rubriigis «Rahvusvaheline koostöö» avaldatud lähetuste aruannetest ning järgides sealtoodud edasisi suunavaid viiteid. Täiendavalt võib alati pöörduda asjaomase organisatsiooni kontaktisiku või Riigikohtu esimehe abi kui välissuhtluse üldkoordinaatori poole.

1. Koostöö Euroopa Nõukogu tasandil

1.1. Euroopa Nõukogu Kohtunike Konsultatiivnõukogu (CCJE)

<http://www.coe.int/ccje>

Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (*Le Conseil consultatif de juges européens, Consultative Council of European Judges - CCJE*) on Euroopa Nõukogu liikmesriikide kohtunikest koosnev 2000. aastal loodud sõltumatu nõuandev organ. CCJE on unikaalne selle poolest, et ta on esimene organ rahvusvahelises organisatsioonis, mille kõik liikmed on kohtunikud ja kes esinevad konsultatiivnõukogus mitte liikmesriikide, vaid endi nimel.

Euroopa Nõukogu jaoks on oluline tagada tema liikmesriikide kohtute tõrgeteta ja sõltumatu toimimine. Seetõttu on Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogul täita tähtis roll Euroopa Nõukogu seisukohtade kujundamisel kohtunike sõltumatust ja erapoolest ning kohtute tööd puudutavates küsimustes.

CCJE peamine ülesanne on tagada õigusriigi põhimõt-

te austamine, tõhus inimõiguste kaitse ja Euroopa inimõiguste konventsiooni artikli 6 (õigus sõltumatule ja erapooletule kohtule ning õiglasele õigusemõistmisele mõistliku aja jooksul) rakendumine demokraatlikes riikides.

Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu teeb koostööd Euroopa Nõukogu teiste komiteedega, nt Euroopa õiguslase koostöö komitee (CDCJ), õigusemõistmise efektiivsuse komisjon (CEPEJ), 2006. aastal loodud Euroopa Prokuröride Konsultatiivnõukogu (CCPE) jpt. Vaatlejatena võivad CCJE tööst osa võtta Euroopa kohtunike koolituse võrgustik (EJTN), Vahendusmenetlusega tegelevate kohtunike Euroopa grupeering (GEMME), ühendus "Euroopa kohtunikud demokraatia ja vabaduste nimel" (MEDEL), Euroopa kohtunike ja halduskohtunike ühingud ning Euroopa Nõukogu välistest riikidest Vatikan, USA, Kanada, Jaapan ja Mehhiko.

CCJE võib osutada praktilist abi selleks, et aidata riikidel paremini vastata kohtunike puudutavatele Euroopa standarditele. Samuti soodustatakse kohtute ning kohtunike ühingute vahelisi partnerlussidemeid. CCJE initsiatiivil korraldatakse aktuaalsetel teemadel Euroopa kohtunike konverentse, mis on mõeldud kõikidele kohtunikele, sõltumata spetsialiseerumisest või kohtuastmest.

Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu töö põhiliseks tulemuseks on arvamused. Kuigi arvamused ei oma õiguslikult siduvat jõudu, on need olulised dokumendid, mis on aluseks Euroopa Nõukogu liikmesriikide kohtute töös ja on tekitanud laiematki vastukaja. CCJE arvamused koostatakse liikmetele saadetud teemakohasele küsimustikule laekunud vastuste alusel tehtud analüüsi põhjal. Kõik Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu arvamused on tõlgitud eesti keelde ning kättesaadavad nii Riigikohtu kui ka CCJE koduleheküljel.

CCJE tööd juhib büroo, mis koosneb esimehest, aseesimehest ja kahest liikmest. Alates 2006. aasta jaanuarist on Eesti riigikohtunik *dr. iur.* Julia Laffranque CCJE aseesimees.

CCJE on vastu võtnud 9 arvamust.

1. Arvamus kohtunike sõltumatust puudutavate standardite kohta (2001).
2. Arvamus kohtute rahastamise ja haldamise kohta viitega kohtuvõimu tõhususele ja Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklile 6 (2001).
3. Arvamus kohtunike ametialast käitumist, eeskätt eetikat, sobimatut käitumist ja erapooletust puudutavate põhimõtete ja reeglite kohta (2002).

4. Arvamus kohtunike koolitusest ja täiendõppest siseriiklikul ja Euroopa tasandil (2003).
5. Arvamus Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtunike ametisse nimetamise õiguse ja praktika kohta (2003).
6. Arvamus mõistliku aja jooksul õiglase kohtupidamise ja kohtuniku rolli kohta kohtumenetluses, arvestades alternatiivseid vaidluste lahendamise meetodeid (2004).
7. Arvamus õigusemõistmise ja avalikkuse suhete kohta (2005).
8. Arvamus kohtunike rollist seaduslikkuse ja inimõiguste kaitsel terrorismi kontekstis (2006).
9. Arvamus kohtunike rollist rahvusvahelise ja Euroopa õiguse tõhusa kohaldamise tagamisel (2006).

CCJE 2006. a tegemistest

1. CCJE võttis vastu arvamused 8 ja 9 kohtunike rollist seaduslikkuse ja inimõiguste kaitsel terrorismi kontekstis ning vastavalt kohtunike rollist rahvusvahelise ja Euroopa õiguse tõhusa kohaldamise tagamisel.
2. CCJE võttis vastu Euroopa Nõukogu Ministrite Komiteele suunatud aruande vajalikest meetmetest CCJE arvamustega senisest veelgi tõhusamaks arvestamiseks liikmesriikides. Dokumendi kohaselt tuleks kindlustada, et CCJE tegevused ja arvamused oleks üldkättesaadavad trükitud kujul ja elektrooniliselt kohalikus keeles; kutsuda üles liikmesriike kasutama CCJE arvamusi siseriiklikes kohtuid puudutavates debattides; aidata kaasa Euroopa kohtunike konverentsi korraldamisele; volitada CCJE-d pakkuma liikmesriikidele praktilist abi Euroopa Nõukogu kohtuid puudutava regulatsiooni kohaldamisel, lubades luua suhteid siseriiklike kohtuorganitega; anda CCJE-le vahendeid ülesannete täitmiseks, nt kohtute partnerluse korraldamiseks; võimaldada siseriiklikel kohtuorganitel küsida arvamust CCJE-lt kohtunike puudutavates küsimustes; toetada CCJE algatusi arendada koostöösuhteid Euroopa Nõukogusse mittekuuluvate riikide ning rahvusvaheliste organisatsioonidega.
3. CCJE kiitis heaks uue põhikirja, millega mh muudeti CCJE juhtimisorganeid, luues CCJE büroo, kuhu kuuluvad CCJE esimees, aseesimees ja veel kaks CCJE liiget. Büroo vastutab CCJE administratiivsete küsimuste eest. CCJE sisulist tööd arvamuste väljatöötamisel

koordineerib endiselt CCJE töörühm. CCJE büroo ja töörühm teevad tihedat koostööd ja büroo liikmed võtavad samal ajal osa ka töörühma tööst.

4. CCJE arutas erinevate liikmesriikide taotlusel nende kohtusüsteeme puudutavaid probleeme, nt Sloveenia kohtunike palka vähendavat seadusemuudatust. Rumeenia kohtunike staatust puudutavate ja kohtunike sõltumatust ohustavate seadusemuudatuste käsitlemiseks võttis CCJE vastu deklaratsiooni, kus meenutatakse, et printsipiis peaks kohtunik olema täielikult vaba vastutusest otseselt tema vastu esitatud nõuete suhtes, mis seonduvad tema töökohustuste heauskse täitmisega. Kohtuvigadega, olgu need siis seotud jurisdiktsiooni või menetlusega, asjassepuutuva seaduse seadastamise ja kohaldamisega või tõendite hindamisega, tuleks tegelda edasikaabe korras; muude eksimuste korral, mida sel moel heastada ei saa (sealhulgas ülemäärane viivitus), peaks maksimaalse abinõuna olema lubatud rahulolematu kaebaja nõue riigi vastu. Ei ole õige panna kohtunikku oma ametikohustuste täitmisega seoses isiklikult vastutama, ka mitte riigile hüvitise tagasi maksmise vormis, välja arvatud siis, kui tegemist on tahtliku rikkumisega.

Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu 2007. aasta peamisteks tegevusteks on kolmanda Euroopa kohtunike konverentsi korraldamine Roomas teemal «Millist kohtute haldamise nõukoda vajame?» ja samasisulise arvamuse koostamine.

1.2. Euroopa Nõukogu õigusemõistmise efektiivsuse komisjon (CEPEJ)

<http://www.coe.int/cepej>

Euroopa Nõukogu Ministrite Nõukogu 18. septembri 2002. a resolutsiooniga nr RES(2002)12 loodi õigusemõistmise efektiivsuse komisjon (*European Commission for the efficiency of justice - CEPEJ*), mis koosneb liikmesriikide valitsuse poolt nimetatud esindajatest. CEPEJ-i tegevuse eesmärkidena on sätestatud:

- a) liikmesriikide õigusemõistmise toimimise parandamine, tagamaks kodanike õiguste efektiivne kaitse;
- b) Euroopa Nõukogu õiglast ja efektiivset õigusemõistmist tagavate rahvusvaheliste õiguslike dokumentide parem rakendamine.

CEPEJ-i olulisemad tegevused ja tulemused

1. *Euroopa kohtusüsteemide statistika raportid 2002. ja 2004. aasta kohta*

Tegemist on kõige olulisema ja mahukama tegevusega, kus peamisteks raskusteks on:

- a) liikmesriikide erinevad õigussüsteemid, mis teeb võrdlemise keeruliseks;
- b) liikmesriikide statistika kvaliteedi väga erinev tase, mistõttu raport veel ei anna tervikpilti ning kannatab ka raporti usaldusväärsus.

Teema keerukust ja mahukust demonstreerib ka fakt, et 2004. aasta statistika raporti kinnitas Euroopa Nõukogu Ministrite Nõukogu alles 27. septembri 2006. a istungil. Järgmine raport koostatakse 2006. aasta kohta, mis sama tempoga jätkates saab kaaned ümber järgmise aasta sügiseks. Kuna paljudele riikidele, kellel ei ole raskusi operatiivsemalt statistikat koguda, ei ole selline liikumise tempo rahuldav, siis kaalutakse võimalust alustada vabatahtlikkuse alusel aastastatistika kogumist, kuid seda siis vaid põhianndmete osas väiksemas mahus. Eesti kavatseb selle initsiatiiviga liituda.

2. *Soovitused, tagamaks õigusemõistmine optimaalse ja ettenähtava aja jooksul*

Selle raames on koostatud ja kinnitatud rahvusvahelistest kogemustest sõelutud meetmete kogum «Kohtusüsteemide uus eesmärk: iga kohtuasja menetlemine optimaalse ja ettenähtava aja jooksul». See meetmete kogum on eesti-keelsena kättesaadav ka Riigikohtu kodulehel. Lisaks on vastu võetud ka kontrollindikaatorid menetluste pikkuse hindamiseks.

3. *Pilootkohtute võrgustiku loomine*

Võrgustiku eesmärgiks on erinevate riikide kohtusüsteemide heade praktikate levitamine. CEPEJ-i egiidi all toimus 2006. aasta aprillis Rumeenias ka pilootkohtute konverents. Eestist osales võrgustiku algaastatel võrgustiku töös Tallinna linnakohus, kuid see tegevus jäi soiku. Seega on hetkel Eesti-poolse osaleja koht vaba.

4. *Euroopa tsiviilõiguse päeva tähistamine (European Day of Civil Justice)*

Euroopa Nõukogu ja Euroopa Komisjon on algatanud Euroopa tsiviilõiguse päeva tähistamise, mis peaks toimuma iga aasta 25. oktoobril. Euroopa tsiviilõiguse päeva mär-

kimise ja tähistamise peamiseks põhjuseks on tõsiasi, et õigusemõistmist seostatakse paljuski kriminaalõigusega ja kriminaalmenetlusega, kuna meedia ja poliitiku huvi seondub enamasti võitlusega kuritegevuse vastu ning seetõttu jäävad kohtute tsiviilõiguslikud saavutused ebaõiglaselt tahaplaanile. Samas tasub rõhutada, et see ei tähenda, et tähistamise käigus toimuvad üritused peavad ilmtin-gimata olema tsiviilõigusliku loomuga. Soovi korral võib teha ka teisi menetlusliike tutvustavaid üritusi. Lihtsalt alg-ne idee on tasakaalustada ühiskonnas kohtute kriminaalõi-guslikku kuvandit. 2006. aastal korraldasid selle päeva raames kodanikele üritusi Tartu maakohus ja Riigikohus.

5. *Kristallkaalud (The Crystal Scales of Justice Award)*
Euroopa Nõukogu ja Euroopa Komisjon annavad välja auhinda *Crystal Scales of Justice* innovaatiliste tegevuste eest, mis parandavad õigusemõistmise kvaliteeti. 2005. aastal esimest korda korraldatud konkursi võitis Soome Rovaniemi ringkonnakohus tervet piirkonda hõlmava õigusemõistmise kvaliteedijuhimise projektiga. 2006. aastal võitis konkursi Linzi kohus oma teeninduskeskuse ideega, mis ausalt öeldes meenutab meie tavapärasest kantseleide praktikast kodanike teenindamisel.

6. *Erinevad uuringud*
CEPEJ-i egiidi all on tehtud mitmeid uuringuid, millest ta-sub ära märkida Prantsusmaa kohtuniku Françoise Calvezi analüüsi Strasbourgi kohtu praktikast õigusemõistmise koh-ta mõistliku aja jooksul ning ülevaadet Põhjamaade kohtute kogemustest efektiivse õigusemõistmise tagamisel.

1.3. Veneetsia komisjon ehk Euroopa komisjon demokraatia edendamiseks õiguse abil

<http://venice.coe.int>

1990. aastal moodustatud, sõltumatutest ekspertidest koosnev Veneetsia komisjon on Euroopa Nõukogu nõuan-dev organ riigiõiguse valdkonnas. Kui algselt nähti komis-jonis tööriista revolutsiooniliste muutuste ajal põhiseaduste kirjutamise protsessis, siis nüüdseks keskendub komisjo-ni tegevus peamiselt oskusteadmiste vahendamisele põ-hiseaduslikkuse järelevalve alal. Komisjoni eesmärgiks on koostöös konstitutsioonikohtute ja samaväärsete institut-sioonidega aidata edendada Euroopa Nõukogu aluspõ-himõtteid, milleks on demokraatia, inimõiguste kaitse ja õigusriigi põhimõtted. Seetõttu jälgib komisjon jätkuvalt ühiskonda mõjutavaid ja põhiseaduslikes normides väljen-

duvaid muudatusi.

Komisjoni ja kohtute vahelist koostööd juhib põhisea-duslikkuse kohtuliku järelevalve ühendkomisjon, mille se-gakoosseisu kuuluvad komisjoni liikmed ja kohtute nime-tatud kontaktisikud. Eesti-poolne Veneetsia komisjoni liige on Oliver Kask, asendusliige Liina Lust. Riigikohtu nimeta-tud kontaktisikuks on põhiseaduslikkuse järelevalve kollee-giumi nõunik Katrin Saaremäel-Stoilov.

Veneetsia komisjon pakub kohtutele järgmisi toeta-vaid ja abistavaid teenuseid

1. *Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtulahendite doku-mendikeskus*

Veneetsia komisjon koondab ja levitab enam kui 60 riigi konstitutsioonikohtu ja samaväärse organi, samuti Euroo-pa Inimõiguste Kohtu ja Euroopa Ühenduste Kohtu lahendeid. Olulisemate kaasuste inglise- või prantsuskeelsed kok-kuvõtted avaldatakse 3 korda aastas paberkandjal ilmuvas kogumikus «*Bulletin on Constitutional Case Law*» ning Interne-tis ja CD-ROMil andmebaasis *CODICES* (<http://codices.coe.int>). Viimatinimetatu sisaldab ka lahendite täistekste. Kogumi-ku ja andmebaasi põhieesmärk on edendada kohtute in-fovahetust, võimaldades lugejal saada ajakohast ülevaadet osalevate kohtute tähtsamatest põhiseaduslikkuse järele-valve otsustest. Sel viisil toetatakse ühise riigiõigusliku pä-randi tundmist Euroopas ja mujal maailmas. Lahendeid saadavad bülletäänile komisjoni kontaktisikud.

Lisaks bülletääni regulaarsetele numbritele ilmub see-ria eribülletääne, mis sisaldavad spetsiaalsete valdkondade teedrajavaid otsuseid (tavaliselt koostatakse see Euroopa Konstitutsioonikohtute Konverentsi taotlusel), kohtute kir-jeldusi ja põhimaterjale, näiteks kohtuid puudutavad välja-võtted põhiseadustest ja seadustest, võimaldades nii erine-vate kohtute otsuseid vaadelda nende kontekstis.

2006. aastal ei teinud Riigikohus just palju põhjapa-nevaid lahendeid põhiseaduslikkuse järelevalves; põhi-osa moodustasid fakti tuvastamise valimiskaebused, mil-lest kokkuvõtteid ei tehtud. Veneetsia komisjonile saadeti 6 lahendi kokkuvõtted. Tõeliselt innovatiivseks võib 2006. aasta peale pidada muidugi Riigikohtu arvamust eurole ülemineku asjas.

2. *Seminarid koostöös konstitutsioonikohtutega (KoKoSem programm)*

Veneetsia komisjon pakub konstitutsioonikohtutele või-malust organiseerida kohtu jaoks olulistest küsimustes se-

Andmebaas CODICES asub internetis aadressil <http://codices.coe.int/>. CODICES hõlmab eelkõige Euroopa, aga ka teiste maailma riikide konstitutsioonikohtute praktikat, samuti Euroopa Inimõiguste Kohtu ja Euroopa Ühenduste Kohtu praktikat. Andmebaas sisaldab umbes 4000 lahendite kokkuvõtet ning hulgaliselt seadusi ja Euroopa konstitutsioonikohtute tutvustusi.

minare ja konverentse, mida saab osaliselt finantseerida Veneetsia komisjoni eelarvest. Alates 1996. aastast on konverentse ja seminare peetud 17 riigis, sealhulgas Eestis. Seminaride teemad valivad kohtud ning need peegeldavad sageli kohtute ees seisvaid hetkeprobleeme. Seminaridel on käsitletud nii demokraatia põhiprintsiipidega seonduvaid teemasid, nagu inimõiguste kaitse, võimude lahusus või kohtuvõimu sõltumatus, kui ka praktilisi küsimusi, nagu kohtuasjade juhtimine, kohtute eelarve või suhted meediaga. Sageli osalevad kohtute kutsel seminaridel ka teised riigivõimuharud. Seeläbi aitab Veneetsia komisjon kaasa diskussiooni arengule asjaomases riigis, mis omakorda tugedab Euroopa Nõukogu põhiväärtusi.

Riigikohus korraldab 2007. a sügisel Veneetsia komisjoniga koostöös konverentsi teemal *"Poliitilise iseloomuga küsimused põhiseaduslikkuse järelevalves: kust läheb piir poliitikasse sekkumise ja tavapärase põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse vahel?"*. Konverentsiga soovitakse ühtlasi tähistada Eesti Vabariigi põhiseaduse 15. aastapäeva.

3. Veneetsia foorum

Veneetsia foorum kujutab endast meilipõhist võrgustikku, mille raames on osalevatel kohtutel võimalik koguda

andmeid teiste kohtute praktika kohta mingis spetsiifilises küsimuses, kui see on vajalik konkreetse kohtuasja lahendamiseks. Konfidentsiaalsel interaktiivsel foorumil saab avameelselt arutada mis tahes kohtute tegevusega seonduvaid probleeme.

4. 'Amicus curiae' arvamused

Konstitutsioonikohtu või samaväärse organi taotlusel annab Veneetsia komisjon *amicus curiae* arvamusi kohtutes lahendada olevate asjadega seonduvate võrdleva või rahvusvahelise õiguse aspektide kohta. Oma arvamuses ei anna komisjon vastust vaidlustatud siseriikliku õigusakti põhiseaduslikkuse küsimusele, vaid piirdub võrdleva ja rahvusvahelise õiguse küsimustega.

5. Otsene toetus konstitutsioonikohtutele

Veneetsia komisjon saab konstitutsioonikohtutele, kes on sattunud teiste võimuharude surve alla või kelle otsuseid ei täideta, avaldada toetust, korraldades vaidlusalust küsimust puudutavaid rahvusvahelisi seminare või avaldades avalikult arvamust. Kahel juhtumil on komisjonil õnnestunud kaitsta konstitutsioonikohtuid, mida ähvardas laialisaatmine.

Ka bülletään ja andmebaas CODICES toetavad koh-

2006. aasta septembris toimus Leedus Euroopa Konstitutsioonikohtute Konverentsi XIV suurkogu ettevalmistav kohtumine, millest võtsid osa Riigikohtust Märt Rask ja Gea Suumann. Kohtumise raames valiti järgmise kongressi teemaks «Seadusandja tegematajätmistest tõusetunud probleemid põhiseaduslikkuse järelevalves» («Problems of Legislative Omission in Constitutional Jurisprudence»). Kongressi ajaks määrati 2.–7. juuni 2008.

tuid teiste võimuharude tasakaalustamisel. Poliitilistes küsimustes tehtud otsustes on viidetal teiste riikide kohtute sarnastele otsustele suurem kaal ning see võib olla üheks võimaluseks kriitikat tõrjuda.

1.4. Euroopa Konstitutsioonikohtute Konverents

<http://www.lrkt.lt/conference.html>

varasemad materjalid <http://www.confcoconsteu.org/>
Euroopa Konstitutsioonikohtute Konverents (*Conference of European Constitutional Courts*) asutati 1972. a Dubrovnikis (Jugoslaavia) Saksamaa, Austria ja Itaalia konstitutsioonikohtute poolt ning praeguseks ühendab see 39 konstitutsioonikohtut või samaväärset institutsiooni Euroopas. Riigikohus on Konverentsi täisliige alates 2003. aastast.

Konverents põhineb Euroopa konstitutsioonikohtute ja sarnaste institutsioonide esimeeste ühisel tahteavaldusel. Konverents ei tekita endast väljapoole õiguslikult siduvat toimet.

1. Kollokviumide korraldamine

Euroopa Konstitutsioonikohtute Konverents on eelkõige ametialane ühendus ning selle tegevuse põhirõhk on suunatud regulaarsete kollokviumide korraldamisele, võimal-

damaks konstitutsioonilise praktika ja jurisprudentsi alaste kogemuste jagamist ning regulaarsete kontaktide hoidmist konstitutsioonikohtute ja samaväärsete institutsioonide vahel. Reeglina peetakse kollokviumi iga kolme aasta tagant. Eelnevalt valitakse ühisel nõupidamisel kollokviumi teema, täpsustatakse nõudmised küsimustiku väljatöötamisele ja ettekannete tegemisele ning määratakse põhiettekandjad.

Ühenduse asustamisest saadik on peetud ühtekokku 13 kollokviumit.

Viimati, 2005. a peetud kollokviumil arutleti konstitutsioonikohtute praktikas inimõiguste piiramise kriteeriumide teemal. Räägiti inimõiguste ja nende piirangute asendist riigi õigussüsteemis, piirangute kehtestamise alustest ja põhimõtetest (nt proportsionaalsus), samuti rahvusvahelise ja riigiülese inimõigustealase õiguse ja kohtupraktika kohaldamisest ja mõjust siseriiklikule õigusele ning konstitutsioonikohtute rollist inimõiguste kaitsel.

2008. a kollokviumi tarbeks on koostamisel küsimustik seadusandliku tegematajätmise probleemide lahendamiseks konstitutsioonikohtute praktikas.

2. Konstitutsioonilise kohtupraktika toetamine

Konverentsi kaudu saavad liikmeskohtud vahetada tea-

vet konstitutsioonilise kohtupraktika ja töömeetodite kohta ning avaldada arvamusi avaliku õiguse ja konstitutsioonilise jurisdiktsiooni küsimustes. Konverents võib statuudi järgi võtta kasutusele meetmeid, suurendamaks konstitutsioonikohtute sõltumatust kui olulist tegurit demokraatia ja õigusriigi tagamisel ja elluviimisel, pidades eeskätt silmas inimõiguste kaitse kindlustamist. Konverents teeb koostööd maailma teiste regioonide konstitutsiooniliste institutsioonidega ja muude rahvusvaheliste organisatsioonide ja institutsioonidega.

3. *Organisatsioonilised arengud*

Konverentsi eesistujamaa Leedu Vabariigi Konstitutsioonikohus esitas Konverentsi 2006. a kohtumisele rea põhjapanevaid ettepanekuid Konverentsi statuudi muutmiseks eesmärgiga suurendada Konverentsi rolli ja võimalusi Konverentsi liikmeks olevate kohtute abistamisel.

Ettepanekutes pakuti välja konkreetsemad meetmed konstitutsioonikohtu sõltumatusesse või tegevusse sekkumisega seotud probleemide korral või juhul, kui konstitutsioonilist jurisdiktsiooni teostava institutsiooni tegevust muul moel takistatakse. Selleks nähti ette, et kui Konverentsi organ «sedastab probleemi olemasolu, võtab ta tarvitusele asjakohaseid meetmeid, milleks võivad olla asja edasine uurimine, asjaomasesse riiki delegatsiooni saatmine, liikme ja asjassepuutuvate asutuste ning rahvusvaheliste organisatsioonide teavitamine, probleemiküsimuses avaliku avalduse tegemine või mitme nimetatud meetme tarvitusele võtmine või muude meetmete rakendamine vastavalt sellele, mida vajalikuks peetakse».

Lisaks tehti ettepanekuid Konverentsi organisatsioonilise ülesehituse parandamiseks, et kindlustada selle tõhusam juhtimine. Pakuti veel välja võimalus riiklikel ja rahvusvahelistel organisatsioonidel ja institutsioonidel (pidades silmas eeskätt Veneetsia komisjoni) saada koostöökokkuleppe alusel Konverentsi eristaatusega osalejaks, et luua eeltingimused nendega pikaajaliste ja määratletud partnerlussuhete loomiseks.

Kuigi põhimõtteliselt olid Konverentsi liikmed nõus, et kehtiv statuut on jäik ja vajab muutusi, siis konkreetset ettepanekud leiti olevat liiga kaugeleulatuvad ning poliitilise iseloomuga. Arvati, et ühendus ei saa võtta endale sellist pädevust. Samuti leiti, et tegevuse rahastamisega võivad kaasneda probleemid. Seega 2006. a kohtumisel jäid Konverentsi statuudi muudatuse ettepanekud heakskiiduta ja ühenduse aluspõhimõtted endiseks. Samas mõttevahe-

tus erinevate esitatud ettepanekute üle jätkub ning Euroopa Konstitutsioonikohtute Konverentsi ilme muutumine tulevikus ei ole välistatud.

2. Koostöö Euroopa Liidu tasandil

2.1. Euroopa Liidu Riiginõukogude ja Kõrgemate Halduskohtute Ühendus <http://www.juradmin.eu>

Nimetatud organisatsioon sai alguse kuue Euroopa Majandusühenduse liikmesriigi riiginõukogude ja kõrgemate halduskohtute juhtide ideest korraldada regulaarseid ühis-kollokviume halduskohtuid puudutaval teemadel. Esimene kollokvium peeti 1968. a ning nüüdseks ongi iga 2 aasta tagant toimunud ühtekokku 20 kollokviumi. Euroopa Ühenduste laienemisel on ka uute liikmesriikide kõrgemad halduskohtud kutsutud kollokviumidel osalema. 1998. a otsustati organisatsioonile anda alaline vorm.

Praegu ühendab ühendus kõiki Euroopa Liidu liikmesriikide riiginõukogusid ja kõrgemaid halduskohtuid. Organisatsiooni arengut puudutavaid küsimusi ja võimalusi selle tõhusamaks muutmiseks nii liikmetele endile kui ka avalikkuse jaoks käsitletakse igal aastal ühenduse üldkogul. Riigikohus sai ühenduse vaatlejaliikmeks 16. juunil 2003. a. Täisliikme staatuse omandas Riigikohus automaatselt Eesti ühinemisel Euroopa Liiduga, st 1. mail 2004. a. Järgnevalt pisut lähemalt ühenduse tegemistest.

1. *Kollokviumid*

Aastate jooksul on arutatud väga erinevatel teemadel alates halduskohtumenetluse üksikküsimustest ja halduskohtu pädevusest (nt tõendid, ärakuulamisõigus, esialgne õiguskaitse, populaarkaebused, menetlemine mõistliku aja jooksul) ning lõpetades EMÜ piirkonnas avaliku halduse regulatsiooni ühisjoontega ning EL direktiivide siseriiklikku seadusandlusesse ülevõtmisega seotud probleemidega. Ühenduse kodulehel on avaldatud kõigi 20 kollokviumi materjalid – küsimustikud, liikmete vastused ja üldraportid (kokku üle 12 000 lk teksti).

Riigikohus on võtnud osa kahest viimasest kollokviumist. 2004. a kollokvium Haagis käsitles Euroopa õiguse kvaliteedi, tõlgendamise ja rakendamise küsimust. Arutleti Euroopa õiguse kodifitseerimise, lihtsustamise, mõjude analüüsi, liikmesriikide kohtute poolt Euroopa õiguse tõlgendamise, Euroopa Kohtult eelotsuse küsimise ja liikmesriikide kohtute vastutuse üle.

2006. aasta mais osales riigikohtunik Julia Laffranque Saksamaal Euroopa Liidu Riiginõukogude ja Kõrgeimate Halduskohtute Ühenduse 20. kollokviumil. Ühenduse kollokviumid leiavad aset iga kahe aasta tagant. Korraldajaks olnud Saksamaa andis ürituse lõpus eesistumise üle Poolale. Kollokviumil oli arutlusel keskkonnaõiguse ja ehitusõiguse alane kaasus.

2006. a Leipzgis peetud kollokvium oli pühendatud keskkonna- ja planeerimisõiguse alase kaasuse lahendamisele. Kaasuse kohaselt planeeriti kiirtee ehitamist läbi olemasoleva ja planeeritava elamurajooni, Natuura 2000 looduskaitseala ning põllumajandusliku maa. Kiirtee ehitamist olid vaidlustanud elamurajooni elanikud, üks kiirteelust maad läbiva kohaliku omavalitsuse üksus, siseriiklik keskkonnakaitseasutus, naaberriigi keskkonnaorganisatsioon ning põllumees. Liikmesriikidelt küsiti, kas, kellel neist ja millistel tingimustel on kaebeõigus siseriiklikus kohtus ja kuidas erinevad riigid oleksid kaasuse lahendanud. Kokkuvõttes leiti, et hoolimata Euroopa keskkonnaõiguse mõjust on EL liikmesriigid siiski veel küllalt kaugel sellest, et saavutada teede planeerimise alases õiguses ühtsust. Seetõttu ei ole imeks pandav, et erinevad liikmesriigid said kaasuse lahendamisel erinevaid tulemusi. Eesti oli kaebeõiguse andmisel üks avatumaid riike.

2. Seminarid

Ühendus korraldab väiksemahulisi seminare spetsiifilisel teemadel. Seminarid toimuvad reeglina Euroopa Õiguse Akadeemias (ERA) Trieris Saksamaal. Näiteks on ühendus korraldanud seminare liikmesriikide kohtu-

te õigusteabe osakondadele ühenduse kodulehekülje ja andmebaaside täiendamiseks ja arendamiseks, kollokviumide ettevalmistamiseks, Euroopa halduskohtute ja halduskohtumenetluse erinevate süsteemide võrdlemiseks, konkreetsetes materiaalõiguslikes küsimustes (nt põgenike ja pagulaste õiguste teemal), eraldi neile kohtutele riiginõukogudele, kelle pädevusse kuulub seadusandjale nõu andmine, ning eraldi EL-iga liitunud uute liikmesriikide kohtutele Euroopa Ühenduste Kohtult eelotsuse küsimise teemal. Viimane on koguni olnud nii edukas, et seda on plaanitud korrata igas vastliitunud riigis kogu kohtunikkonnale.

3. Kohtulahendite andmebaasid

Lisaks muudele põhikirjalistele tegevustele haldab ühendus kahte kohtulahendite andmebaasi – DecNat ja JuriFast –, kus on ära toodud liikmesriikide Euroopa Liidu õigust puudutavad kohtulahendid ning Euroopa Kohtu lahendid koos märksõnade, viidete ning inglise- ja prantsuskeelsete kokkuvõtetega. Otsinguvõimalused mõlemast andmebaasist on klassikalised (nt otsuse kuupäeva, teksti, õigusakti, märksõna järgi).

DecNat andmebaasi täidab eelkõige Euroopa Kohus ise ja liikmesriikide roll seisneb pigem asjakohase teabe edastamises. DecNat andmebaas sisaldab umbes 18 000 siseriikliku kohtu lahendit. Andmebaasis esitatakse viited Euroopa õigusele ja Euroopa Kohtu ja siseriikliku kohtu praktikale ning lahendi märksõnad, samuti viited asjakohasele õiguskirjandusele. Võrreldes andmebaasi DecNat muude Euroopa Liidu õigusega seotud kohtulahendite andmebaasidega, on positiivne asjaolu, et juhul kui asjas on otsuse teinud Euroopa Kohus (nt eelotsuste lahendid), on jälgitav terve kohtulahendite kett. Kättesaadav on nii siseriikliku kohtu küsimus Euroopa Kohtule, Euroopa Kohtu lahend kui ka hilisem riigisisese kõrgema kohtu lõplik lahend. Samuti tuuakse ära viited kohaldatavale õigusele.

JuriFast andmebaas loodi 2004. a ning selle kolmeaastase toimumisaja jooksul on sinna sisestatud andmed üle 250 kohtulahendi kohta. JuriFast sisaldab teavet kõrgema halduskohtu pädevusega kohtute Euroopa Liidu õigusega seonduva kohtupraktika kohta. Positiivne JuriFasti puhul on see, et erinevate siseriiklike kohtute Euroopa õiguse alased lahendid on kättesaadavad ühes kohas ning lahenditest on koostatud kokkuvõtted nii inglise kui ka prantsuse keeles. Andmebaasist avaneb juurdepääs ka siseriiklikele kohtulahenditele originaalkeeles. JuriFasti sisestatud andmed edastatakse ka Euroopa Kohtule, mis võimaldab samade lahendite kajastamise DecNatis. Andmebaasi täiendatakse sobilike lahenditega liikmete enda initsiatiivil: iga ühenduse liige saab oma kontaktisiku kaudu andmebaasi sisestada enda riigis tehtud Euroopa Liidu õigusega seonduvaid kõrgemate kohtute lahendeid. Riigikohtu kontaktisikuks on halduskolleegiumi nõunik Sirje Kaljumäe. Hea meel on märkida, et 2006. aastast on andmebaasis avaldatud ka kokkuvõtted Riigikohtu halduskolleegiumi 6 lahendi kohta, mis puudutavad Euroopa Liidu õigust.

4. Foorum

Halduskohtute ühendus haldab Interneti-põhist foorumit, mille eesmärgiks on pakkuda ühenduse liikmetele võimalust arutada kinnises ringis erinevaid küsimusi või probleeme, nt selgitada välja konkreetse kaasuses teiste liikmesriikide kohtupraktika. Foorumiga saab liituda, registreerudes kasutajaks aadressil <http://www.juradmin.eu/forum/>.

5. Kahepoolsed kohtumised ja õppepraktika võimalused

Ühendus korraldab regulaarselt kohtumisi Euroopa Liidu

Euroopa Liidu Riiginõukogude ja Kõrgemate Halduskohtute Ühendus haldab kohtulahendite andmebaase DecNat ja JuriFast. DecNat asub internetis aadressil http://www.juradmin.eu/en/jurisprudence/jurisprudence_en.lasso. JuriFasti aadress on http://www.juradmin.eu/en/jurisprudence/jurifast/jurifast_en.php. Nimetatud andmebaasid sisaldavad liikmesriikide Euroopa Liidu õigust puudutavaid kohtulahendeid ning Euroopa Kohtu lahendeid. DecNat andmebaasi täidab eelkõige Euroopa Kohus, sisaldades umbes 18 000 siseriikliku kohtu lahendit. JuriFast hõlmab teavet umbes 250 kõrgema halduskohtu pädevusega kohtute Euroopa Liidu õigusega seonduva lahendi kohta. Andmebaasi täiendatakse liikmete saadetud lahenditega.

institutsioonide esindajatega. Näiteks viimastel aastatel on kohtunud Euroopa Ühenduste Kohtu presidendiga, Euroopa Komisjoni õigus- ja siseasjade volinikuga, Euroopa Parlamendi kodanike õiguste, justiits- ja siseasjade komisjoni esimehega ning teiste Euroopa Liidu ametnikega.

Praktikavõimalused teiste liikmesmaade kõrgemates kohtutes on suunatud peamiselt uutele liikmetele. Nii on Leedu Kõrgema Halduskohtu kohtunikud ja Eesti Riigikohtu kohtunik viibinud praktilal Saksamaa Föderaalsetes Halduskohtus ning Tšehhi Kõrgema Halduskohtu liikmed käinud õppevisiidil Belgia Riiginõukogus.

6. Trükised

Alates 2002. aastast annab ühendus 2–4 korda aastas välja uudiskirja (*Newsletter*) ühenduses toimunud või käimasolevast ning haldusõiguse aktuaalsetest probleemidest. Periooditi avaldatakse ka ühenduse *Vade mecum*, mis sisaldab üldinformatsiooni ühenduse kohta. Ka kollokviumide üldraportid on avaldatud trükistena inglise ja prantsuse keeles.

2.2. Euroopa Liidu Kõrgemate Üldkohtute Presidentide Võrgustik <http://www.uepcsj.org>

Noorim ühendus, mille loomise tunnistajaks on ka Riigikohus olnud, on Euroopa Liidu Kõrgemate Üldkohtute Presidentide Võrgustik, mis asutati 10. märtsil 2004. a Pariisis. Võrgustiku liikmeteks on Euroopa Liidu liikmesriikide tsiviil- ja kriminaalvaidlusi lahendavate kõrgemate kohtute juhid. Nagu teisedki ühendused pakub ka kõrgemate üldkohtute presidentide võrgustik võimaluse kohtute omavahelise koostöö ja infovahetuse tihendamiseks. Võrgustik võimaldab ka Euroopa Liidu institutsioonidel välja selgitada ülemkohtute arvamusi Euroopas aktuaalsetes küsimustes, lähendades seega Euroopa institutsioone siseriiklikele kohtutele. Võrgustiku juhtimis- ja haldusküsimusi ning projekte, milles võrgustik osaleb, arutatakse iga-aastaselt üldkoosolekul. Ühist huvi pakkuvatel teemadel saavad võrgustiku liikmed arutleda kollokviumidel.

1. Kollokviumi «Kõrgemate üldkohtute suhted täitevvõimuga» tutvustus

Kollokviumil 2006. a Varssavis olid luubi all kõrgemate üldkohtute suhted täitevvõimuga. Täpsemalt analüüsiti, kui suur roll on kõrgemate üldkohtute rahastamisel, kohtunike ametisse nimetamisel ning kohtunike suhtes distsiplinaarjärelevalve tegemisel teistel võimuharudel ning kuidas see mõjutab kohtuvõimu sõltumatust. Kuna teema on

olnud päevakajaline ka meil Eestis, kirjutan sellest pisut lähemalt.

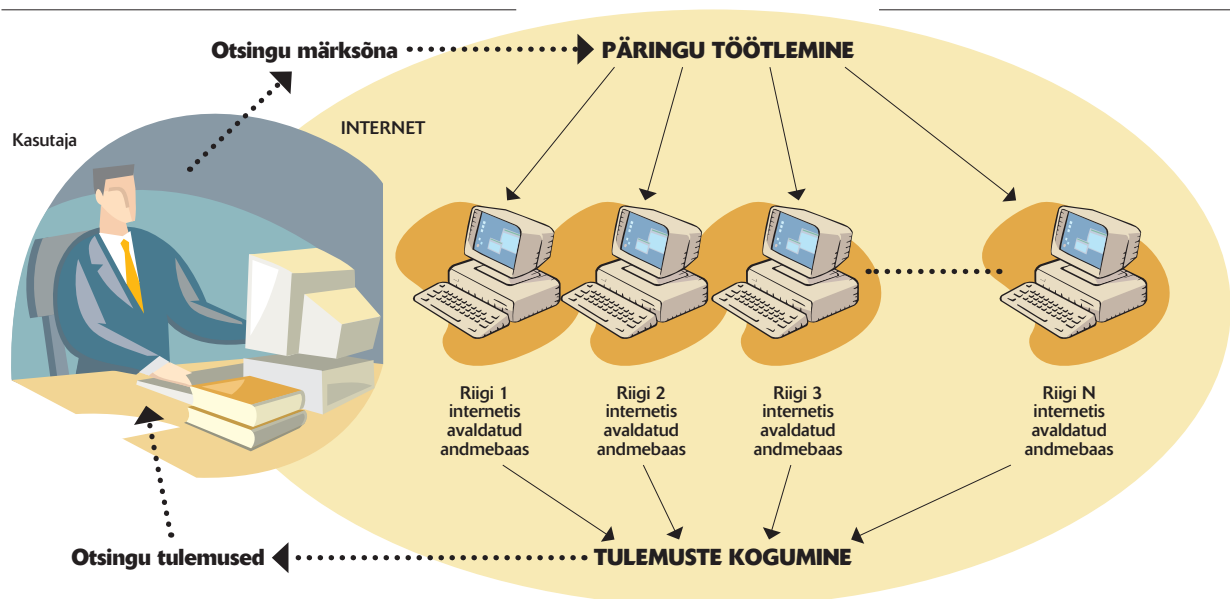
Kõrgemate üldkohtute rahastamise osas nenditi, et enamik liikmeskohtuid sõltuvad eelarve koostamise ja vahendite jaotamise osas Justiitsministeeriumist või kohtuhaldusametusest, igal juhul aga parlamendi kinnitatud eelarvest. Sõltumatust hinnatakse suuremaks, kui eelarveläbirääkimised toimuvad otse parlamendiga. Samas tõdeti, et pole tähtis, kes peab eelarveläbirääkimisi, peaaegu, et vahendeid oleks piisavalt. Selle saavutamiseks tuleb kohtutel aga veenda poliitikuid ja avalikkust eelarvevahendite vajaduses ning olla valmis kohtute töö pidevaks jälgimiseks ja tõhususe hindamiseks.

Kõrgemate üldkohtute liikmete ametisse nimetamisel on poliitikute mõju enamasti väiksem nende kohtute puhul, mis ei täida ühtlasi põhiseaduslikkuse järelevalve funktsiooni. Samas on kõrgema kohtu kohtunikele vajalik nii kohtunike kui ka rahvaesindajate toetus. Vastastikuse usalduse hoidmiseks on seadusandliku või täitevvõimu osalus kõrgema kohtu kohtunike ametisse nimetamisel teatud määral vajalik, kuid see võiks piirduda vaid vetoõigusega.

Kohtunike vastu distsiplinaaraja algatamise õigust omavate isikute ring ei tohiks olla liiga lai (tagajärjeks võivad olla alusetud süüdistused) ega liiga kitsas (tekib ringkaitse oht). Kõrgema eksimuse korral võib piisata vestlusest kohtu esimehega. Distsiplinaaraja peaks arutama eraldi organ kohtuvõimu juures; kui asja ei aruta kohtunikud, peaks otsus olema kaevatav kohtule. Kohtuniku distsiplinaarkorras karistamist eksimuse tõttu otsuse langetamisel tauniti ning leiti, et see on tõsine löök kohtuniku sõltumatusele. Veel jõuti järeldusele, et kohtuniku eksimusele reageerimise võimalused peavad olema paindlikud ning sõltuma konkreetsetest asjaoludest, kuna vahel võivad distsiplinaareksimuse põhjustada delikaatsed kohtuniku vaimse või füüsilise tervise häired. Mitmetes riikides on sel puhul võimalik kohtunik puhkusele või arstliku järelevalve alla suunata või ametist vabastada ilma karistamata ja kohtunikupensioni säilitades.

2. Kohtunike õppepraktika võimalus

Alates 2005. a pakub kõrgemate üldkohtute presidentide ühendus Euroopa Kohtunike Koolituse Võrgustiku (EJTN) vahendusel eelkõige Euroopa Liiduga hiljuti liitunud liikmesriikide ülemkohtute kohtunikele õppepraktika võimalust liikmesriikide kõrgemates kohtutes. 2005. a programm sisaldas 15 kohta, 2006. a 20 ning 2007. a juba

Euroopa Liidu Kõrgemate Üldkohtute Presidentide Võrgustiku loodud kohtulahendite andmebaaside ülene otsingumootor.

25 kohta enesetäiendamiseks. Ka Riigikohus on aktiivselt seda võimalust kasutanud – 2005. a viibis Villu Kõve praktilik Saksamaa Ülemkohtus, 2006. a Tambet Tampuu Briti Kuninglikus Kohtus ning 2007. a on kavas Eerik Kergandbergi ja Ants Kulli praktika vastavalt Austria ja Ühendkuningriigi kõrgemas kohtus.

3. *Kohtulahendite andmebaaside ülene otsingumootor*
<http://81.57.232.18/rpcsje/search.php> (testversioon)
Kõrgemate üldkohtute presidentide võrgustik võttis 2004. a vastu perspektiivika väljakutse luua ühtne Euroopa Liidu liikmesriikide kohtulahendite andmebaaside ülene otsingumootor, mille testversioon ka avati 2006. a. Leheküljel võib sisestada märksõna inglise, saksa, prantsuse, hispaania või portugali keeles ning otsingumootor kasutab valitud kohtute lahendites otsimiseks ületekstotsingut. Otsingu käigus tehakse lahenditest automaatne tõlge valitud keelde ning otsingu tulemusena kuvatakse viited leitud lahenditele. Lahendi täisteksti saab lugeda nii originaalkeeles kui ka ülalmainitud keeltes.

Hetkel teeb otsingumootor päringuid EL 12 liikmesriigi kõrgema üldkohtu lahendite hulgast, kuid andmebaasiga liitunud riikide ringi laiendatakse. Riigikohus on võrgustikule saatnud vajalikud metaandmed, kuid meie lahenditele viidet otsingumootor hetkel veel ei tee. Võrgustikul on plaanis veel lahenditele lisatud märksõnade süsteemi ühtlustamine. Samuti tehakse koostööd Euroopa

Ühenduste Kohtuga ülalmainitud DecNat andmebaasiga seoses.

4. *Koostöö Euroopa Liidu institutsioonidega*
Võrgustiku loomisel peeti silmas õigus- ja kohtusüsteemi puudutatavat teabe vahendamist liikmesriikide ülemkohtute ja Euroopa Liidu institutsioonide vahel. Euroopa Komisjon on teinud ettepaneku, et üldkohtute presidentide võrgustik oleks alaliseks foorumiks Euroopa Liidu õiguslase poliitika analüüsimiseks. Võrgustiku juhatus nõustus Euroopa institutsioonidele abi osutama tingimusel, et see ei pörka kokku kohtunike sõltumatusel. Võrgustik võib arutada erinevate EL õiguse alusel nõutavate meetmete mõju kohtuvõimule ja nende toimet, kuid märgib, et mõned neist, näiteks Euroopa vahistamismäärus, ei puuduta otseselt kõrgemaid üldkohtuid. Võrgustik on lubanud olla Euroopa Komisjonile abiks eelkõige kohtute jaoks murettekitavate teemade määratlemisel ning sellekohase EL õiguse hindamisel, kuid ei saa mustvalgel esitada ühtset seisukohta edasiseks tegevuseks.

Nt 2006. a arutatud teemad puudutasid EL Nõukogu määrust Euroopa Liidu põhiõiguste agentuuri loomiseks; Euroopa Komisjoni ettepanekuid Parlamendile ja Nõukogule määruse kehtestamiseks lepinguväliste kohustuste puhul kohaldatava õiguse kohta, Euroopa maksekäsumenetluse ning väiksemamahuliste vaidluste menetluse loomise kohta; Euroopa Komisjoni rohelist raamatut kri-

minaalmenetluses jurisdiktsioonivaidluste ja *ne bis in idem* põhimõtte kohaldamise osas jne.

5. Koostöö Euroopa Nõukogu raames

Kõrgemate üldkohtute presidendid kohtuvad regulaarselt veel ka Euroopa Nõukogu raames, kohtumiste korraldajaks on erinevad liikmesriigid ning iga kord analüüsitakse kindlat õigusemõistmise küsimust. 2006. a Pariisi kohtumisel arutati, kuidas on korraldatud suhtlemine avalikkusega ning *juurdepääs õigusemõistmisele* väga eripalgetes kõrgemates üldkohtutes (s.o enamjaolt tsiviil- ja kriminaal-asju arutavad kassatsioonikohtud, kellel mõnedes riikides on lisaks ka kõrgema halduskohtu pädevus, mõnedes ka põhiseaduslikkuse järelevalve kohtu pädevus). Arutelu objektiks olid nii advokaadi esinduse kohustuslikkus ning riigi õigusabi ja menetlusloa andmise küsimused kui ka kohtute poolt lahendite jm teabe avaldamise ning avalikkuse poolt kohtute hindamise ja usalduse küsimused.

6. Koostöö prokuratuuri juhtidega

Üle ühe aasta kohtuvad Euroopa Liidu liikmesriikide ülemkohtute juhid ühiskonverentsil Euroopa Liidu liikmesriikide prokuratuuri juhtidega. Sellistel kohtumistel arutatakse mingi konkreetse teema raames kohtute ja prokuratuuri ühiseid probleeme. Viimasel kohtumisel 2006. a Varsavis olid teemadeks sõnavabadus vs ametniku hea nime kaitse ning konfiskeerimine jt kriminaalmenetluse tagamise vahendid.

7. Keskkonnaohtunike Foorum

<http://www.eufje.org>

Võrgustiku raames loodi 2004. a ka keskkonnaõigusega tegelev Euroopa Liidu kohtunike foorum, mille esimene koosolek peeti Euroopa Ühenduste Kohtus. Organisatsioon peab igal aastal detsembrikuus konverentsi, mille raames käsitletakse keskkonnaõiguse aktuaalseid teemasid. Foorumi eesmärk on aidata kaasa nii siseriikliku, Euroopa kui ka rahvusvahelise keskkonnaõiguse rakendamisele. Viimast püütakse saavutada keskkonnaõigusalase teabe jagamise ning temaatiliste mõttevahetuste abil. Organisatsioon hoiab liikmeid kursis keskkonnaõigust käsitleva kohtupraktikaga ning jagab infot koolituse kohta. Muu hulgas püüab foorum tõsta kohtunikkonna teadlikkust, et kohtulahendid võivad mängida võtmerolli riigi keskkonda säästvas arengus. Riigikohtust on keskkonnaõigusega tegelevate kohtunike foorumi liige riigikohtunik Indrek Koolmeister.

Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendid avaldatakse andmebaasis HUDOC aadressil <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.

Euroopa Ühenduste Kohtu lahendid leiab internetis kodulehel <http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=et>. Nimetatud aadressil on avaldatud ka Euroopa Ühenduste esimese astme kohtu lahendid.

Välissuhtluse ülevaate lõpetuseks võib tõdeda, et ka kohtutevahelises suhtlemises on Eestil tulnud talitada Jakob Hurda nõu järele, kes soovitas arvult väiksel rahval saada suureks vaimult. Eesti kohtusüsteem peab piiratud inimjõu ja vahendite juures võrdväärselt suurriikidega kaasa lööma mitmetes täiesti eripalgetes organisatsioonides. Üldiselt on meil see hästi õnnestunud ning Eesti riiki ja kohtunikke on rahvusvahelisel tasandil väärikalt esindatud. Lisaväärtusena saadud võrdlev teadmine arengutest Euroopas on ka Eesti kohtutele kättesaadavaks tehtud.

Autor tänab Julia Laffranque'i, Katrin Saaremäel-Stoilovit, Sirje Kaljumäed ja Margus Sarapuud panuse eest artikli koostamisel.

KÜLLIKE JÜRIMÄE
Euroopa Ühenduste Esimese Astme
Kohtu kohtunik

Euroopa Ühenduste Esimese Astme Kohus (ühe kohtuniku kogemus)¹

Ärkan tornikellade helina saatel ja nõnda iga päev juba rohkem kui kaks aastat: Luxembourgis Notre Dame'i kiriku kellad kutsuvad hommikupalvusele. Tänu «õnnelike juhuste visale kokkusattumisele» on mul au olla nimetatud kohtunikuks Euroopa Ühenduste Esimese Astme Kohtus alates ajast, mil Eestist sai Euroopa Liidu liikmesriik. Mis on minu elus muutunud? Töötan endiselt kohtunikuna ja tööpäevade pikkus on endist viisi korrelatsioonis kohtuasjade jäägiga. Kõneleme tööasjust küll samas keeles, kuid see ei välista erimeelsusi. Ometi ei näe ühegi minu kolleegi kabinetis presidendi pilti, olgu siis kihilipsuga või ilma. Siin lihtsalt pole kombeks oma päritolu rõhutada, sest vaatamata kodakondsusele oleme kõik Euroopa kohtunikud. Pärast Euroopa Liidu õigusruumi laienemist seob meid aga Eesti kohtunikonnaga igapäevaselt rakendatav õigus. Samas on Euroopa Kohtule jäänud eriline roll Euroopa Liidu õiguse tõlgendamisel ja arendamisel.

Euroopa Kohus kui institutsioon hõlmab endas tänaseks kolme kohut, sest lisaks Euroopa Ühenduste Kohtule ja Euroopa Ühenduste Esimese Astme Kohtule (edaspidi Esimese Astme Kohus)² alustas hiljuti tööd Avaliku

Teenistuse Kohus.³ Igapähe neist on oma pädevus ning ka töökorraldus on mõneti erinev. Samas iseloomustab kõiki kolme ühiselt keeleline omapära ja õigustraditsioonide lõimimine.

Järgnevas kirjutises otsustasingi pühenduda kohtuniku töö iseärasuste tutvustamisele, tuginedes põhiliselt viimase kahe aasta kogemustele.

I. Keel ja (õigus)kultuur

Euroopa Kohtu töö paremaks mõistmiseks tuleb kindlasti vahet teha kohtu töökeelele ja kohtuasja keelele. Kohtu töökeel ja asja menetluse keel võivad, kuid ei pruugi kattuda.

Kohtusiseseks töökeeleks on üksnes prantsuse keel. Taolisel valikul on nii ajaloolised kui ka praktilised põhjused ning tõenäoliselt ei ole lähitulevikus kavas seda traditsiooni muuta. Selles keeles toimub asjaajamine kohtu erinevates haldusteenistustes ning kohtunike igapäevane tööine suhtlus. Toimikute materjalid tõlgitakse prantsuse keelde ning kohtunike töö prantsuskeelsed «viljad» – ettekanded, mitmesugused menetlusdokumendid – tõlgitakse omakorda kohtuasja keelde. Kohtu töökeeles toimuvad

¹ Artikkel kajastab autori isiklikke seisukohti.

² Nõukogu 24. oktoobri 1988. a otsus 88/591/ESTÜ, EMÜ, EURATOM, Euroopa ühenduste esimese astme kohtu asutamise kohta, EÜTL 319, lk 1.

³ Nõukogu 2. novembri 2004. a otsus 2004/752/EÜ, EURATOM, Euroopa Liidu Avaliku Teenistuse Kohtu asutamise kohta, ELTL 333, lk 7.

samuti kohtunike nõupidamised ja valmivad kohtuotsuste algtekstid.

Kohtumenetluse keele valib enamasti hageja ning selleks võib olla ükskõik milline Euroopa Liidu 23 ametlikust keelest.⁴ Kohtumenetluse keelt kasutatakse poolte kirjalikes avaldustes ja kohtule esitatud dokumentides, samuti kohtuistungil ning Esimese Astme Kohtu protokollides ja kohtuotsuse ametlikus originaalversioonis, millele kohtunikud alla kirjutavad. Lisaks tõlgitakse kohtuotsus kõikidesse liikmesmaade ametlikesse keeltesse. Paljude menetluskeelte kasutamine on loomulikult kulukas ja aeganõudev, kuid soodustab kohtupraktika levikut ja tuntut liikmesriikides.

Lisaks keelte võrdsele tunnustamisele peetakse Euroopa Kohtu tugevuseks erinevate õiguskultuuride esindatust. Nii nagu Euroopa Liidu õigus sunnib juriste harjumuspäraseid õigusdoktriinide tõlgendusi ja rakendusi üle vaatama ning teisiti sisustama, nii kannustab Euroopa Kohtus töötamine kohtunikke paindlikkusele ja leidlikkusele. Teatavasti ei saa kohtunik keelduda õigusemõistmisest isegi siis, kui seadused või varasem kohtupraktika ei vasta enam muutunud oludele. Nendel juhtudel on Euroopa Kohus end vaidluse lahendamiseks "hädast" välja aidanud uute õiguspõhimõtete tutvustamisega. Euroopa Kohtu loodud õiguse üldprintsüübid baseeruvad omakorda liikmesriikide ühiselt tunnustatud õigustraditsioonidel. Sageli aitab liikmesriikide õiguse tundmine paremini mõista vaidluse olemust ning kergendab ühtlasi õige lahenduse leidmist. Seetõttu on hea, et kohtunikud on ametisse nimetatud igast liikmesriigist. Kuna kohtunikud ei saa peensusteni teada kogu liikmesriikides kehtivat õigust, siis kasutavad nad vajadusel kohtu uurimis- ja dokumendiosakonna abi.

II. Esimese Astme Kohtu töökorraldus

Esimese Astme Kohtu töökorraldust ja menetlust reguleerivad eelkõige kaks õigusakti – Euroopa Kohtu põhikirj⁵ ja Esimese Astme Kohtu kodukord.⁶

4 *Bulgaaria, eesti, hispaania, hollandi, iiri, inglise, itaalia, kreeka, leedu, läti, malta, poola, portugali, prantsuse, rootsi, rumeenia, saksa, slovaki, sloveeni, soome, taani, tšehhi ja ungari keel. Liikmesriike on küll rohkem, kuid mitme liikmesriigi ametlikud keeled kattuvad.*

5 *Euroopa Ühenduste asutamislepingule lisatud protokoll Euroopa Kohtu põhikirja kohta.*

6 *Euroopa Ühenduste Esimese Astme Kohtu kodukord, EÜT 30. mai 1991, L 136, lk 1.*

Nagu öeldud, on kohtunikke hetkel sama palju kui liikmesriike. Kohtunikud valivad endi hulgast kolmeks aastaks presidendi ja kodade esimehed. President juhib kohtu tegevust ja on ühtlasi suurkoja (13 kohtunikku) ning täiskogu (27 kohtunikku) istungite ja nõupidamiste eesistujaks. Kohtunikud valivad samuti kohtusekretäri, kes nimetatakse ametisse kuueks aastaks. Esimese Astme Kohtus ei ole alalisi kohtujuriste, selle ülesande täitmise võib aga erandkorras määrata ühele kohtunikest.

Eelmainitud selgub ühtlasi, et kohtu töö on korraldatud kodadepõhiselt ja vaidlusi lahendatakse tavaliselt kollegiaalselt. Ajavahemikuks 1. oktoober 2006 kuni 31. august 2007 otsustas Esimese Astme Kohus moodustada viis koda, mis võivad asju arutada viie- või kolmeliikmelises kohtukoosseisus.⁷ Bulgaaria ja Rumeenia ühinemisel Euroopa Liiduga 2007. aasta jaanuaris lisandusid juba olemasolevatesse kodadesse kaks uut kohtunikku.

Kohtusse saabunud hagid⁸ jagab kodade vahel kohtu president, kes nimetab igale kohtuasjale koja esimehe ettepanekul ettekandja-kohtuniku. Õigusemõistmise objektiivsuse tagamiseks jagatakse kohtuasjad eelnevalt kindlaks määratud rotatsiooni korras põhimõttel, et "kõik teevad kõike". Kodade või kohtunike spetsialiseerumist teatud liiki kohtuasjadele ei ole praegusel ajal peetud otstarbekaks.

Valdavalt (üle 80%) lahendatakse kohtuasjad kolmeliikmelistes kodades. Sõltuvalt vaidlusaluste õigusküsimuste keerukusest, kohtuasja olulisusest või eriliste asjaolude tõttu võidakse kohtuasi suunata lahendamiseks ka viieliikmelisele (ehk laiendatud) kojale, suurkojale või täiskogule. Teatud lihtsamaid kohtuasju võib kohtunik lahendada ainuisikuliselt.

Igas kohtuasjas koostab ettekandja-kohtunik kohtuistungil ettekande (kokkuvõtte asjakohastest õigusnormidest, faktilistest asjaoludest ning poolte argumentidest ja nõuetest), mis tehakse pooltele ja avalikkusele enne istungit kättesaadavaks. Kohtuistungil ettekande aitab pooltel mõista, milliseid asjaolusid ja argumente on kohus eriti oluliseks pidanud, ning vajadusel juhtida kohtu tähelepanu võimalikele eksimustele.

Ettekandja-kohtunik valmistab teiste kohtunike jaoks veel nn esialgse ettekande. Selles konfidentsiaalses dokumendis analüüsitakse poolte argumente ja antakse esialgne visioon vaidluse lahendamiseks. Esialgne ettekan-

7 *ELT 12. august 2006, C 190, lk 14.*

8 *Siin ja edaspidi olen kasutanud Euroopa Liidu õigusaktide eestikeelsete ametlike tõlgete termineid.*

ne sisaldab muu hulgas arvamusi kohtukoosseisu suuruse, menetlust korraldavate meetmete tarvitusele võtmise ning kohtuistungil vajalikkuse kohta. Kohtujuristide puudumise tõttu on esialgne ettekanne sageli üsna mahukas dokument, mis on koja kohtunike nõupidamisel toimuva arutelu aluseks.

Suulise menetluse staadiumis toimub avalik kohtuistung. Tavaliselt saavad poolte esindajad kohtus sõna 15-minutiliseks kohtukõneks, seejärel vastavad kohtunike küsimustele ja teevad lõppsõnas vaidlusest lühikokkuvõtte. Erandkorras ja poole põhjendatud taotluse alusel võib kohtu poole esindajale antud kõneaega pikendada.

Kohtuotsuse sisu määravad arvamused, millega kohtunike enamus pärast lõpparutelu nõustub, ja kohtunike eriarvamusi ei avaldata. Kohtuotsus kuulutatakse avalikul kohtuistungil, kus loetakse kohtumenetluse keeles ette selle resolutsioon.

III. Esimese Astme Kohtu pädevus

Esimese Astme Kohus loodi teatavasti Euroopa Kohtu töökoormuse vähendamiseks ja Euroopa kohtusüsteemi tõhustamiseks.⁹ Esimese Astme Kohus on Euroopa Kohtu juurde kuuluv iseseisev ja sõltumatu kohus, mille pädevust on aja jooksul järk-järgult laiendatud. Vaatamata nimetusele pole Esimese Astme Kohtu tegevus võrreldav ühegi liikmesmaa esimese instantsi kohtu tööga. Praeguseks on Esimese Astme Kohtust saanud pigem Euroopa Liidu õiguse paljudes valdkondades vaidlusi lahendav üldkohus, mille otsuste peale on õigusküsimustes võimalik teatud tingimustel edasi kaevata Euroopa Ühenduste Kohtusse.

Laias laastus võib Esimese Astme Kohtu pädevuse kujunemises eristada kahte suurt etappi: enne ja pärast Nice'i lepingut.¹⁰ Kuna viimane periood puudutab kohtu tänast päeva, siis peatuksin sellel pikemalt.

1. veebruaril 2003 jõustunud Nice'i lepinguga muudetud EÜ asutamislepingu artikli 225 järgi on Esimese Astme Kohus pädev arutama ja lahendama esimese astmena kõiki hagisid, välja arvatud need, mis on jäetud kohtukolleegiumide (ainult teatud tüüpi vaidlusi lahendavad erikohtud, näiteks Avaliku Teenistuse Kohus) lahendada

⁹ Nõukogu 24. oktoobri 1988. a otsuse 88/591/ESTÜ, EMÜ, EURATOM, Euroopa ühenduste esimese astme kohtu asutamise kohta preambul, EÜT L 313, lk 1.

¹⁰ ELT 10. märts 2001, C 80, lk 1.

või kuuluvad põhikirja kohaselt Euroopa Ühenduste Kohu pädevusse.

Esimese Astme Kohus on praegusel ajal pädev lahendada:

- 1) tühistamishagisid, mis on esitatud:
 - füüsiliste või juriidiliste isikute poolt neid puudutavate EL õigusaktide peale,
 - liikmesriigi poolt komisjoni või nõukogu vastu viimaste poolt vastuvõetud õigusaktide peale;¹¹
- 2) tegevusetuse vaidlustamise hagisid, mis on esitatud:
 - füüsiliste või juriidiliste isikute poolt,
 - liikmesriigi poolt komisjoni või nõukogu vastu viimaste tegevusetuse peale;¹²
- 3) EÜ tekitatud lepinguvälise kahju hüvitamise hagisid EÜ asutamislepingu artikli 235 ja artikli 288 lõike 2 alusel;
- 4) EÜ poolt või nimel sõlmitud avalik- või eraõiguslikus lepingus sisalduva vahekohtuklausli alusel esitatud hagisid;
- 5) EÜ Siseturu Ühtlustamise Ameti (kaubamärgid, tööstusdisainilahendused ja kasulikud mudelid) ning EÜ Sordiameti vastu esitatud hagisid;
- 6) edasikaebusi Avaliku Teenistuse Kohtu otsuste peale.

Ehkki Esimese Astme Kohtu töö on seotud väga mitmekesiste (peamiselt majanduse valdkonna) küsimustega, mis ulatuvad kaubandus- ja regionaalpoliitikast kuni põllumajanduse piimakvootideni, hõlmavad mahukama osa siiski intellektuaalomandi- ja konkurentsioigusega seotud vaidlused.

¹¹ Komisjoni õigusaktid, välja arvatud EÜ asutamislepingu artikli 11a kohaselt vastu võetud õigusaktid; nõukogu otsused, mis on vastu võetud EÜ asutamislepingu artikli 88 lõike 2 kolmanda lõigu kohaselt, mis puudutavad kaubanduse kaitsemeetmeid EÜ asutamislepingu artikli 133 tähenduses või millega nõukogu kasutab talle EÜ asutamislepingu artikli 202 kolmanda taande kohaselt antud rakendusvolitusi.

¹² Komisjoni tegevusetuse kohta, välja arvatud EÜ asutamislepingu artikli 11a osas; nõukogu tegevusetuse kohta EÜ asutamislepingu artikli 88 lõike 2 kolmanda lõigu, EÜ asutamislepingu artikli 133 kohaste kaubanduse kaitsemeetmete ja EÜ asutamislepingu artikli 202 kolmanda taande kohaselt antud rakendusvolituste osas.

IV. Kohtupraktika areng aastatel 2004–2006

Esimese Astme Kohus oli 31. detsembriks 2006 lahendanud kogu oma tegevusaja jooksul 5227 kohtuasja, sealhulgas 436 kohtuasja 2006. aastal. Sama kuupäeva seisuga oli Esimese Astme Kohtu menetluses 1029 kohtuasja. Menetluse keskmiseks pikkuseks oli 2006. aastal 25,8 kuud. Kümne uue kohtuniku ametisseastumine 1. mail 2004 on praeguseks avaldanud märkimisväärset positiivset mõju lahendatud kohtuasjade arvule, ent mitte menetluse pikkusele.¹³

Iga kohtu töö sisuliseks väärtuseks peetakse kohtupraktikat. Seepärast pidasin käesolevas kirjatöös ka viimaste aastate kohtuvaidlustest ülevaate andmist vajalikuks ja oluliseks. Tehtud valik hõlmab vaid osa Esimese Astme Kohtus alates 1. maist 2004 kuni 2006. aasta lõpuni arutusel olnud kohtuasjadest. Kuna sel ajavahemikul on Esimese Astme Kohus lahendanud üle tuhande kohtuasja, kajastab alljärgnev üksnes üldsuse suuremat tähelepanu pälvinud vaidlusi ning kohtupraktika arengusuundi mõnes Euroopa Liidu õiguse olulises valdkonnas.

Kohtuasjad suurkojas

Vaidluse suurkojale lahendada andmine näitab, et kohtunike arvates on tegemist väga keeruka või uusi õigusküsimusi puudutava kohtuasjaga või on kohus otsustanud tõenäoliselt varasemat praktikat oluliselt muuta.

2005. aastal täpsustas Esimese Astme Kohus kuue suurkojas langetatud otsusega Euroopa Liidu institutsioonide poolt kahju tekitamisest tuleneva vastutuse sisulisi tingimusi. Vastavalt EÜ asutamislepingu artiklile 288 heastab Euroopa Ühendus lepinguvälise vastutuse korral kõik oma institutsioonide või oma teenistujate poolt tööülesannete täitmisel tekitatud kahjud vastavalt liikmesriikide seaduste ühistele üldprintsiipidele. Kui varasema kohtupraktika kohaselt oli Euroopa Ühenduse lepinguvälise vastutuse põhikoosseisu tingimuseks kahju tekitamise õigusvastatus, siis 14. detsembril 2005 välja kuulutatud otsustes tunnistas Esimese Astme Kohus esmakordselt, et ühenduse lepinguvälise vastutuse võib olla tuvastatav ka õigusvastase käitu-

¹³ Euroopa Kohtu 2004. ja 2005. aasta aastaaruanded.

Kättesaadavad Internetis: <http://www.curia.europa.eu/et/instit/presentationfr/index.htm>.

mise puudumisel.¹⁴

Suurkoja menetlusse anti 2006. aastal kohtuasi T-201/04, Microsoft vs. komisjon.¹⁵ Tegemist on tarkvaratootja hagiga komisjoni 24. märtsi 2004. aasta otsuse tühistamiseks.¹⁶ Nimetatud otsuses tuvastas komisjon, et Microsoft kuritarvitas kahel moel oma turgu valitsevat seisundit: esiteks keeldudes edastamast oma konkurentidele teatavat operatsioonisüsteemide ühildumisega seonduvat teavet ning teiseks turustades multimeediatarkvara Windows Media Player koos operatsioonisüsteemiga Windows. Komisjon määras Microsoftile EÜ asutamislepingu artikli 82 rikkumise eest üle 497 miljoni euro suuruse trahvi.

2006. aastal saadeti suurkoja menetlusse veel kohtuasi T-36/04, Association de la Presse Internationale A.S.B.L. vs. komisjon,¹⁷ mis käsitleb üldsuse juurdepääsu institutsioonide valduses olevatele dokumentidele. Selles kohtuasjas on hagejaks Belgias asuvate välisajakirjanike mittetulundusühing, kellele komisjon keeldus võimaldamast juurdepääsu dokumentidele, mis on seotud Euroopa Ühenduste Kohtu ja Esimese Astme Kohtu menetluses olevate asjadega.

Viimati mainitud kahes kohtuasjas on kohtuotsust oodata 2007. aasta jooksul.

Konkurentsivaidlused

1. Keelatud kokkulepped

Konkurentsi kahjustavaid kokkuleppeid puudutavates kohtuasjades võib täheldada, et EÜ asutamislepingu artikli 81 rikkumise eest karistatud ettevõtjad vaidlustavad harva rikkumise juriidilist kvalifikatsiooni või keelatud kokkuleppes osalemise tõendatust. Hagejate väited käsitlevad enamasti

¹⁴ Esimese Astme Kohtu 14. detsembri 2005. a otsused kohtuasjas T-69/00, FIAMM ja FIAMM Technologies vs. nõukogu ja komisjon, kohtuasjas T-151/00, Laboratoire du Bain vs. nõukogu ja komisjon, kohtuasjas T-301/00, Groupe Fremaux ja Palais Royal vs. nõukogu ja komisjon, kohtuasjas T-320/00, CD Cartondruck vs. nõukogu ja komisjon, kohtuasjas T-383/00, Beamglow vs. parlament jt, kohtuasjas T-135/01, Fedon & Figli jt vs. nõukogu ja komisjon.

¹⁵ ELT 10. juuli 2004, C 179, lk 18.

¹⁶ Komisjoni 24. märtsi 2004. a otsus K(2004) 900, lõplik EÜ artikli 82 kohase menetluse kohta (asi COMP/C-3/37.792).

¹⁷ ELT 20. märts 2004, C 71, lk 43.

komisjoni poolt trahvi määramise kõikvõimalikke aspekte.¹⁸

Kuigi Esimese Astme Kohus tunnustab reeglina komisjoni suurt kaalutusõigust trahvi määramisel,¹⁹ on teatud juhtudel peetud vajalikuks trahvisummat vähendada.²⁰ Seejuures on kohus püüdnud vältida komisjoni otsuses sisalduvate keeruliste majandusanalüüside hindamist, vaid on kontrollinud asjaolude täpset tuvastamist ning õiguse üldprintsipiide ja põhjendamisreeglite järgimist.²¹

2. Koondumiste kontroll

Kohtuasjas *IMPALA vs. komisjon*²² täpsustas Esimese Astme Kohus komisjoni ülesandeid ettevõtjate tegeliku ja potentsiaalse kollektiivse turgu valitseva seisundi kindlakstegemisel. Kohus leidis, et komisjonil tuleb uuesti vaadata läbi otsus, millega kiideti heaks kahe meediaettevõtte ühinemine Sony BMG nimel all. Kohus märkis, et komisjoni otsusele eelnenud uurimine ei olnud piisavalt põhjalik ega näinud ette ühinemisest tulenevat ohtu konkurentsile ja nimelt – turu koondumist suurfirmade kätte.

*General Electric vs. komisjon*²³ asjas jättis Esimese Astme Kohus jõusse komisjoni otsuse, millega keelduti andmast heakskiitu Honeywelli ja General Electric Company ühinemisele, kuna koondumine oleks tugevdanud turgu valitsevat seisundit lennukite reaktiivmootorite turul. Märkimist väärrib, et tegu oli koondumisega, mis oli juba saanud Ameerika Ühendriikide konkurentsiametilt heakskiidu. Selles kohtuasjas arendas Esimese Astme Kohus ka

¹⁸ Vt näiteks *Esimese Astme Kohtu 27. septembri 2006. a otsus kohtuasjas T-314/01, Avebe vs. komisjon, 5. aprilli 2006. a otsus kohtuasjas T-279/02 Degussa vs. komisjon.*

¹⁹ *Esimese Astme Kohtu 8. juuli 2004. a nn «õmbluste-terastorude» otsused kohtuasjades T-44/00, Mannesmannröhren-Werke vs. komisjon, T-48/00, Corus UK vs. komisjon, T-50/00, Dalmine vs. komisjon, T-67/00, T-68/00, T-71/00 ja T-78/00, JFE Engineering jt vs. komisjon, 18. juuli 2005. a otsus kohtuasjas T-241/01, Scandinavian Airlines System vs. komisjon.*

²⁰ *Esimese Astme Kohtu 13. detsembri 2006. a otsus liidetud kohtuasjades T-217/03 ja T-245/03, FNCBV jt vs. komisjon, Esimese Astme Kohtu 15. märtsi 2006. a otsus kohtuasjas T-15/02, BASF vs. komisjon.*

²¹ *Esimese Astme Kohtu 27. septembri 2006. a otsus kohtuasjas T-168/01, GlaxoSmithKline Services vs. komisjon.*

²² *Esimese Astme Kohtu 13. juuli 2006. a otsus kohtuasjas T-464/04, Independent Music Publishers and Labels Association vs. komisjon.*

²³ *Esimese Astme Kohtu 14. detsembri 2005. a otsus kohtuasjas T-210/01, General Electric vs. komisjon.*

varasemas kohtupraktikas²⁴ esitatud ideid kohtuliku kontrolli ulatuse kohta.

3. Riigiabi

EÜ asutamislepingu artikli 87 lõike 1 kohaselt on ühisturuga kokkusobimatu abi igasugune liikmesriigi poolt või riigi ressurssidest ükskõik missugusel kujul antav ning teatud ettevõtjaid või teatud kaupade tootmist soodustav abi, mis mõjutab liikmesriikidevahelist kaubandust ning kahjustab või ähvardab kahjustada konkurentsi.

Riigiabi valdkonnas täpsustas Esimese Astme Kohus kohtuasjades *Sniace vs. komisjon*²⁵ ja *AEESCAM ja FCES vs. komisjon*²⁶ hagiavalduse vastuvõetavuse hindamise seisukohalt olulisi isikliku puudutatuse tingimusi.

16. septembri 2004. a otsuses kohtuasjas *T-274/01, Valmont Nederland vs. komisjon* rakendas Esimese Astme Kohus esimest korda nn *Altmarki*²⁷ kriteeriume, mille kohaselt pole ettevõtjale avaliku teenuse osutamise eest riigi makstav kompensatsioon teatud tingimustel käsitatav riigiabina.

Kaubamärgivaidlused

Euroopa Liidus tegeleb kaubamärkide registreerimisega Hispaanias Alicante asuv EÜ Siseturu Ühtlustamise Amet. Vastavalt Euroopa Ühenduse kaubamärkide kaitset reguleerivale nõukogu 20. detsembri 1993. a määrusele (EÜ) nr 40/94²⁸ võib mainitud ameti juures asuva apellatsioonikoja otsuseid vaidlustada Esimese Astme Kohtus. Kuna neis kohtuasjades pole EÜ Siseturu Ühtlustamise Amet kostjaks selle mõiste tavapärasel tähenduses, siis pidas Esimese Astme Kohus mitmes otsuses vajalikuks täpsustada ameti protsessuaalset seisundit.²⁹

²⁴ *Esimese Astme Kohtu 25. oktoobri 2002. a otsus kohtuasjas T-5/02, Tetra Laval vs. komisjon, Euroopa Kohtu 15. veebruari 2005. a otsus kohtuasjas C-12/03 P, komisjon vs. Tetra Laval.*

²⁵ *Esimese Astme Kohtu 14. aprilli 2005. a otsus kohtuasjas T-88/01, Sniace vs. komisjon.*

²⁶ *Esimese Astme Kohtu 12. detsembri 2006. a otsus kohtuasjas T-95/03, AEESCAM ja FCES vs. komisjon.*

²⁷ *Selle kohta vt täpsemalt Euroopa Kohtu 24. juuli 2003. a otsus kohtuasjas C-280/00, Altmark Trans GmbH ja Regierungspräsidium Magdeburg.*

²⁸ *EÜT 14. jaanuar 1994, L 11, lk 1.*

²⁹ *Esimese Astme Kohtu 25. oktoobri 2005. a otsus kohtuasjas T-379/03, Peek & Cloppenburg vs. Siseturu Ühtlustamise Amet (Cloppenburg); Esimese Astme Kohtu 16. novembri 2006. a otsus kohtuasjas T-278/04, Jabones Pardo vs. Siseturu Ühtlustamise Amet (Yuki), 17. oktoobri 2006. a otsus kohtuasjas T-483/04, Armour Pharmaceutical vs. Siseturu Ühtlustamise Amet (Galzin).*

Ühine välis- ja julgeolekupoliitika (võitlus terrorismi vastu)

Esimese Astme Kohtul on tulnud kontrollida viimastel aastatel mitme terrorismivastase võitluse kontekstis vastu võetud õigusakti seaduslikkust.

Nii tühistas kohus 12. detsembril 2006 (kohtuasi T-228/02, Organisation des Modjahedines du peuple d'Iran vs. nõukogu) nõukogu 2. mai 2002. a otsuse, millega hageja kanti nende isikute, rühmituste ja üksuste loetellu, kelle suhtes kohaldatakse vastavalt nõukogu määrusele nr 2580/2001³⁰ rahaliste vahendite külmutamist. Eelnimetatud otsuses märkis kohus, et erinevalt Oussama ben Ladeeni, Al-Qaida ja Talibani rühmituste rahaliste vahendite külmutamist käsitlevatest kohtuasjadest³¹ oli nõukogul isikute vastavasse nimekirja kandmisel kaalutusõigus, mille kasutamisel oli nõukogul kohustus tagada põhiõigustest kinnipidamine.

Eestiga seotud vaidlused

Esimese Astme Kohus lõpetas 9. jaanuari 2007. a määrusega menetluse kohtuasjas T-127/05. Määruse kohaselt on Lootus Teine Osahingu 24. märtsil 2005. aastal nõukogu vastu esitatud hagi vastuvõetamatu, kuna vaidlustatud määrus ei puudutanud hagejat EÜ asutamislepingu artikli 230 tähenduses otseselt.

Esimese Astme Kohtu menetluses on hetkel veel Eesti Vabariigi hagi komisjoni vastu (nn suhkrutrahvi asi).³² Hagiavalduses on palutud tühistada komisjoni 31. mai 2005. a määrus (EÜ) nr 832/2005, millega määrati suhkru, isoglükoosi ja fruktoosi ülemäärased kogused kõigi kümne uue liikmesriigi, sh Eesti jaoks. Selles kohtuasjas lõppes kirjalik menetlus 5. septembril 2006 ning seetõttu on ennatlik mainitud vaidluse kohta arvamust avaldada.

³⁰ Nõukogu määrus (EÜ) nr 2580/2001, 27. detsember 2001, teatavate isikute ja üksuste vastu suunatud eripiirangute kohta terrorismivastaseks võitluseks, EÜT L 344, lk 70.

³¹ Esimese Astme Kohtu 21. septembri 2005. a otsus kohtuasjas T-306/01, Ahmed Ali Yusuf et Al Barakaat International Foundation vs. nõukogu, 21. septembri 2005. a otsus kohtuasjas T-315/01, Yassin Abdullah Kadi vs. nõukogu, 12. juuli 2006. a otsus kohtuasjas T-253/02, Chafiq Ayadi vs. nõukogu, 12. juuli 2006. a otsus kohtuasjas T-49/04, Faraj Hassan vs. nõukogu.

³² Kohtuasi T-324/05, ELT 29. oktoober 2005, C 271, lk 24.

V. Kokkuvõtteks

Tänapäeva Euroopas, kus riikideülesed vaidlused on sagedased ja õigusruum paljuski ühtlustunud, on kohtud igal pool muutunud palju rahvusvahelisemaks. Kuigi rõhutasin käesolevas artiklis multikultuurses ja -juriidilises keskkonnas töötamise erisusi, jääb kohtuniku töö olemus alati ühesuguseks: tuleb otsustada, iga päev. Nii "lihtne" see ongi!

EVELI KUKLANE
Riigikohtu pressiesindaja

MAILIN AASMÄE
Riigikohtu pressiesindaja

Kohtud ja avalikkus – avaliku arvamuse uuringu tulemustest edasi

Artiklis käsitletakse avaliku arvamuse uuringu tulemusi ning ilmnenu kolme probleemi

Riigikohtu tellimisel turu-uuringute firma Saar Poll poolt mõõdunud aasta kevadel tehtud avaliku arvamuse uuring kohtute teemal oli esimene sellesarnane. Uuringu põhijärelduste ning tulemustega on olnud võimalik tutvuda Riigikohtu koduleheküljel aadressil: <http://www.riigikohus.ee/?id=64>.

Kuid nagu sellelaadsete uuringute puhul ikka, polnud tellimisel eesmärgiks mitte esmase uudishimu rahuldamine, vaid pildi loomine baasist, millele tuginedes kohtud oma tegevust avalikkusega suheldes peaksid kas korrigeerima või arendama. Avalikkusel on kohtusüsteemile teatud ootused ning õiglane oleks neile vastata.

Käesolevas artiklis püüamegi uurida kohtusüsteemi usaldamise trendi viimase kümne aasta jooksul, välja selgitada, kuivõrd oluliseks mõjutajaks on kohtusüsteemist hinnangu kujunemisel ning kohtualaste teadmiste tekkimisel otsesed kokkupuuted süsteemiga ning tegurid, mis pärinevad vahendatud kogemustest ning informatsioonist. Samuti püüame välja selgitada, mil moel on võimalik kasvatada nii otse saadavate muljete kui ka ajakirjanduse vahendatu kaudu kohtusüsteemi vastu usaldust.

Usaldus 1996–2006

Uuringust ilmnis, et Eesti elanike n-ö õiguslane teadlikkus ning informeeritus Eesti õiguskaitseorganite tegevusest ei ole leebelt öeldes kuigi hea. Sellest hoolimata oli usaldus kohtusüsteemi vastu Eesti kontekstis väga kõrge, ulatudes üle 60%.

Vaadates kohtute usaldamise trendi viimase kümne aasta jooksul, ilmneb, et kohtute usaldus on vähemalt Saar Polli andmete kohaselt pidevalt tõusnud. Saar Polli mitmel aastal tehtud uuringu «Riik ja rahvas» tulemuste kohaselt usaldas kohtuid kas täielikult või pigem 1010 küsitlust:

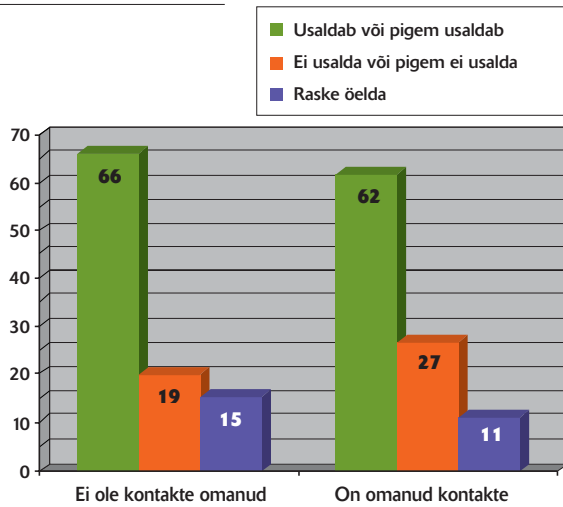
- 1996. aasta mais – 49%
- 2001. aasta septembris – 50%
- 2004. aasta aprillis – 56%

Seega võib väita, et alates 1996. aastast on usaldus kohtusüsteemi vastu tõusnud 11%.¹

Positiivse külje pealt peeti uuringus kohtupidamist usaldusväärseks ning õiglaseks.

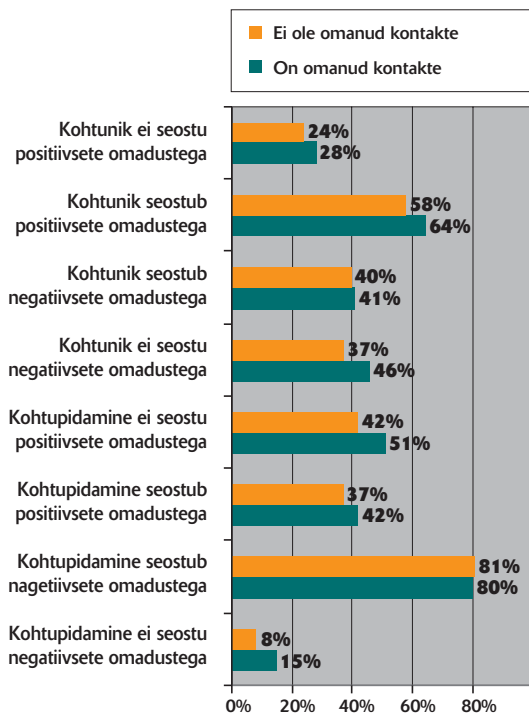
Kohtunikud seostusid enim omadustega, nagu haritud, õiglane ja konservatiivne. Kohtupidamise puudused, millele uuring avalikkuse suu läbi viitas, ei tulnud kellele-

¹ Saar Polli uuring «Riik ja rahvas». Kättesaadav Internetis: http://www.saarpoll.ee/riik_ja_rahvas.php.

Joonis 1.

Usaldus kohtute vastu kohtutega kokkupuudet omanud ning mitte omanud küsitlute lõikes. NB! Tulemused erinevate kohtute osas on siin joonisel summeeritud.

Joonis 2.

Hinnangud kohtupidamise ja kohtunikega seotud omadustele kohtutega kokkupuudet omanud ning mitte omanud küsitlute lõikes. NB! Joonisel on liidetud erinevate omaduste tulemused. Seetõttu adekvaatse pildi saamiseks erinevate omaduste osas tuleb kindlasti tutvuda teisendamata tulemustega Riigikohtu koduleheküljel.

gi meist erilise üllatusena: aeglus, keerulisus, kallidus ning bürookraatlikkus.

Kokkupuude kohtuga mõjutab hinnanguid kohtule vähe

Eelnev informatsioon oli üsna ootuspärane. Üllatusena mõjus aga see, mis ilmnes, kõrvutades viimase viie aasta jooksul kohtutega kokku puutunud (131 küsitletut) ning mitte kokku puutunud (880 küsitletut) inimeste vastuseid.

Olgu eelnevalt öeldud, et kui üldarvestuses mõjutab inimesi kohtutest oma arvamuse kujundamisel kõige enam ajakirjandus, siis need inimesed, kes omasid kohtuga isiklikke kontakte, pidasid peamiseks mõjutajaks isiklike kogemusi. 46% arvas, et isiklik kontakt mõjutas nende hinnanguid positiivses suunas, ning 41%, et negatiivses suunas.

Neid kahte gruppi kõrvutades selgus, et inimesed, kes on kohtuga kokku puutunud, usaldavad kohtuid vähem kui need, kes kokku puutunud ei ole (vt joonis 1).

Kohtunike foorumil märkis uuringu tulemusi tutvustanud sotsioloog Andrus Saar, et madalama astme kohtute madalamat usaldust võrreldes kõrgema astme kohtutega võib selgitada sellega, et inimesed kipuvadki vähem usaldama institutsioone ning organisatsioone, millega neil lähem kokkupuude on. Ehk saab ka siin kasutada sama loogikat. Need, kes kohtuga üldse kokku pole puutunud, usaldavad seda enam.

Ent siiski – kohtupidamise puhul, mis parafraseerituna mitte ainult ei pea olema õiglase, vaid jätma ka õiglase mulje, tundub sama loogika kasutamine küüniline. Või ehk tuleks siinkohal hoopis esile tõsta kohtupidamisega rahulejäänute kõrget protsenti ning märkida ära, et kokkupuudet omanustest vaid iga neljas umbusaldab kohtuid!?

Kui küsitlutele pakuti hindamiseks tervet rida omadussõnu ning küsiti, kas need kirjeldavad kohtupidamist või kohtunikku, siis ka siin polnud erinevused kohtusüsteemiga kokkupuutunud ning mitte kokkupuutunud vahel kuigi suured (vt joonis 2). Võib vaid öelda, et süsteemiga kokku puutunud inimesed on oma hinnangutes konkreetsamad – vähem on neid, kes olid sunnitud kasutama «raske öelda» varianti.

Ka hinnangus kohtute tegevusele erinevate kuriteollike ning vaidluste lõikes on erinevused marginaalsed (vt joonist 3). Küll aga võib märkida, et negatiivse hinnangu

andmisel on siinkohal kohtuga kokkupuudet mitte omanud küsitlitud tagasihoidlikumad.

Kokkupuude kohtutega toob suurema teadlikkuse

Küll aga oli erinevus kohtusüsteemiga kokkupuudet omanute ning mitte omanute vahel tuntav küsimustes, mis puudutasid nende teadlikkust kohtusse pöördumise ning kohtus käitumise kohta. Näiteks peab kohtusüsteemiga kokku puutunud küsitlutevastajatest ennast kohtusse pöördumise protseduuriga hästi või veidi kursis olevaks tervelt 71%, samas kui neist, kes kohtuga kokku ei ole puutunud, arvas nii vaid 33% (vt joonis 4). Kokkupuudet mitte omanud küsitlutevastajatest leiab 63%, et ei ole sellega üldse kursis.

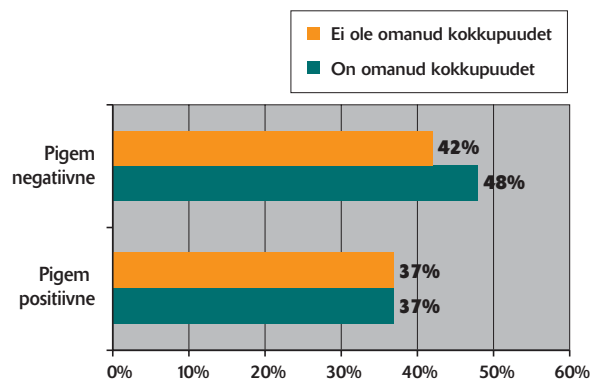
Samuti ilmneb neid kahte gruppi kõrvutades, et kohtusüsteemiga varem kokku puutunud küsitlutevastajad on uue vaidluse üleskerkimisel pigemini nõus uuesti kohtu poole pöörduma kui need, kel selline kogemus varemalt puudub (vt joonis 5).

Seega, ehkki isiklik kontakt kohtuga oli kokkupuudet omanute jaoks üks olulisemaid arvamuse mõjutajaid, oli nii negatiivselt kui positiivselt mõjutatuid suhteliselt võrdselt ning seetõttu kohtusüsteemiga kokkupuutunud grupp ei erinenud oma hinnangutes kohtusüsteemi ning kohtunike kohta oluliselt ülejäänud küsitlutevastajatest. Küll aga avaldus märkimisväärne erinevus küsimuste osas, millega hinnati küsitlutevastajate teadlikkust ning valmisolekut vajadusel taas kohtu poole pöörduda.

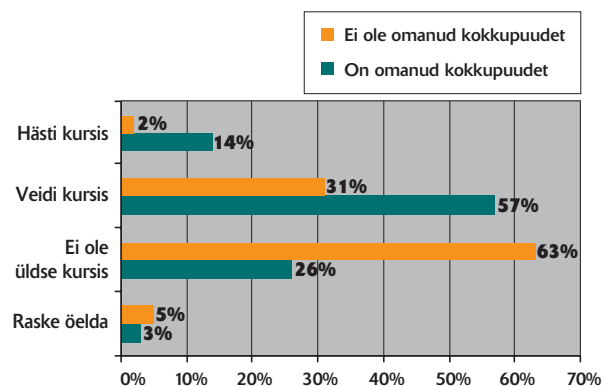
Ilmnesid kolm probleemi

Uuringu tulemused tõstavad praktilise külje pealt meie ette kolm probleemi.

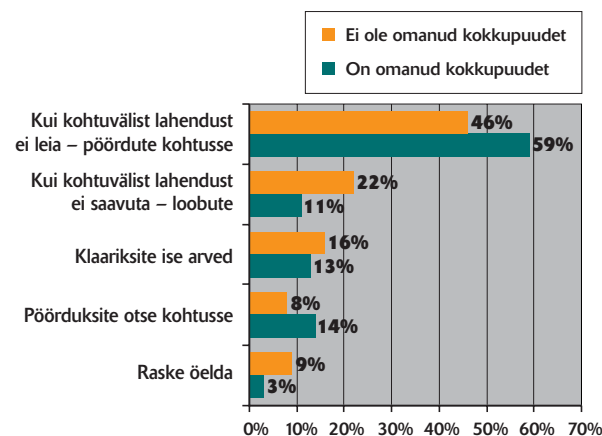
1. Kohtusüsteemi usalduse jätkuv tõus vaatamata vähesele teadlikkusele ja informeeritusele õiguskaitseorganite (kohtusüsteemi) tegevusest. Kas kõrge usaldus ja madal teadlikkus on omavahelises suhtes ning kuidas usaldust säilitades teadlikkust tõsta?
2. Väga suureks mõjutajaks ja arvamuse kujundajaks kohtupidamisest oli paljude vastajate sõnul ajakirjandus, loodud kuvand oli pigem negatiivne. Kuidas ajakirjanduse loodatavat kuvandit muuta positiivsemaks ning adekvaatsemaks?

Joonis 3. Hinnang kohtute tegevusele kohtutega kokkupuudet omanud ning mitte omanud küsitlutevastajate lõikes. NB! Tulemused on summeeritud erinevate kuriteo- ja väärteoliikide ning vaidluste osas.

Joonis 4. Kursisolek sellega, kuidas kohtusse pöördutakse kohtutega kokkupuudet omanud ning mitte omanud küsitlutevastajate lõikes.

Joonis 5. Tõenäoline käitumine õiguste rikkumise korral kohtutega kokkupuudet omanud ning mitte omanud inimeste poolt.

3. Inimesed, kes on kohtutega kokku puutunud, usaldavad institutsiooni vähem kui need, kes sellega kokku puutunud ei ole. Kas protsessiosalistega suheldes peaksid kohtutöötajad ning kohtunikud pidama eriliselt silmas ka kohtute usaldusküsimust? Kas kohus on oma olemuselt teenindusastus ehk kas kohus peaks protsessiosalistele looma ka rahulolutunde?

Kas väheses teadlikkuses peitub eelis?

Eestlaste üldist skeptitsismi arvesse võttes ei ole 60-protsendiline usaldus sugugi halb tulemus ning seda hoolimata vähesest teadlikkusest. Seega jõuamegi oluliste küsimusteni. Millest see n-õ pimesi ühe institutsiooni usaldamine tingitud on? Teatavate taustsüsteemide ja sümbolite kinnistumisest? Kui see on nii, siis kas võib loota selle usalduse jätkumist? Või tekib oht, et see muutub ühel hetkel usaldamatuseks: karda tundmatut!?

Ühelt poolt saame rääkida praktilistest ning isiklikult omandatud teadmistest ning kogemustest ja teiselt poolt teoreetilistest vahendatud teadmistest ehk n-õ koolitarkustest. Õpikutarkused on aga alati olnud pisut vähem väärtuslikud teadmised kui need, mis omal nahal kogetuna on omandatud.

Siiski ei ole isikliku kogemuse omandamiseks kohtus «käimine» oma tavapärase tähenduses ainuke võimalus. Avalikkusega otsesuhtlemiseks ning teadlikkuse tõstmiseks on ka teisi viise. Meenub möödunudügisene tsiviilõiguse päev, kui Tartu Maakohtus ja Riigikohtus olid ukсед valla, korraldati ekskursioon ning muid üritusi kodanikele. Meenub ka Riigikohtu poolt juba kaks aastat korraldatud konkurss noortele, mis oma ülesehituse poolest oli samuti viis kohtute ning noorte otsesuhtluseks.

Kõrge usalduse ning madala teadlikkuse omavahelisel seost pole siiski otseselt uuritud ning võime vaid oletada, et kui siin ka seos on, siis on see nõrk. Usalduse säilimise seisukohalt peame oluliseks pigem seda, et teadlikkus oleks omandatud positiivses keskkonnas ning situatsioonis.

Ajakirjandus – mõjutatav mõjutaja

Ajakirjanduse loodud kuvand kohtusüsteemist oli küsitlusele vastajate sõnul pigem negatiivne. Maarja Lõhmus tõi oma ettekandes eelmise aasta kohtunike foorumil väl-

ja järgmise: «Ajakirjandust huvitab tavalise õiglustunde ja kohtu-õiguse vastasseis kui avalikkuse üks võimalik pingeteema».² Seega huvitab ajakirjandust konflikt, sest see müüb. Samamoodi juhitudakse ka kohtuteemade kajastamisel tavalistest uudise kriteeriumitest:

- Mõjukus
- Ebatavalisus
- Prominendid
- Konflikt
- Lähedus
- Värskus
- Aktuaalsus

Ajakirjanikke ei huvita see, et võib-olla on tehtud nt mõni kohtusüsteemi praktikat oluliselt muutev otsus. Kui seal ei sisaldu kas või üks uudise kriteerium, siis ajalehed seda ei kajasta.

Siinkohal tulevadki mängu kohtute pressitöötajad. Ehkki nii mõnegi väljaande juures töötavad just kohtuteemasid kajastavad ajakirjanikud, on pressiesindaja argipäev tihti see, et uudist otsivale ajakirjanikule tuleb hakata A-st ja B-st peale selgeks tegema Eesti kohtusüsteemi toimimise aluspõhimõtteid.

Miiks pressiesindajate välja saadetud pressiteated on vajalikud? Ka pressiesindajad võtavad oma töös suuresti arvesse uudise kriteeriume. Ühelt poolt siis ajakirjanike huvi ennetamiseks, teisalt ajakirjanike tööd lihtsustades. Tavaline praktika on see, et ajakirjanikul ei ole kas aega või tahtmist kohtulahendit läbi lugeda, vaid uudise kirjutamisel juhindub ta pressiteatest, kus on lahendi sisu lihtsustatult kokku võetud. See annab tegelikult ka pressiesindajale mõneti võimaluse uudise fookust määrata. Kui ajakirjanduses ilmunud lood on valdavalt negatiivsed, siis tähendab see seda, et pressinõunikud peavad oma tööd paremini ette planeerima.

Pressinõunike konstruktiivne koostöö ajakirjanikega tagab ka selle, et kajastamist leiavad ka need kohtulahendid, kus uudise kriteeriumid ei ole võib-olla nii ilmselged.

Positiivsema ning adekvaatsema kuvandi loomisele aitab palju kaasa ka möödunud kevadel kohtute haldamise nõukoja poolt vastu võetud kohtute meediasuhtluse juhend. Juhendist on pikemalt juttu aga kõrvalloos.

2 Lõhmus, Maarja «Millest räägib meedia kohtuteemade kajastamisel?» Kätesaadav Internetis: http://www.nc.ee/vfs/508/Lohmus.Koht_foorum.16.6.6-lyhike.ppt.

Kohtunike foorumil 2006 tutvustas avaliku arvamuse uuringut «Üldsuse suhtumine kohtusse» sotsioloog Andrus Saar. Pildil arutlevad kohtu mainest meedias Andrus Saar ja Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakonna meediauuringute dotsent Maarja Lõhmus.

Kohus ja teenindusasutus?

Siinkirjutajad leiavad, et küsimusele, kas kohus on teenindusastus, pole nemad pädevad vastama. Küll aga ei saa vaadata mööda statistikast: kohtusüsteemiga kokkupuutunud usaldavad süsteemi vähem.

46% kohtuga kokkupuutunutest arvas, et isiklik kontakt mõjutas nende hinnanguid positiivses suunas, ning 41%, et negatiivses suunas. Kui võtta arvesse, et iga kohtulahend toob ühele poolele kaasa negatiivse kogemuse, ja teha siinkohal meelevaldne järeldus, et kogemuste pooleks jagunemine on just sellest tingitud, siis ei ole resultaadis midagi üllatavat.

Samas, kas mitteootuspärane tulemus kohtus peab siis enesega automaatselt kaasa tooma negatiivse hinnangu kohtu tööle? Kas ei peaks kohus suutma ka teist poolt veenda, et tegi õige ja õiglase otsuse? Kas see on üldse võimalik? Vaevalt et kohtute kantseleide teeninduskultuuris ülevoolava sõbralikkuse ja abivalmiduse põhimõtte rakendamine sellele väga oluliselt kaasa aitab, kuigi paha see ka just ei tee. Seega tuleb protsessiosaliste hinnangute kujundamisel arvestada kohtute spetsiifikat. Kuid nagu öeldud, autorid siinkohal kaugemale ei saa ega, tõtt öelda, oskagi minna.

Kokkuvõtteks

Mida kolme ilmnenud probleemi kokkuvõtteks öelda? Kui juhinduda mõttest, et mõistmine suurendab usaldust, siis peab kohtusüsteemi üks eesmärkidest olema avalikkuse õigusteadvuse tõstmine. Loota, et ajakirjandusest ja kodanikuõpetuse tundidest saadavad teadmised on piisavad, on kitsarinnaline. Lootma jääda, et need teadmised pärineksid aga isiklikust kogemusest protsessiosalisena, on pisut küüniline. Kohtupidamine ei saa olla asi iseeneses, vaid selle põhimõtted peavad olema arusaadavad igale kodanikule. Kuidas aga neid põhimõtteid kõige tõhusamalt tutvustada, on juba strateegia küsimus.

Teadlike strateegiliste võtete kõrval ei saa aga alahinnata ka igapäevast ning rutiinset tööd, mida tehakse avalikkuse informeerimisel kohtupidamisest. Ehkki peamine eesmärk on selle töö juures avalikkuse informeerimine ning õigusteadvuse tõstmine, pole ka positiivse ning usaldusväärse kuvandi loomine selle tegevuse juures kõrvaliseks eesmärgiks. Mainet kaotada on alati kergem kui seda tagasi võita.

EVELI KUKLANE

Riigikohtu pressiesindaja

«Ja ta liigub siiski!» Kohtute meediasuhtlus muutub samm-sammult vabamaks ning avatumaks

Enam kui kümme aastat on kohtute ja meedia suhted olnud piisavalt aktuaalsed, et neil teemadel arutada erinevatel foorumitel, kohtumistel ja seminaridel. Usutavasti on iga selleteemaline üritus viinud kohtute ja meedia suhteid sammu võrra edasi – üksteise mõistmise ning aktsepteerimise suunas. Kuid teema pole hoolimata mitmetest kohtumistest ja arupidamistest oma aktuaalsust kaotanud ning endiselt on õhku jäänud küsimusi, milles kõik kunagi ühel meelel ei paista olevat.

Lõplik üksmeel ei saanud ka 2006. aasta kevadel kohtute haldamise nõukoja (KHN) heakskiidu saanud kohtute meediasuhtluse juhendiga, mis oma soovitusliku iseloomu tõttu jätab nii kohtunikel kui ka kohtutöötajatel meediaga suheldes käed üsna vabaks. Ent ilma liigse tagasihoidlikkuseta võib juhendit omas valdkonnas suureks sammuks edasi pidada küll.

Juhend ei võitle tagajärgede, vaid põhjustega

Juhendit koostama asudes seadsid kohtute pressitöötajad esmasteks eesmärkideks ühtlustada sellega kohtute meediasuhtluse praktikat ning defineerida nii kohtute kui ka ajakirjanike jaoks, milline informatsioon on millises menet-

lusetapis avalikult kättesaadav. Selle taga nähti aga veel kaugemat eesmärki: avalikkuse harimist ning kohtute usaldusväärse töstmist.

Esimesel lugemisel võis juhend näida üsna pretenioonikas, sest sõnastab õigusemõistmise avalikkuse printsiibi väga detailselt ning asetab kohtute õlule avalikkusele informatsiooni edastamisel olulised kohustused. Seda kõike siiski väga konkreetsetel põhjustel.

Nimelt juba 1997. aastal, mil SA Eesti Õiguskeskus korraldas teist korda seminari «Meedia ja õigusemõistmine», sõnastasid ajakirjanikud ja kohtud ühise deklaratsiooni, mis muu hulgas ütles: «Määratleda avalikkusele kättesaadavad dokumendid erinevates juurdlus- ja protsessistaadiumites. Lahendada nende tegeliku kättesaadavuse probleem.» Kuid meediale kättesaadav materjal erinevates protsessistaadiumites polnud veel praeguseni määratletud ning informatsiooni avaldamine sõltus endiselt suuresti asja menetleva kohtuniku igakordsest otsusest. Kohtunike otsused sarnase sisu ja taustaga dokumentide või informatsiooni avaldamisel olid aga väga erinevad. Selline hüplikkus kohtute praktikas saatis kohtutest välja signaali, justkui oleks püütud ühel või teisel juhul midagi varjata või olnuks kohtunik ise ajakirjanike suhtes negatiivselt meeletatud.

Samuti võttis Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõuko-

gu (CCJE) 2005. aasta lõpus vastu arvamuse kohtunike rollist ühiskonnas, kus käsitleti ka õigusemõistmise ja meedia vahelisi suhteid. Enim esiletõstmist väärrib nimetatud arvamusest kohtute hariva rolli rõhutamine demokraatlikus ühiskonnas.

CCJE arvamuses leitakse, et kui me soovime, et avalikkus mõistaks paremini kohtute ja kohtuniku rolli ühiskonnas ning et kohtute usaldusväärsus tõuseks, peavad ka kohtud ise olema aktiivsed ja avatud enda tegevust puudutava info edastamisel. Arvamus kandis eneses mõtet, et kohtute erapooletus ja kohtunike vaashoitus ei tohiks tänapäeval olla enam takistuseks ühiskonnaga suhtlemisel ka väljaspool konkreetset kohtumenetlust, saab ju suhelda ka sõltumatust ja väärikut säilitades.

Eks kohtutel on olnud ka põhjust meediaga suhtlemisel kaitseseisundisse asuda. Ühelt poolt meedia ja kohtute töö olemuslik erinevus: kui kohus peab ka detailides olema võimalikult täpne, siis meedia roll on sageli lihtsustada ning üldistada. Teiselt poolt aga ajakirjanike puudulik ettevalmistus kohtuteemadel adekvaatselt kirjutamiseks, mistõttu pole sisulised vead kohtuteemalistes artiklites sugugi harvad.

Varem kohtunikuametit pidanud Allar Jõks ütles seltsamal eespool nimetatud 1997. aasta seminaril: «Miks me peame võitlema tagajärgedega, kui on võimalik võidelda põhjustega. See eeldab aga suhetes meediaga uut taset. Kui me ei ole rahul sellega, mis kohtutest kirjutatakse, siis peame ise innukamalt avalikkust informeerima.»

Usun, et see uus tase on saavutatav koos meediasuhtluse juhendiga. See löi tausta senisest avatumaks käitumiseks meedia suhtes ning ühtlustas kohtute avalikkusega suhtlemise praktikaid.

Jõustumata otsuste avalikkuse dilemma

Rääkides kohtute pressitöötajate ning ajakirjanikega, kes oma igapäevatoos juhendis toodud mõtteid kasutavad, jääb silma kaks aspekti, milles juhendi soovitusliku iseloomu tõttu endiselt erinevat praktikast kasutatakse. Esiteks jõustumata otsuste avaldamine ning teiseks kohtunike otsesuhtlus meediaga.

Just jõustumata otsuste avaldamise küsimus oli uue juhendi koostamisel see, mis kõige põhjalikumalt kaalumist nõudis. Kuna kohtute praktika oli seni olnud valdavalt selline, mille kohaselt jõustumata otsuseid ei avalikustatud, siis

otsus soovituslikult neid avaldama asuda ei tulnud kergelt. Ka praktikas on see sageli keeruliseks osutunud just kohtuniku vastuseisu tõttu, kes tihti jõustumata otsuste avaldamise osas juhendiga teps mitte ühel meelel ei ole.

Otsus jõustumata kohtuotsuste avaldamiseks tuli peasjalikult kolmele argumentile toetudes. Esiteks on kohtute meediasuhtluse üks aluspõhimõtteid, et kõik kohtus toimuv on avalik, kui seadus ei näe ette teisiti või kui informatsiooni avaldamine ei ole vastuolus õigusemõistmise huvidega või menetlusosaliste õigustatud huviga. Kuna jõustumata otsuste «salajasus» pole ühegi seadusega reguleeritud, ei anna see ka alust neid juba sellest tulenevalt sisingi infoks pidada. Menetlusosaliste õigustatud huvidest rääkides tuleb aga silmas pidada, et arvestada tuleb ka avalikkuse õigustatud huvisid.

Teiseks kuulutatakse kohtuotsus istungil või tehakse avalikult teatavaks kohtu kantselei kaudu. Siit tulenevalt pole kohtutel alust teha otsuste kättesaamisel takistusi neile ajakirjanikele, kellel polnud võimalik istungil osaleda, võrreldes ajakirjanikega, kes said istungist osa võtta.

Kolmandaks, tsiteerides Tartu Ringkonnakohtu esimeest Ago Kutsarit: «Jõustumata otsuse on teinud pädev kohtunik. Otsuse tegemisel on kohtunik lähtunud seadusest, kohtupraktikast ja oma sisetundest, mis ütleb talle, et otsus on tehtud õigesti ja õiglaselt. Mis põhjusel me saame väita, et selline Eesti Vabariigi nimel tehtud otsus oleks selles riigis elavatele inimestele teatud aja salastatud!? Väita, et see võib kaasa tuua otsuse järgneva menetluse mõjutamise, ei ole eriti mõistlik. Kohtumenetlus kohtu mõjutamises ja veenmises ju seisnebki.»

Hea meel on selle üle, et nii ajakirjanikelt kui presstitöötajatelt saadud tagasiside kohaselt on erimeelsused jõustumata otsuste avaldamise osas lahenenud sõbraliku arupidamise käigus ning tõsiseid erimeelsusi juhend selles küsimuses pole tekitanud. Poleemikat on siiski olnud.

Kohtunike otsesuhtlus meediaga

Vanu harjumusi on raske murda ning otsus «tänaest suhtlen meediaga» on veel eriti raske tulema. Kohtunikud pole kunagi eriti altid olnud ajakirjanikega suhtlema ning kuni teatud piirini on see ennast igati õigustanud. Nagu eespoolgi mainitud, ajakirjanik vajab hinnanguid, üldistusi, isiklike arvamusi, kuid paljudes küsimustes kohtunik hinnangute, üldistuste ja arvamusteni laskuda ei saa. Faktima-

terjal on ajakirjanikele kättesaadav aga pressitöötajate ja Interneti kaudu ning kohtunikult lähevad seda otse pärima ilmselt vähesed.

Kohtute meediasuhtluse juhend andis muu hulgas soovituslikud piirid, milles kohtunik võiks ajakirjanikega suheldes tegutseda. Juhend leidis, et konkreetsetes kohtuasjades peaks kohtunik vältima oma isikliku arvamuse avaldamist, küll aga võiks ta selgitada (NB! mitte kommenteerida) kohtuotsuse sisu, protsessi olemust, protsessiosaliste staatust, õigusi ning kohustusi. Samuti märkis juhend, et motiveerimata kohtuotsuste puhul on kohtunikul soovitatav selgitada ajakirjanikule tema päringul ka otsuse tegemise motiive. Kohtute pressiesindajad võivad oma praktikast tuua mitmeid näiteid, kus motiivide lisamine otsuse resolutsioonile annab otsese panuse kohtute maine parandamisele. Tekitab ju nii mõnelgi juhul täiesti motiveerimata otsuse kajastamine ajakirjanduses vaid uusi küsimusi ja valesid järeldusi. Samas on ju ka motiveerimata kohtuotsus avalik ja avalikkusele huvipakkuv informatsioon.

Kohtunike meediasuhtluse osas pole juhendist tulenevalt erilist edasiminekut toimunud ning ei saa öelda, et ajakirjanikud või ka kohtute pressitöötajad seda ka väga forsseerinud oleksid. Harjumus meediaga suhelda ning oma isiklike piiride laiendamine meediaga suhtlemises saab toimuda ainult tasapisi ning kindlasti mitte üleöö. Oluline samm edasi on juba seegi, et kohtunikud neid piire enam-vähem aktsepteerib.

Kohtusaalis filmimine on endiselt ebamugav teema

Kohtute meediasuhtluse juhendis leiti, et avalikul kohtuistungil võib ajakirjanik teha märkmeid, kui sellega ei segata kohtuistungit, ning pildistada, helisalvestada või filmida üksnes asja menetleva kohtuniku eelneval loal.

Filmimise, helisalvestamise ning pildistamise küsimuses on juhend aga poolik, sest tegelikult puudub konsensus, kas ja kuidas reguleerida kohtusaalis seda perioodi, mil tehniliselt pole istung veel alanud, kuid kõik osalised on juba kohtusaalis. Ka näiteks kriminaalmenetluse seadustik ei ütle enne istungit saalis filmimise kohta midagi, mistõttu on olnud juhuseid, kus ajakirjanik täiesti aktsepteeritavate argumentidega püüab kohtunikult küsimata kohtusaalis oma tööd teha.

Teiseks on ajakirjanikud juhtinud tähelepanu juhendis

olevale sisulisele küsitavusele. Nimelt, kui ajakirjanik võib luba küsimata teha üleskirjutusi, siis miks ei võiks teha ka helisalvestusi, seda enam, et suur osa kirjutavatest ajakirjanikest ei tööta enam ammu vaid pliiatsi ja paberiga, vaid kasutab diktofone. Teisest küljest, helisalvestusi ei tee ainult kirjutavad ajakirjanikud, vaid ka raadioajakirjanikud. Senini on praktika olnud selline, et diktofoni kasutamisele kohtusaalis vaadatakse leebemalt kui näiteks pildistamisele või filmimisele.

Tuleb tunnistada, et selles küsimuses panevad menetlusseadused ja tegelik olukord meediakanalid väga ebasõrdsesse olukorda. Märkmete tegemisest on enim abi ju kirjutaval pressil. Seega, kui me arvame, et lubades kõigil märkmeid teha, teeme meediale istungi kättesaadavaks, siis tõenäoliselt on meil õigus vaid osaliselt. Raadio ja teledugu võivad nõnda jääda lihtsalt tegemata.

Meediasuhtlus on inimestevaheline loov suhtlemine

Juhendit vastu võttes leidis juba KHN, et kindlasti ei ole tegemist dokumendiga, mida sõna-sõnalt järgitaks. Tõsi, juhend on olnud pigem abivahend ja suunanäitaja. Meediasuhtlus ei saagi olla viimase kui detailini reguleeritud tegevus ning sageli pole see ka «kohtute» ja «meedia» vaheline suhtlemine, vaid inimese ja inimese vaheline loov suhtlemine ühe ühise eesmärgi nimel.

Lõpetuseks nõustun Tartu kohtute pressinõunik Krista Tammega, kes leidis, et täpsem tegevuste lahtikirjutamine juhendis ei ole väga võimalik, ka pole seal midagi üleliigset. «Igal kohtuasjal on oma eripära ning kõiki info edastamise reegleid ei ole kindlasti võimalik juhendisse sõnastada. Alati tuleb ju niikuinii info edastamisel lähtuda konkreetselt juhtumist ja asjaoludest,» ütles ta.

PAVEL GONTŠAROV
Viru Maakohtu esimees

Hea aastaraamatu lugeja!

2006. aastal rakendunud kohtureformiga moodustati Narva Linnakohtust, Ida-Viru Maakohtust ning Lääne-Viru Maakohtust Viru Maakohus, kus hetkel töötab 30 kohtuniku. See ajalooline aasta oli Viru Maakohtule väga tegurohke ning eriti vastutusrikas, kuna värskest loodud uue kollektiivi ees seisis väljakutse Eesti kohtutest suurima töökoormuse näol, mis väljendus nii Eesti suurimas sissetulevate asjade arvus kui ka ülisuures vanade asjade jäägis.

Kuna ministeerium pani kohtusisese ressursi jagamise vastutuse vastloodud «suurtele» kohtutele, tuli kiirelt tegeleda, et lahendada uusi eesseisvaid probleeme, millest üks olulisemaid oli töökoormuse ühtlustamine kohtumajade vahel. Pole saladus, et Narva ja Ida-Viru kohtunike töökoormus ja menetluses olevad «jäägid» erinesid dramaatiliselt Rakvere kolleegide omadest, kus aastate jooksul tänu küllaldasele kohtunike ja teenistujate ressursile oli töökoormus märkimisväärselt väiksem.

Tänu meie kohtunike kollektiivi suurele töötahtele ning kompromissivõimele sündisid pikkade vaidluste tulemustena otsused (ehkki kolleegide jaoks teatud määral ebapopulaarsed), mis olid suunatud töökoormuse ühtlustamisele kohtumajade vahel, mis omakorda peab tagama Viru regiooni elanikele efektiivsema õigusemõistmise mõistliku aja jooksul. Viru Maakohtu kohtunike üldkogu otsusega jaotati 3 kohtunikukohta kohtumajade vahel ümber, 2 kohtunikku muutsid oma spetsialiseerumist, kolleegid Rakvere kohtumajast lahendavad osa Jõhvi ja Narva kohtumajja saabunud asjadest.

Tahaksin südamest tänada kõiki kolleege-kohtunike, kes muretsevad Viru Maakohtu töösuutlikkuse pärast, ning loodan südamest, et tänu aegsasti vastuvõetud raskele otsustele võime töötada järgmistel aastatel palju stabiilsemas ja meeldivamas keskkonnas.

DONALD KIIDJÄRV
Tartu Maakohtu esimees

Pole olemas kiireid vastuseid juhtimisküsimustele, pole olemas lihtsaid lahendusi

Tartu Maakohus aastal 2006

Alustan lühikest ülevaadet eespool esitatud tsitaadiga (kahjuks ei osanud leida algallikat), sest äkitselt oligi 1. jaanuar 2006. a kätte jõudnud ning mul kohtu esimehena tuli asuda realselt kandma vastutust õigusemõistmise korrakohase toimimise eest. Mida see mõiste tegelikkuses sisaldab, seda on kohtunikud alles hakanud arutama ja sisustama, olles võtnud endale ülesandeks kohtusüsteemi arengu järgneva 4–5 aasta jooksul. Kuna aastaraamat on paratamatult seotud mahuliste piirangutega, siis ei ole järgnevalt võimalik käsitleda kõiki teemasid ja küsimusi põhjalikult. Seepärast ka märksõnaline lähenemine.

Eelkõige 1. jaanuarist 2006 jõustunud **kohtureform esimese astme kohtute organisatsioonilises ülesehituses ning uue tsiviilkohtumenetluse seadustiku rakendumine**. Esimene aasta reformist on kiirelt mööda saanud ning nagu ma ütlesin ka esimeeste valikul kohtute haldamise nõukojas, ei luba ma kiiret reformi eesmärkide täitumist – kohtunike töökoormuse ühtlustamist. Seaduse kohaselt on kõik nagu selge, kuid realses elus toimivad asjad omamoodi. Seepärast pole vaja imestada, et miks meie piirkonnas pole toimunud lõplikult kohtunike töökoormuse ühtlustamist. Eelkõige seepärast, et julgen arvata, et kohtu üldkogu tunnetas esmakordselt kohtunike

kogu kui omavalitsuse tähtsust kohtutöö isereguleerimisel. Seepärast võeti ka vastu otsus töögrupi moodustamiseks, et üksikasjalikult paika panna need tööjaotuspõhimõtted, mis piirkonnas kehtima hakkaksid. Komisjoni töö ei ole olnud küll väga aktiivne, kuid ka midagi ette heita ei saa. Me kõik oleme Justiitsministeeriumilt pikisilmi oodanud analüüsitihedat statistikat ja ootame senini, et aru saada, mille alusel üldse kohtunike töökoormust jaotada.

Ootamatu probleem – kohtunikukoha täitmata jätmine. See tabas meid järsku, et meie kolleeg Viljandi kohtumajast valiti konkursi korras edasi töötama Tallinna Ringkonnakohtusse. Tema lahkudes jäi tühjaks senini täitmata kohtunikukoht ning ilmned sellest tulenevad erinevad arusaamad ja lähenemised piirkonna kohtunike ning ministeeriumi vahel. Probleem on terav eelkõige just seetõttu, et see ei puuduta tulevikku vaadates mitte ainult meie kohut, vaid üleüldse suhtumist kohtunikukohtade arvulisse jaotusse eri piirkondade vahel ning kohtunike töökoormusesse. Pole loomulik, et kui aasta-aastalt asjade arv suureneb, aga kohtunike arv mitte, siis loetakse suurenenuks ka kohtunike töökoormus. Igal asjal on piir. Ja see tuleb selgeks teha enne, kui tehakse ennatlikke otsustusi, mille tagajärgi on raske hiljem heastada.

Kohtumajade omavaheline suhtlemine ja lo-gistilised probleemid. Pole olnud kerge võtta omaks põhimõtet, et me kõik oleme nüüd üks suur ja ühtne maakohus, mis siiski paikneb kuues kohtumajas erinevates Lõuna-Eesti maakondades. Igas kohtus olid välja kujunenud oma töötraditsioonid ning kuigi minu kui esimehe eesmärk pole sugugi olnud nende traditsioonide lõhkumine, läheb siiski veel aega, kuni lepitakse teatud tööde ja tegemiste ning arusaamade ühtlustamisega piirkonnas. Samas ma ütleksin, et tänu asjalikele ja kogenud kohtumajade juhtidele oleme suutnud paljugi korda saata üldises lähenemises ja asjaajamises. Isiklikult olen aru saanud, et inimestega tuleb rääkida, nendega tuleb kohtuda, mitte ainult oma kabinetisügavusest või -kõrgusest käske jagada. Inimest tuleb näha nii heas kui halvas ja vastavalt sellele ka reageerida. Isiklik lähenemine ja probleemi tunnetamine aitab juhil ka tulitavad küsimused eeldatavalt õigesti lahendada.

Maksekäsu kiirmenetlus. Oodatud tsiviilasjade arvu langus jäi piirkonnas tulemata, kuigi seda planeeriti. Ühest küljest seepärast, et maksekäsu kiirmenetlus ei käivitunud algusest peale nii, nagu eeldati, ja teisalt seetõttu, et tegemist oli uue asjaga, mis vajab sisseelamist nii kliendi poole pealt kui ka kohtunikuabi poolt. Praeguseks hetkeks on Tartu kohtumaja juurde moodustatud vastav maksekäsu kiirmenetluse büroo ja asi on hakanud paremuse poole liikuma. Laskumata üksikasjadesse, oli minule kui esimehele aga suureks üllatuseks kohtunikuabide huvi puudumine õiguse kohaldamisega seotud asjade vastu, kuigi aastaid sooviti, et nende pädevust laiendataks.

Statistika. Selle sõna kasutamine tekitab tihtipeale külmavärinaid, kuid ega paremat kusagilt võtta pole ja me peame vähemalt esialgu leppima ka selle pakutavaga. Arve võib uskuda või mitte, kuid mööda neist ei saa. Kui näiteks kohtunike töökoormuse ühtlustamisele läheneda vaid arvude võrdlemise teel, siis head tulemust sellest loota ei ole.

Jurmala märtsikuine külustus, Dresdeni linnakohtu kohtunikel külaskäik, Rotijooks 2007 Tartus, kanuumatk, suvekool ja piirkonna lipp jmt on igaühe, olenemata ametikohast, enda mälestustes olevad hetked, mis meid piirkonnas ühendavad. Loodan nende traditsioonide jätkumist ka järgnevatel aastatel. Tööd tuleb teha, kuid puhata peab ka oskama.

HELVE SĀRGAVA
Harju Maakohtu esimees

Hoolimata sellest, mis numbrit aasta kannab, on see, mis kohtunikku rõõmustab või siis meele mõruks teeb, ikka sama

Murelikuks teeb meid kõiki see, kui kõrgemalseisev kohus kohtuotsuse tühistab. Kuigi kõrgemalseisva kohtu otsus on selleks, et seda vaidlematult aktsepteerida, elab kohtunik iga tühistatud otsust sisimas üle. Kohtunikku rõõmustab aga see, kui ta on mingi keerulise menetluse lahendanud ning menetlusosalised kas lepivad otsusega või siis edasi-kaebamise korral jagab kõrgem kohtuinstants alama astme kohtuniku arvamust ning jätab edasikaevatud otsuse muutmata kui õiglase ja seadusele vastava.

Selliste hetkede nimel tasub töötada. Samas jääb igaveseks probleemiks õiguse ja õigluse vastuolu, mille tõttu, julgen arvata, saavad kohtunikud ühiskonnaga piike mure ka saja aasta pärast. Õiglane on see otsus, mil menetlusosaline kohtust lahkudes võib esmase emotsiooni tõttu küll öelda, et otsus pole õiglane, aga sisimas saab aru, et kohus ei saanudki teistsugust otsust teha, ja hiljem jätab kaebuse esitamata. Alati jääb aga häirima see, kui mõni poliitik, teadmata üldse konkreetseid asjaolusid, hüüatab, et tema õiglustunne on mingist kohtuotsusest tugevalt häiritud.

Tegelikult on tänapäeva kohtunikul kõik tööks vajalik olemas ja ametit on hakanud tunnustama ka parlament ja valitsus. Sellest annavad märku sotsiaalsed garantiid, mis meie jaoks on tagatud, ja ka vääriline töötasu. See muidugi suurendab veelgi kohtuniku mitmeplaanilist vastutust: olla

tugev kohtunik, pidada õiglast kohut ja kohelda kõiki kohtusse pöördujaid võrdselt. Lisaks veel täiendav eraeluline vastutus – olla ka väljaspool tööaega eeskujuks.

Otseselt pole ühelgi kohtunikul mingit tööhirmu, sest Eesti on ju õigusriik, kuid kohtunik peaks püüdma vaba olla ka igas ametis aja jooksul kummitama kippuvast töörutiinist – on ju kohtuniku amet eluaegne. Aastatega tuleb hoopis kogemus, mis ei lase kõrvalistel teguritel kohtuniku mõjutada, koos kogemusega aga vabadus ja veendumus, et keegi ei saa kohtunikku mõjutada tegema otsust, mis ei vasta seadusele ega kohtuniku siseveendumusele. Mullu hakkasid kohtunikud arutama ka kohtute strateegia üle, mis annab kohtunikele veel suuremat iseseisvust, strateegia põhimõtted võeti ka 2007. aasta veebruaris kohtunike täiskogul vastu.

Loomulikult tahaks me kõik, et tööd oleks vähem ja töökoormus ühtlasemalt jaotatud – me ei tohi mööda vaadata kohtusse pöördujast. Pole ju normaalne, et ühes kohtupiirkonnas saab inimene otsuse kahe kuuga, teises kaheksaga.

Hea on see, et teatud asju lubab seadus arutada maksekäsu menetluses. 2006. aasta andmeid vaadates arutati Harju Maakohtus maksekäsu menetluses 5053 asja. Seadusandjal tasuks mõelda sellele, et võib-olla on veel teatud menetlusliike, mida võiks anda kohtuväliste menetlejate-

le. Kohtunikuni peaks ikkagi jõudma ainult need asjad, kus on kõrgjuriidilisi teadmisi vaja.

Suurest töökoormusest on ainult väike samm stressini, sest menetlusosaliste pahameel pikkade tähtaegade pärast tabab ju kohtunikku, kes ise pole süüdi. Lisaks võivad stressi süvendada välised asjaolud: ülekoormatud arestimajad, kompromissitud Andrese ja Pearu tüüpi inimesed. Milleks käia kohut, kui võit ei vääri enam võidu nime? Kui inimesed pöörduvad kohtusse, vaieldes kümne või kahekümne tuhande krooni üle ja palgates kallid advokaadid, siis oleks ju lihtsam ja targem kokku leppida. Kuigi kohut käies üks pool sellisel juhul võib-olla kaotab ja teine võidab, saab ka võitja oma võidu eest lõpuks osta vaid ühe võileiva, sest ülejäänu läks tal menetluskuludeks. Miks ollakse üksteise suhtes nii kompromissitud ja kas kättemaks ongi põhiline?

Eelmisest aastast jäi meelde kohtureform, mis jättis alles neli maakohut. Oli sisseelamise aasta, värskest liidetud kohtute puhul ei saanudki oodata seda, et nad kohe ühtemoodi mõtlema ja ühte jalga käima oleks hakanud, sest üks aasta on selle jaoks liiga lühike aeg. Reformi mõte oli, et kohtute töökoormus ühtlustuks nii kohtunike kui ka kohtusse pöördujate jaoks. Kuna Harju Maakohtus töötavad äärmiselt mõistvad kohtunikud, kes nõustusid ühest üleasustatud majast teise asuma, siis tänu sellele sai tsiviil- ja kriminaalasju suunata ühest majast teise. Olen rõõmus selle üle, et Harju Maakohtusse on tulnud palju noori kohtunikke, kes on väga tublid. Kui ma vaatan, kui palju nad juba esimeselgi aastal suutsid asju arutada, siis see näitab, et nad tunnetavad juba kohtuniku vastutust ja ameti raskust. Hoolimata kaadri kasvust kaebavad kodanikud küll endiselt pikkade menetlustähtaegade üle, kuid selles pole kohtunikud süüdi. Rõõmustab see, et kaebused kohtunike käitumise peale on vähenenud. Kohtusse pöördujate jaoks on kohtuniku käitumine väga oluline, nagu tõendas ka konverents «Milline on õigusemõistmise nägu»: menetlusosaliste arvamused kinnitasid, et ühtpidi oodatakse kohtult õiglast kohtuotsust, teisalt on aga sama oluline, kuidas inimestega kohtusse sisenemise hetkest alates käitutakse.

Meie kohtu jaoks oli 2006 hea aasta. Soovin kõigile oma kolleegidele jaksu nende iseseisvas, vastutusrikkas ja raskes töös.

TIIU JERVAN
*endine Tallinna
Halduskohtu esimees*

1. Kas nüüd, kohtusüsteemist väljaspool seistes, on hinnang Eesti õigussüsteemis viimase 15 aasta jooksul toimunud arengule muutunud?

Ma ei seisa päris väljaspool kohtusüsteemi ka pensionil olles, sest pärast pensionile minekut töötasin talvel 3 kuud Justiitsministeeriumi kohtute osakonnas ja tegelesin halduskohtute töökoormuse analüüsiga. Nüüd aga kuulun teist aastat Eesti Kohtunike Ühingu juhatusse. Juhatusse koosolekud toimuvad pidevalt üle vabariigi erinevates kohtumajades, mistõttu olen kursis kõigi kohtute probleemidega.

Kui aga analüüsida kohtusüsteemis toimuvat, siis mulle tundub, et viimasel ajal on toimunud liiga palju ümberkorraldusi ja ei ole päris kindel, et nad kõik kasu on toonud. Sageli organiseerivad neid ümberkorraldusi-uuendusi inimesed, kes ise kohtusüsteemis töötanud ei ole ja ei kujuta tegelikku elu ette. Ega kõik see, mis kuskil Euroopa Liidu teises riigis hästi toimib, ei pea alati meile sobima – on ju töötavad inimesed erinevad, mõjuvad rahvuste erinevused jne. Tore on see, et viimastel aastatel on kohtute tehniliste töötajate palgad tõusnud, see peaks võimaldama valida ka paremat koosseisu kohtunike tegevuse kindlustamiseks ja kergendamiseks.

2. Milline on olnud suurim tööalane õppetund, õnnestumine, kogemus?

Tööalaselt on mulle kõige rohkem meelde jäänud esimene väga raske ja närvekulutav kohtuasi, nimelt Pjotr Rožoki kaebus KMA tolleaegse peadirektori Ene Rebase 22. märtsi 1995. aasta otsuse nr 148 peale, millega anti luba kaebaja Eesti Vabariigist väljasaatmiseks. Huvi selle asja vastu oli suur nii poliitiliste ringkondade, meedia kui ka Venemaa poolt. Kohtusaal oli kõigil asja arutamise päeva-

del rahvast täis ja korda tuli pidada kohtunikul saalis ning kordnikul koridoris. Olen sisemiselt tänase päevani veendunud, et otsus oli õige ja viga oli ainult sõnastuses, kuid Tallinna Ringkonnakohus oli teisel arvamusel. Hiljem on olnud kohtus suuri ja vastutusrikkaid asju kõigil kohtunikel ning siis harjuti sellega juba ära.

Tööalaseks õnnestumiseks pean seda, et ehitasin üles Tallinna Halduskohtu, kas hea või halva, olgu teiste otsustada. Kohtu esimehena tööle asudes olin sunnitud kõigepealt 3 kuud juhtima remonditöid ja olema varustaja, sest ruumid Pärnu mnt 7 IV korrusel olid täielikult kohtutööks korrastamata.

Alates 1. jaanuarist 1994 alustasime tööd oma ruumides (enne seda töötasid kohtunikud ja tehnilised töötajad tolleaegses Tallinna Linnakohtus ajutistes ruumides). Algaastail töötanud kohtunikud olid kõik väga tublid ja tugevad naised ja valitsesid Eesti Vabariiki erapooletult, sest kõik kaebused olgu presidendi, Riigikogu või valitsuse otsuste peale tuli neil lahendada. Mehed hoidsid tol ajal halduskohtu tööst eemale.

Oma kogemuse varal võin öelda, et asjade arutamisse kõrvalist sekkumist minu töötamise ajal küll ei olnud. Ükski minister, neid on olnud päris palju, ei andnud korraldusi, millal ja kuidas asja lahendada. Samas pean ütlemä, et kõige sõnapidajam minister oli Kaido Kama, mis ta lubas, seda ta ka tegi. Tema oli ka see mees, kes aitas halduskohtunikud võrdsustada teiste esimese astme kohtunikega, sest enne seda oli kohtute seadusesse sisse kirjutatud halduskohtunikud kõige madalama astme kohtunike (palk madalam, puhkus lühem). Algaastail andsid tööalaselt häid teadmisi Rait Maruste initsiatiivil korraldatud põhiseaduse sätteid selgitavad seminarid.

3. Millega sisustate pärast pensionile minekut oma aega?

Pärast pensionile jäämist on minu põhiliseks hobiks toailled kasvatamine ja suvel aiapidamine – selle alla mahub ka aiamaa, kus tegelen mahepõllumajandusega ja kasvatan oma suurele perele (14 liiget) aiasaadusi. Eespool nimetasin, et olen Eesti Kohtunike Ühingu juhatusse liige. Minu ülesandeks on pensionil olevate kohtunike probleemidega tegelemine. Lisaks sellele käin kord ja vahel ka kaks korda kuus tarbijakaebuste komisjoni esimehena istungitel ja vormistan otsuseid. Vahel jääb aega üle ka lastelastega tegelemiseks, kuid üldiselt on kirjutamata seadus, et pensionäril on aega vähe, ja nii see ka on.

4. Kas kohtunik on ka väljaspool tööd kohtunik ning kas kohtunikuks olemine

on kutsehaigus, mis tuli ka pensionipõlve kaasa?

Kohtunikuks olemine on minu arvates kutsehaigus ja kui sa seda tööd südamega teed, siis oled ka väljaspool tööd kohtunik. (*Sic!*) Käitumisest tulenevad probleemid. Oma kogemustest võin öelda, et kohtunikuks olemine distsiplineerib sind igal sammul, ainult kohtunike omas seltskonnas lased end vahetevahel vabaks. Esimest korda tundsin, et võin teha, mis tahan, kaks ja pool aastat pärast pensionile jäämist ja see väljendus selles, et koos perekonnaga laulsime sugulasest juubilarile tervitamise asemel sünnipäeva laulu. Hästi või halvasti, seda teavad teised, aga pidurid olid maas.

3. Kuivõrd hoiate ennast kursis endiste kolleegide tegevistega?

Mina kuulun nende õnnelike pensionäride hulka, keda endised kolleegid unustanud ei ole ja kutsuvad osalema kohtus korraldatavatele üritustele. Sinna kutsutakse kõiki Tallinna Halduskohtust pensionile jäänud töötajaid. Loomulikult külastan ma kohut ka muul ajal ja tean nende tegemisi. Aastas korra kohtume ka minu kodus. See on juba ammune traditsioon, mida oleme seni jätkanud.

ARHIIV

MAIE KRAM

endine Lääne Maakohtu esimees

1. Kas nüüd, kohtusüsteemist väljaspool seistes, on hinnang Eesti õigussüsteemis viimase 15 aasta jooksul toimunud arengule muutunud?

ARHIIV

Ma pole suutnud end vajalikul määral kohtusüsteemist välja viia. Taban end kohtust rääkides väljendumas meievormis. Kohtunike ühingu kaudu olen piisavalt kursis aruteluga kohtute arengu teemal. Nendes küsimustes

on oluline tunnetada aega ja ruumi enda ümber. Üheksakümnendate keskel pidi kohtunikke, eriti kohtuesimehi kõvasti veenma selles, et kohus laiemas mõttes kohtuasutusena on maakonna piires nii autoriteetne asutus, et kinnistusamet, kohtutäiturid ja kriminaalhooldus peaks tingimata selle juurde kuuluma. Minu meelest need vaid hägustavad kohtu tegelikku eesmärki – õigusemõistmist. Kogen, et areng on spiraalikujuuline! Lihtinimesele jääb kohus kõrgeks ja kaugeks. Hädasti oleks vaja teavitustööd, kuidas saab riigi kulul õigusabi.

2. Milline on olnud suurim tööalane õppetund, õnnestumine, kogemus?

Tööalaseks õnnestumiseks pean mõnd otsust, milles õnnestus tõendite ahela kõik lülid ühendada nii, et need kõrgemates kohtuastmetes ei katkenud. Kasuliku õppetundi sain Mihhail Lössenko süüaaja arutamisel Eesti Vabariigi taasiseseisvumisel. See oli üsna sürrealistlik ettevõtmine. Tavalise revolutsiooni käigus lahendatakse taolistes asjades «süüdi või mitte süüdi» küsimused väljakutel. Pärast kas pannakse ausammas või võetakse see maha. Laulev revolutsioon lõppes aga argiselt M. Lössenko süüdimõistmisega tavalises kriminaalmenetluses ja kutsus esile avalikkuse pahameele: ei hukata ega pandagi eluks ajaks vangi!

Kõige mõjusam õppetund kohtunikutööst on: kuula ära teine pool! Seda tarkust läheb igaühel meist ükskõik mis elualal iga päev tarvis.

3. Millega sisustate pärast pensionile minekut oma aega?

Pea tunnistama, et minu hobiks on jäänud alaealiste kuritegevuse ennetamise probleemid, millega tegelesin erinevatel aegadel uurija, prokuröri või kohtunikuna. Nüüd olen alaealiste komisjoni liige, et aru saada, mida siis tegelikult teha annab meie kõikide mureküsimuses, et lapsed hukka ei läheks. Vastus on: kõik algab kodust ja kolli nimi on alkohol.

Oma lõbuks olen juba ülikoolist alates näitemängu teinud. Selleks andis indu Vanemuise teatri näitleja Einari Koppel, kes juhendas õigusteaduskonna näiteringi. Ta kiitis juriste kui mõtlemaid inimesi. Haapsalus avastasin rahvateatri. Kõigepealt tuli endalt küsida, kas ikka kõlbab nii töises ametis lavaelul elada. Omal ajal sain loa aseprokuröri Rootsilt, kes arvas, et eks ju võib, kui sa just avalik naine ei pea olema. Jätsin täpsustamata, et ma siis just «Tagahoovis» Veika-eite pidin mängima, keda kingsepp «avalikuks

naiseks» nimetas tema avaliku oleku tõttu. Laval jäin ma pensionile Niskamäe vanaperenaiesena. Proovis soovitas lavastaja rolli sisseelamiseks kujutada end kohtunikuna avaldamas kohtuotsust, mis edasikaebamisele ei kuulu.

Puhkamisest puhkan igasuguste reisidega kodust kaugemal. Näpud-mullas-tunnet rahuldan kortermaja aia äärsel lillepeenart hooldades, millest näib paljudele rõõmu olevat.

4. Kas kohtunik on ka väljaspool tööd kohtunik ning kas kohtunikuks olemine on kutsehaigus, mis tuli ka pensionipõlve kaasa?

Kohtunikuks olemine võib saada kutsehaiguseks ja jääda selleks, kui rolli väga sisse minna. Arvan, et minu iseloom ja hobid aitasid mind sellest tõsisest ametist valutult välja tulla. Muidugi jääb alles mingi distants, mõnikord on raske sina peale minna.

5. Kuivõrd hoiate ennast kursis endiste kolleegide tegemistega?

Endiste kolleegide tegemistega olen väga hästi kursis. Mind kutsutakse tähtpäevadele ja muudele pidudele. Vahel astun niisama läbi, et oma endiste kolleegide äraolevat ja vaevatud ilmet nähes tajuda sügavat õnnetunnet selle üle, et minu otsused Eesti riigi nimel on langetatud – ma ei pea enam oma südant vaevama dilemmaga, kas minu otsus sai ikka õige ja õiglane. Varsti on endise Lääne-Maa-kohtu kohtunikest juba kolm pensionil, seega samapalju kui töötavaid kohtunikke.

ARHIIV

POIGO NUUMA
endine Tallinna
linnaohtu esimees

1. Kas nüüd, kohtusüsteemist väljaspool seistes, on hinnang Eesti õigussüsteemis viimase 15 aasta jooksul toi-

munud arengule muutunud?

Minult on küsitud, miks ma läksin 1955. a õppima TRÜ õigusteaduskonda, teades, et tõenäoliselt mind suunatakse tööle õiguskaitse- või kohtuorganitesse. See oli aeg, mil kõik, nagu nüüd kuulda võib, olid kui mitte metsavennad, siis vähemalt teisitimõtlejad või kui ka seda mitte, siis vähemalt mõttes võitlesid tolleaegse korra vastu.

Minul niisugust mõtet küll ei olnud. Pigem ajendas mind õigusteaduskonda astuma asjaolu, et ma peaaegu füüsiliselt vihkan ebaõiglust, vägivalda ja ülekohtu. Teades õiguslikke vahendeid, on võimalik neid kasutada eelnimetatute vastu. Otsusele aitas kaasa muidugi ka see, et õigusteaduse õppekavades puudus matemaatika, mis ei olnud mulle eriti südamelähedane.

Kui mind pärast TRÜ lõpetamist 1960. aastal kohtusüsteemi suunati ja hiljem kohtusse tööle asusin, oli võimalus end kurssi viia nii tolleaegse seaduse kui ka praktikaga ja selle kohaldamise käigus langetada otsuseid, mis enda arusaama kohaselt pidid olema nii õiged kui ka õiglased.

Samas on kohtusüsteem praegusel ajal kahtlemata endisest õiglasem, sest annab võimaluse kõikide otsuste peale edasi kaevata, nende õigsust mitmel tasandil kontrollida.

Samas ei saa ma nõustuda kohtukorralduse mittevastavusega põhiseadusele, kus ühtne kohtusüsteem on jaotatud iseseisvaks Riigikohtuks ja täitevvõimu –justiitsministeeriumi – hallatavateks esimese ja teise astme kohtuteks, kus ministri nimetatava kohtudirektori kompetentsis on nii kogu tehniline personal kui ka materiaalsed ressursid.

Kohtunike sõltumatus asjade otsustamisel ei muuda kohut iseseisvaks ei institutsionaalselt ega isegi näilikut mitte. Seega on raske suhtuda kohtusüsteemi kui võrdsesse, võimused tasakaalustavasse ja kontrollivasse süsteemi nii, nagu see on mõistetav põhiseaduse § 4 sõnastusest ja mõttest lähtudes.

Olles nüüd väljaspool kohtusüsteemi, tundub mulle justiitsministri väitlemine selle üle, et meil on keskmiselt rohkem kinnipeetavaid kui mõnes muus riigis, ühekülgne, kui ei arvestata seda, millised on süütegude keskmise arvu võrdlemise tulemused teiste riikide vastavate arvudega.

Tekib küsimus, kas sellest lähtudes on üliiberaalse karistuspraktika taotlemine pikemas perspektiivis põhjendatud.

2. Milline on olnud suurim tööalane õppetund, õnnestumine, kogemus?

Suurimaks tööalaseks õppetunniks pean seda, et ära looda kunagi, et kõrgemalseisev kohus asjas kogutud tõenditest samamoodi aru saab, vaid motiveeri, motiveeri ja veelkord motiveeri koos tõendite analüüsiga, siis vast saadakse ka asjast samamoodi aru, nagu esimese astme kohus sellest aru sai.

Kui pidada silmas kohtu tegevust laiemas perspektiivis, siis olulisemaks õnnestumiseks pean Tallinnas Liivalaia tn kohtumaja ehituse organiseerimist justiitsministri asetäitjana töötades. Olen 20 aastat kohtunikuna töötanud ja selle aja jooksul osalenud mitmete huvitavate ja rasketegi otsuste tegemisel. Neist üheks huvitavamaks võiks pidada nn "rublaasja" lahendamist, mis lõpetas Riigikogu vastava komisjoni pikaajalise uurimise.

Märkimist vääriv kogemus on ka see, et kui jääda a-saks ja võimalikult õiglaseks kohtuasjade lahendamisel, siis võib rahulikult magada ka siis, kui oled juba pensionil. Hea meelega võin meenutada seda, et olen suutnud kohtunikuna töötamise huvitavust sisendada mitmetele juristidele, kes on töötanud ja töötavad ka praegu kohtunikena.

3. Millega sisustate pärast pensionile minekut oma aega?

Minu hobiks töötamise ajal kohtus oli ning on ka pärast seda õiguse õpetamine ja selgitamine üliõpilastele. Nii on mul seetõttu pedagoogilist staaži 32 aastat, olen töötamise ajal ja tähtaegselt 1970.–1973. a kaitsnud töö kõrvalt õiguskandidaadi kraadi ja 1983. a omandanud dotsendikutse. Loen ka nüüd pensionil olles loenguid karistusõigusest, õigusõpetusest ja menetlusõigusest.

4. Kas kohtunik on ka väljaspool tööd kohtunik ning kas kohtunikuks olemine on kutsehaigus, mis tuli ka pensionipõlve kaasa?

Ma ei ole kunagi (ei töötamise ajal kohtus ega hiljem) rõhutanud enda kohtunikuks olemist ja veelgi vähem teen seda nüüd pensionil olles. Küll on aga töötamine kohtus andnud mulle võimaluse oma loenguid ilmestada näidete kohtupraktikast.

5. Kuivõrd hoiate ennast kursis endiste kolleegide tegemistega?

Olen arvamusel, et piisab vaid lühikeseks ajaks jääda kõrvale muudatustest õigusaktides ja kohtupraktikas, kui õigusküsimustes "jalad ei ulatu enam põhja" ja ei ole enam võimalik kaasa rääkida, veelgi enam, väga terasele kaasaja üliõpilasele neist asjadest rääkida. Seetõttu olen tänulik

ARHIIV

PEETER KÜTTIS
*endine Tallinna
Linnakohtu kohtunik*

õiguskeskuse Digesta kaudu saadavale teabele, mis aitab mul õigel ajal saada teavet seaduse muutmisest ja olulises ulatuses Riigikohtu praktikast. Võimaluse korral kohtun hea meelega oma endiste kolleegidega, et kuulda nende probleeme ja mõtteid kohtuasjade kohta ning huvitav on jälgida, kuidas nad tulevad toime uuenenud tsiviilkohtu- ja kriminaalmenetluse kohaldamisega.

1. Kas nüüd, kohtusüsteemist väljaspool seistes, on hinnang Eesti õigussüsteemis viimase 15 aasta jooksul toimunud arengule muutunud?

Leian, et Eesti liigub õigusriigi loomise teel. Küll oleks aga vaja jõuda staadiumisse, kus üle päeva ei tehtaks seadusmuudatusi. Samas leian, et õigustemaatikat käsitlev meedia ei ole tasemel. On palju kära ei millestki ning tihti kujundatakse ühiskondlikku negatiivset arvamust enne kohtulahendi tegemist. Tsiviilasjade käsitlemisel rõhutatakse aga ühe poole seisukohta jne.

2. Milline on olnud suurim tööalane õppetund, õnnestumine, kogemus?

Suurim tööalane õppetund pärineb möödunud sajandi 70ndatest. Sel ajal olid kohustuslikud väljasõiduistungid, mis olid mõeldud nõukogude inimese kasvatamiseks. Protsess pidi toimuma mingis ettevõttes ja selleaegsete protsessinormide kohaselt tuli kohtuotsus kohe pärast protsessi lõppemist valmis kirjutada ja ette lugeda. Noore algajana valisin kriminaalasja pehmelt öeldes vaieldavate tõenditega, mistõttu aega kulus kohtulikeks vaidlusteks tublisti ning otsus sai ühes Tallinna poolsalastatud ettevõttes kuulutatud alles järgmise päeva teisel tunnil.

Õnneks ei olnud kohtualune vahi all ning sekeldused konvoiga jäid ära. See õppetund oli piisav ja edaspidi käi-

sin väljasõiduistungitel vaid lihtsate ja hästi tõendatud kriminaalasjadega. Suurim õnnestumine – vaatamata pingelisele ja mahukale kohtunikutööle (töötasin vaid Tallinnas asunud kohtutes, kus asjade arv iga korra ajal oli suurem) õnnestus pensioniikka jõuda ja taastun juba üle aasta eelnenud tööpingest. Suurim kogemus – 2005. aasta tööreis Inglismaale, kus tutvusime kohtute tööga. Traditsioonidega kohtupidamine jättis kustumatu mulje. See reis kompenseeris 2005. aastal Tallinna Linnakohtu büroo eksperimendis osalemise piinad (püüdsime meie õigust, mis tugineb Saksa õigusele, Inglise kohtute töökorralduse kohaselt rakendada).

3. Millega sisustate pärast pensionile minekut oma aega?

Alates 1988. aastast olen Eesti Jalgpalli Liidu (EJL) juhatuse liige, aastatel 1993–2004 EJL president ja alates 2004. aastast aupresident. Kohtunikuna töötamise ajal tuli jalgpallialased tööreisid teha oma puhkuse arvel, mistõttu ühelgi aastal ei õnnestunud korraga kohtunikule ettenähtud puhkust kasutada. Nüüd on aega laialt...Vastu olen saanud arvatavasti rohkem: olen üpris palju tööreise teinud maailma eri paikadesse ning saanud viibida väga huvitavas seltskonnas. Lisaks maailma juhtivatele jalgpallitegelastele olen suhelnud ja koos jalgpalli vaadanud Monaco vürsti soost meestega Monacos, Horvaatia endise presidendi Tujmaniga Zagrebis, Valgevene presidendi Lukašenkoga Minskis, Austria endise kantsleri Vranskyga, Venemaa tegelastest Primakovi ja St. Peterburgi kuberneriga Matvienkoga jne. Seega on minu aeg täidetud jalgpalliga ning on üldteada fakt, et kõige vähem aega on pensionäril.

4. Kas kohtunik on ka väljaspool tööd kohtunik ning kas kohtunikuks olemine on kutsehaigus, mis tuli ka pensionipõlve kaasa?

Kohtunik on ja jääb kohtunikuks ka väljaspool tööd teda teadvate subjektide jaoks. Kahjuks ei tea me kunagi, kes meid teab, ja seetõttu peab pidevalt oma käitumist jälgima. Mind õpetas elu ja arvan, et see õppetund tasub kirjeldamist. Noore kohtunikuna nautisin oma esimest puhkust. Palaval suvepäeval oli asja Balti jaama kanti ja janu hakkas piinama. Balti jaama lähedal asus üks õllekiosk. Et õlleka juures pikk järjekord oli tavaline, asusin järjekorda oma aega ootama. Kohe kuulsin venekeelset kisa: «Гражданин судья, вам без отсрочки.» Järjekorras esimene oli üks hiljutine kohtu klient, kellele olin pishuligaansuse eest määranud arestipäevad. Kisa ei vaibunud enne, kui olin järjekorrast ette läinud, raha letile pannud ja oma õlle, mis

enam hästi ei maitsenud, kätte saanud. Rohkem ma kohtunikutöö jooksul avalikes kohtades janu ei kustutanud. Kohtunikuks olemine mulle kutsehaiguseks ei muutunud, nii ei põe ma pensionipõlves *mania grandiosa*'t seoses peetud ametiga.

5. Kuivõrd hoiate ennast kursis endiste kolleegide tegemistega?

Minu lahkumisega koos kaotati ka Tallinna Linnakohtus. Nüüd suhtlen Harju Maakohtus töötavate endiste kolleegidega. Tihedam kontakt on Kentmanni tänaval II korrusel töötavate endiste kolleegidega, keda käin ikka kord kuus õrritamas (vabadus on ju ihaldatav) ning seega saan informatsiooni nende tegemistest. Lisaks veel Kohtunike Ühingu tegemised ning nüüd külalisena kohtunike üldkogul viibimine.

MARELLE LEPIK
*Riigikohtu õigusteabe
osakonna peaspetsialist*

Kas kohtufolkloor on olemas? Jah, on!

Sõnad lendlevad, kirjutatu (mõtle talletatu) jääb

«Missugune on Eesti kohtunike ja kohtumõistmisega seonduv kohtufolkloor? On seda üldse olemas? Õige jurist vastaks sellele, et ühelt poolt on, teiselt poolt (*veel*) mitte.»

Need on laused esimesest üleskutsest alustada Eesti kohtufolkloori kogumist, mis saadeti laiali 2006. a kevadel. Üleskutsele, mis julgustas nn sagedasi kohtuskäijaid – kohtunikke, prokuröre, advokaate jt – osalema kohtufolkloori kogumise võistlusel, kirjutasid üksmeelselt alla Riigikohtu esimees Märt Rask, Kohtunike Ühingu esimees Meelis Eerik, ja Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna juhataja Mare Kõiva.

Praeguseks võib kinnitada, et Eesti kohtufolkloor on (*juba*) olemas.

Kui alustada aga algusest, siis oleks patt mainimata jätta, et initsiatiiv hakata koguma kohtufolkloori tuli Kohtunike Ühingult. Ideest süttisid ka Riigikohus ning Eesti Kirjandusmuuseum. Nii moodustuski algne töögrupp, kuhu kuulusid Kohtunike Ühingu juhatuse liige ja riigikohtunik Eerik Kergandberg, Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna juhataja Mare Kõiva, Riigikohtu pressiesindaja Eveli Kuklane ning allakirjutanu.

31. oktoobril 2006. a tegime esimese kohtufolkloori kogumise projekti vahetähtsuse. Kevadel lähetatud üleskutsele reageeris 30 inimese ringis. Materjali saatsid nii üliõpilased, praegused kui ka pensioneerunud kohtunikud ja teised, kes kohtutööga igapäevaselt kokku puutuvad.

4. novembril 2006. a avaldas Postimees esimesed folkloorikillud pealkirja all «*Istungit on keelatud pidada supelpükstes!*». Kusjuures artikli pealkiri on inspireeritud ühest folkloorikogumise võistlusele saadetud tõsielulisest loost.¹

24. novembril 2006. a kuulutati Kohtunike Ühingu aastakoosoleku raames välja kohtufolkloori kogumise võistluse võitjad.

Parimaks peeti Rein Pärteli tööd, kelle materjal paistis silma nii mahu kui ka mitmekülguse poolest. «Kõverate lugude järel on esitatud kollektiivset luuleloomingut sagedasti kohtuuki kulutava äriühingu juristide poolt. Juriidilise teenistuse rumbat võib esitada Rein Rannapi «Suudlus läbi jäätund klaasi» viisil. Kirjatöö lõpetab ülikooliaegne (1981–1986) luuletsükkel kokkutraageldatuna erinevatest mälupeiltidest,» on kirjeldanud võitja oma tööd.

Silmapaistvad olid ning autasustamisel äramärgimist väärised endise kohtuesimehe Poigo Nuuma ja Rakvere kohtumajast Virve Rootsi saadetud materjal.

Eesti Kirjandusmuuseumi eriauhinna pälvis Riigikohtu halduskolleegiumi lauamäng «Reis halduskohtusse: seltskondlik lauamäng järelkoolialistele».

Kohtufolkloori talletamise initsiatiivgrupp soovib aga panna kõigile südamele ja toonitada, et lõppenud võistlus

¹ «*Kuigi Eestis ei olnud kohtunikku, kes läinuks istungile ujumispükstes, välistas ka tolleaegne NSVL Kohtuministri salajane käskkiri selle, mille kohaselt oli keelatud kohtuistungit pidada supelpükstes ja maikasärkides.*»

oli ainult avalöök folkloori kogumise pikaajalises protsessis. Kuna folkloori jäädvustamise kutse rajaneb eeskätt andmisrõõmu lootusel, ootame endiselt ülestähendusi enda elamustest või teistelt kuulnud lugudest.

Projekti käigus kogutu pannakse hoiule Eesti Kirjandusmuuseumi fondi märksõna alla «kohtupärimus». Eesti Kirjandusmuuseumi arhiiv on asutatud 1927. aastal ning on tänapäeval üks suuremaid maailmas.

Toredatest lugudest ja ametipärimustest vormitakse kindlasti ka raamat.

Võimalikult tervikliku pildi saamiseks hõlmatakse kogumistöoga nii kohtunikonda kui ka teisi, kes kohtutööga sageli kokku puutuvad. Oodatud on teave nii isiklikult läbielatud seikade kohta kui ka teistelt kuulnud lood.

Mõned näitlikud teema võiksid olla järgmised:

1. Pajatused värvikatest kohtunikest, menetlusosalistest, advokaatidest ja prokuröridest, nendega juhtunud sündmustest ja olukordadest.
2. Anekdootlikud ja kurioossed juhtumised kohtus.
3. Eriline kõnepruuk, lendväljendid. Salajased märguanded.
4. Erialaga seotud käibetöed ja märgid/ended kohtulahendite kohta.
5. Meenuslikku nõukogude kohtusüsteemist.
6. Juuraõpingute ajal asetleidnud ja folkloori hulka paigutuvad seigad (rebaseks löömine, kursuse laulud, eksaminipid, lood ühikaelust ja õppejõududest).

See on aga vaid näidisloetelu. Nii nagu folkloori kogumisel tavaks, ei seata ka praegusel juhul piiranguid temaatika ega ka selle kajastamise viisi (joonised!) osas. Vastata võib igale teemale, millega seoses meenub midagi märkimisväärset. Igati tervitav on, kui hingelähedasel teemal peatatakse pikemalt.

Jätakuvalt ootame kaastöid:

Riigikohus

Lossi 17, Tartu 50093, märksõna «Kohtufolkloor»

e-post eveli.kuklane@riigikohus.ee

Palume juurde märkida oma nime ja kontaktandmed (telefon, aadress, e-post).

ARUTATAKSE TSIVIILASJA. Vastamisi on kogenud väitlejad, kes kohtuliku asjaajamise keeles nimetavad vastaspooli harjumuspäraselt hagejaks ja kostjaks, pöördudes teineteise poole lugupidavalt: hageja esindaja ja kostja esindaja. Kohtuliku vaidluse käigus otsustab näost punetav kahjutekitaja oma esindajat lõpuks parandada: «Aulik kohus! Ma olen põhimõtteliselt nõus oma advokaadi jutuga, kuid mul on väike parandus – ma ei ole mitte Kostja, vaid ikka Vassili!»

TULNUD KOHTUSSE TUNNISTAJAKS soliidses eas naisterahvas, kes surmtõise näoga ütles oma nimeks Kuku. Noor kohtunik, kartes lollitamist ja uskumata kõrvu, kordas küsimust, saades jällegi vastuseks «Kuku». Mida teha! «Tunnistaja, palun, ärge tehke nalja ja öelge oma nim!» tujuks kohtunik. Kuid ka tunnistaja ei andnud järele: «Ku-ku, Ku-ku, Ku-ku». Lõpuks taipas punetav ametimees passi küsida ja veendus ise – Kuku mis Kuku. Ahjaa! Ennist jäi mainimata väike asjaolu. Kohtuniku nimi olevat olnud Kägu.

KUI ÜHE TEEMA KALLAL on tunnistajat juba küllalt kiusatud ja tunnistaja on vastamisest tüdinenud, kui küsitlemine läbi saab, nendib tunnistaja: «See asi peaks nüüd siililegi selge olema.» Selle peale jäävad kaitsjad, prokurör ja kohtunik küsivate nägudega istungisekretäri vaatama – sekretäri perekonnanimi on Siil.

Kohtu menetlusdokumentide keeleliselt õige vormistamine võib keeleasjatundjagi hulluks ajada, rääkimata juris-

tidest. Kui leping on rahatu, on see keeleliselt õige. Aga, kui lepingus lepiti kokku porgandite, kapsaste või kartulite üleandmises, aga tegelikult ei antud, siis peaks leping olema poragnditu, kapsatu ja kartulitu. Ei kõla just harjumuspäraselt hästi.

Kui isik, kes eluruumi kasutab, on elanik, siis võib ruumist välja tõsta elanikke, aga kas ka ruumis elajaid?

Kui kohtuotsusest lugeda, et avarii tekitas purjus tule-tõrjeauto juht, siis kas kõik said ühtemoodi aru, et juht oli purjus, mitte aga tuletõrjeauto.

Jah, rääkimata lihtsatest kirjavigadest, mida isegi, tahtmata kohut solvata, teed – mõtled «istung», aga kirjutad «sitund»; poolest saab polt; hagejast hagija.

Ja muidugi see lugupidamise minetamise asi: ütled minevikuvormis «lugupeetud kohus», kuigi õige lugupidamise korral kestaks austus kohtu vastu olevikuski ja lugupidamist avaldaks viisakusvormel «lugupeetav kohus».

TULNUD KORD KODANIK kohtu kantseleisse ja palunud kokkusaamist kohtunikuga. Kohtunik olnud istungil ja kantseleitöötaja vastanud kohtuslängis, et praegu kohtunikuga kokku ei saa, sest kohtunik «istub» (peab istungit) ja palunud oodata. Oodanud kodanik tundi poolteist ja pöördunud pahaselt kantseleiametniku poole ja küsinud, et kaua need kohtunikud teil istuvad, ristiinimesed saavad viie minutiga hakkama.

ÜHISVARA JAGAMISE OTSUSEST: Tunnistada mehe omandiks 2 poolpehmet tooli, seinaehted, kardinapuu koos kardinaga, sarved (oma tehtud).

NOORMEES ON KOHTU ALL, sest kolkis baaris ühe mehe vae-seomaks. Kohus usutleb, kas kohtualune oli tol õhtul kaine. Kohtualune vastab, et kindlasti oli, kuna tema oli sel õhtul oma seltskonnas kaine autojuht.

Samast seltskonnast on ka kaks tunnistajat, kellega kohtualune ühes autos kohale sõitis ja kelle käest küsib kohus sama: «Kas olite sel õhtul kaine?»

1. tunnistaja: «Jah, ma ei võtnud tilkagi, olin roolis.»

2. tunnistaja: «Mina ei saanudki tilkagi võtta, pidin roolis olema.»

Hiljem ei jäta prokurör süüdistuskõnes märkimata kolme rooliga autot.

PÕLVAMAA TUNTUD MIILITSAMEES toimetanud tunnistaja, seekord naisterahva, ülekuulamist. Neljakümneandates elu-

aastates naine hakanud protokollil lugedes ootamatult pa-handama: «Kirjutate siin, et neiu nägi ja neiu tegi... No mis neiu ma enam olen, lapsedki täiskasvanud ilmamööda laiali.» Vaikselt ohtes kriipsutanud miilitsamees «neiud» protokollis maha ja kirjutanud seal, kus vaja, naine asemele. Protokollil lõpus seisnud täpsustavalt: «Läbitõmmatud neiu lugeda naiseks.»

REGULAARSELT KORDUV OLUPILDIKE. Advokaat tuleb istungile, võtab kuue rinnataskust mehise peotäie pastakaid, lööb igavese plaksuga lauale ja hakkab neid proovima. Kõik jälgivad huviga. Esimene ei kirjuta, teine ei kirjuta... viimane ei kirjuta. Advokaat palub istungisekretäriilt pastakat.

TUNNISTAJA RÄÄGIB. Kohtunik käratab äkki: «Mis te vannute!» Tunnistaja kinnitab, et ei vandunud. Vaidlevad hulk aega stiilis ütlesite kurat – ei öelnud. Lõpuks küsib kohtunik sekretäriilt, kes ausalt tunnistab, et tunnistaja ei vandunud. Kohtunik mühatab ja tunnistaja saab juttu jätkata. Eksitamise peale veidi närvilisena lipsab peagi ta jutusse üks kurat, siis teine. Kohtunik särab – sai ikka tunnistaja vanduma ja kohtu autoriteet on päästetud.

AVALDAJA ON OMA JUTUGA asjast ikka väga kaugele kandunud ja sekretär loobub protokollimisest. Mõne aja pärast ütleb advokaat: «Ma juhin kohtu tähelepanu sellele, et sekretär ei kirjuta.» Avaldaja muudkui vestab mälestusi edasi. Kohtunik vaatab käsipõsakil hulk aega sekretäri, siis ütleb advokaadile rõõmsalt: «Ei kirjuta jah.»

KOHTUOTSUSEST: Vastutust kergendab puhtsüdamlik kahetsus, raskendab selle toimepanemine alkoholijoobes.

KOHTUOTSUSEST: X on andnud korduvalt erinevaid seletusi, tunnistanud oma süü, hiljem hakanud eitama, mis asjaoludel nüüd räägib tõtt, tõendatud ei ole.

TOIMUB PROTSESS puskariajajate üle, prokurör küsitleb tunnistajat: «Palju te selle pudeli eest siis maksite ka?»

«30 krooni.»

«30 krooni! No kuulge, me reedel

siin alles istusime, siis maksti sellise pudeli eest 20 krooni».

TSIVIILASJAS ON HAGEJA PALUNUD üle kuulata tunnistaja. Kui kohus küsitleb tunnistajat, on ilmselge, et hageja on tema kallal kõvasti vaeva näinud, õpetanud kodus teksti. Tunnistaja lööb aga verest välja ja ei taha kuidagi musta valgeks rääkida, selle peale lööb pahane hageja käega: «Jah, sinu õigus on tõde eitada.»

KOHUS KÜSIB MITMENDAT KORDA kohtu all olevalt meeskodanikult:

«Mis te ise arvate, milline peaks olema see karistus, et te lõpetaksite seaduserikkumised?»

Kohtualune mõtiskleb: «Ei tea, peaks vist pere looma ja naise võtma...»

Kohus: «Sellist karistust kohus teile määrata ei saa».

KOHTUNIK TÄNITAB: kui lahutate, siis olgu muudkui kohus olla, aga kui abiellute, siis ei kutsu pulma sugugi. Jahmunud lahutaja: kas oleks pidanud?

SÜÜDIMÕISTETU ESITAB KOHTULE taotluse, milles palub jõustunud kohtuotsuse täitmise tähtaega edasi lükata, kuna ta on haigestunud. Esitab arstitõendi, milles seisab, et kodanik X põeb istmikunärvipõletikku ja vajab haiglaravi. Kohtunik rahuldab X taotluse – ei saa ju saata istuma inimest, kes ei saa istuda.

SOLIIDSES EAS PROUA on andnud kohtusse hagi abielu lahutamise ja ühisvara jagamise nõudes. Veidi enne istungit saabub esimesena hageja, astub ebalevalt sekretäri juurde ja küsib vaevukuuldava kähiseva häälega: «Kas mul tuleb istungil palju rääkida, mul pole enam üldse häält, eile käis mees minu juures ja me üritasime ühisvara osas mingile kokkuleppele saada – lihtsalt karjusime teineteise peale nii palju, et kumbki ei suutnud pärast enam häält teha.»

Saabub ka kostja ja sekretär juhatab pooled saali oma kohtadele. Istungi algul tõuseb püsti kostja ja ütleb vaevukuuldaval häälel: «Ma väga vabandan, aga mul on raske rääkida, ma sain eile kõvasti külma ja nüüd on häält täitsa ära.»

KOHTUISTUNGIL ON POOLTEKS ja tunnistajateks põllumajanduseluga väga hästi kursis olevad isikud, kohus palub tunnistajal lahti seletada ühte põllumajanduslikku terminit, mille peale tunnistaja teatab üleolevalt: «Seda peaks ju iga lollgi teadma, milleks seda veel seletada.» Kohus teatab, et tema ei ole see iga loll.

ÜKS TÄHELEPANEK ja hea nõuanne: igas kohtumajas, igas kohtusaalis peaks olema kohtuniku laual tabelid, kus on kirjas kõikvõimalikud kaugused puldist kuni kohtuniku lauani, vasaku seinani, parema seinani, aknani, ukseni, tagaseinani, kohtualuse pingini jne.

Siis oleks väga lihtne protokollida: tunnistaja ütleb, et juhtunu toimumise ajal oli tema kohtualusest nii kaugel kui tema praegu kohtuniku lauast. Kohtunik veab tabelist näpuga järege – vahemaa on 2 meetrit, kanname selle protokollis.

Saadetud kohtufolkloorist tegid valiku Riigikohtu pressiesindaja Eveli Kuklane ja Riigikohtu õigusteabe osakonna peaspetsialist Marelle Leppik.

Illustreeritud Postimehe karikaturisti Urmas Nemvaltsi joonistustega.